

د فۆلكلۆرا كوردى
ده سەردەستىيەكە ژنان

ناوی کتیب: د فولکلورا کوردی ده سهردهستیه که ژنان

- نووسینی: روّهات
 - گوړینی له پیتی لاتینی: نازاد عهبدولعهزیز مزویری
 - نهخشهسازی ناوهوه: گوران جهمال رواندزی
 - بهرگ: هوگر سدیق
 - سهرپهرشتی چاپ: هیمن نهجات
 - چاپ: چاپی دووهم ۲۰۰۶
 - ژماره‌ی سپاردن: ۶۰۳
 - تیراژ: ۵۰۰
 - نرخ: ۲۰۰۰
 - چاپخانه: چاپخانه‌ی وهزاره‌تی په‌روه‌ده
- زنجیره‌ی کتیب - ۸۳ - (۱۸۶)

**د فولکلورا کوردی
ده سهردهستیه که ژنان
روّهات**

فه‌گواستن ژ تیپین لاتینی

نازاد عهبدولعهزیز مزویری

ده‌رگای توژینه‌وه و بلاوکردنه‌وه‌ی موکریان‌ی

www.mukiryani.com

asokareem@maktoob.com

Tel: 2260311

ناوهرۆك

۸۰ دەستانین كوردی ده بهرخوهدان و سهردهستیكه ژنان	پیشگوتن	۱
۸۴ دەستانین كوردی ده ستروكتورا بنگههین	ستونهكه چیرۆكبیژییا كوردی خه لاسییا ژنان	۵
۹۲ دژمنین دو دلان و چار چاقان	وهلاتی هات - نههاتی	۸
۹۴ چهند كهچپه ری و پیرهژن	كهچین پادیشاهان	۱۰
۹۶ ژن د ریکه راست ده دمهشن	چه مبهرا دؤرا ژنان تهنگ دبه	۱۳
۱۰۰ ژ بو میران دانینا چهند مهرج و هویان	مۆتیفا «كهچا عاقل»	۱۶
۱۰۲ چما میڕ دكهفن رۆلا شقانان؟	كۆمین ژنین خراب	۱۸
۱۰۴ سینۆرتین ناموس و بیتناموسییی	ژنین دهستگران	۲۹
۱۰۹ نهفرهتا كۆنتر-میلیتهر	چهند چیرۆكین ژبیانا رهئال	۳۰
۱۱۴ وهلاتی شاهییی: ئهلدؤرادؤ	ژنین راورین	۳۳
۱۲۳ د سترانین كوردی ده ناچهكه ئهروۆتیک: مه مكم	ژنین چیرۆکی	۳۹
۱۲۶ پهیشهكه ئهروۆتیک: مه مكم	تهكۆشین و كهفته لهفتا ژنان	۴۲
۱۳۰ پیشكیشا مه مكم	د گۆنتین پیشییا ده ئانالیزهكه زیهینییه تین ژنپاریز	۵۱
۱۳۶ ل دؤرا مه مكم باریكاتین ئهدهبی تین كشاندن	ژن كانییا ژینی یه	۵۴
۱۳۹ فۆنكسییۆنن مه مكم یین دووهمین	ژن وهك ئاڤاكارا مالی	۵۶
۱۴۶ فۆنكسییۆنن مه مكم یین دووهیمی	جیهی داییکان تژی نابه	۵۷
۱۵۰ ناڤكرنا فۆرمین مه مكم	وهكهه قییا ژن و میران	۵۹
۱۵۸ گیهشتنا مه مكم و سه رهلدانا وان	مۆتیفا ژنا باش و ژنا خراب	۶۲
۱۶۲ گوهاستنا فۆرمی مه مكم	سالیجن كهچانیی	۶۴
۱۶۳ دزین مه مكم و موجیزهیا قه بوونا بشكۆكان	شهری بووك و خاسییی	۶۷
۱۶۸ جهنگی ل سه مكم	نه چارییا ژنه بییان	۶۹
۱۷۰ چهند مۆتیفین دینی و مه مكم	پرۆته ستۆكه دژی پرژنیی	۷۰
۱۷۳ پهیدا بوونا ته ما «ژنین مه مكفرۆش»	ژن و ناموس	۷۲

پیشگوین

رهنگینی و دهوله مهندييا فولكلورا كوردی ژ زوودا بالا روهلاتناس، كوردناس، فولكلورستان و گهلهك كهسپن مابين كشاندييه سهر خوه. مرؤف نكاره تهنی فولكلورئ وهك چهند بهره مپن هونهری بحه سبینه. فولكلور سهر بوریيا جقاته كئی یا دیرۆکی، جشاكی، هونهری و پیشكه تنا زمانئ وئ جقاتئ نیشان دده. هه موو ئەف یهكان د ناڤ فولكلورئ ده گیهشتنه ههڤ، د ناڤ ههڤ ده هاتنه هوناندن، رستن، د داوییی ده دهفینه كه چاندی پیک ئانینه، بوونه چاڤكانییین پوتانسییهك. ئاكاده میسیهن و پسپۆری فولكلورئ ئا. ت. گانالانیان، قئ دهوله مهندی و رهنگینییا فولكلورا كوردی وهك «ئانسكلۆپه دیبا جقاتا كورد یا ژبیینی» ب ناڤ دكه. ژ بهر قئ یه كئ مرؤف په یقیین فولكلور و ژبیینی ژ ههڤ نكاره بده جوداكرن. مرؤف دكاره بیژه، فولكلور ب خوه ژبیینه، لی به لی ژبیینه كه كو هونهر و ئەده بییات ژ خوه ره کرییه پیلهكان. ئەو ژبیینا كو ئەم د ناڤ ده نه، دەم - دەم رووسار دبه، جار جار بینا مرؤقان تهنگ دكه، رژی، بیتام و بیله زهته، ب سایا فولكلورئ خوه گیهانندییه ل سهر سینۆرتین به ده وییی. ئەڤ سینۆرتین ژبیین، فولكلور و به ده وییی ب ئالیكاریا ئیمكانیین هونهری چاوا ئەم دبیین هه رچن تهنك، زراف، باریک، دبن، ژ نووه قه تین هوناندن و تین رستن.

ل كوردستانا ترکییی ژ بهر رهوشا سییاسی، ژ بهر زۆردهستی، قه دهغه تی و توونه بوونا ئیمكانان، نموونه بیین فولكلورا كوردی هه م نه هاتنه بهر هڤ كرن، هه م ژئ ل سهر قان بهر هه مان كار، خه بات و لیكۆلیینی زانستی نه هاتنه پیک ئانین. ژ بهر قان دوا رییا ن فولكلورا كوردی ئیرۆ باش نایی ناسین. فولكلور وهك نه ینكا جقاته كئی یه، مرؤف دكاره ب سایا قئ نه ینكئی، جقاته كئی باشتر ناس بكه، ب هیسانی دكاره خوه بگهیینه كوورایا سه د سالان. ژ ئالییی دن، فولكلور هه م ژ بۆ زمان، هه م ژئ، ژ بۆ ئەده بییاته كه نووژهن، بنگه ه و ده فینه كه مه زنه. لی مخاین د ناڤ كوردان ده ئەڤ ده فینه، قه شارتی و سه رگرتی مایه، ممكونه رۆژه كئ ژ رۆژان ئەڤ ده فینا گرانبها و هیترا ژ هۆلی رابه، وندا ببه، بحه له، د رۆ ده هه ره. هیت و چهند دۆر به رتین پۆلیتیک بیین زۆرده ست ژئ ل ترکییی قئ یه كئ دخوازن، هه ول ددن كو هه موو هه بوونین چاندا كوردی ژ ناڤ راكن، بحه لین. رۆناكیر، نفیسكار، فولكلور یستین كورد پیوستن پیشیا قئ سه فه را ویرانكرن، كامباخكرن و خزانكرن ب سه كن، چ دبه برا ببه، پیوسته ئەم هه ر نموونه یه كه فولكلورا كوردی ده ریاسی سهر كاغز بكن. ئەڤ كار دیسا دكه قه ل سهر ملین كوردان، ل سهر ملین مه.

فولكلور، جارنا وهك ئەده بییاتا ده قكی، جارنا ژئ وهك ب زارگۆتن ژئ تی ب ناڤكرن، ئەده بییاته كه كۆله كتیفه، خه لكئ ب خوه ئەڤ ئەده بییاتا ئەفران دییه، نفیسكار تین قئ ئەده بییات تونه نه، ئەڤ ئەده بییاتا ب سالان ل سهر زار - زمانا مایه، خوه پاراستییه، خوه نووه کرییه، دهوله مهند کرییه، بوویه مالی خه لكئ كورد، فولكلورا كوردی ژئ، چاوا ئەم دبیین ژ قان قونان ره ده ریاس بوویه، هاتییه گهیشتییه قان رۆژتین ئیرۆیین و به شه كه چاندا مرؤفاهییی پیک ئانییه.

ئەف لىكۆلىنا مە، ل سەر بەشەكى فۆلكلۇرا كوردى ھاتىيە پىك ئانېن، مەرۆف دكارە بىژە خەباتەكە ب سىنۆركىيە، تەنچ د ناڧ فۆلكلۇرا كوردى دە جىھە ژنان و مۆتيفىن ل سەر تەما ژنان نىشان ددە، پىشكىش دكە. ژ ئالىيى دن ئى لىكۆلىنى ھەموو نمونەيىن فۆلكلۇرا كوردى ژى، ژ خوە رە نەكرىيە ماتەرىيال، نەدايە ل بەر چاقان، تەنچ مە نمونەيىن خوە، ژ ناڧ چىرۆك، گۆتەن پىشپىيا، دەستان و ستران وەك چار بەشپن بنگەھىن ھلىژارتىيە.

گرنگىيا ئى خەباتا پچووك ئەوہ كو جارا پىشپىن ل سەر فۆلكلۇرا كوردى لىكۆلىنەكە ب زمانچ كوردى تى چىكرن، ژ ئالىيى دن، خەبات ب خوە ژى ل سەر بابەت و تەما ژنانە، ب ئى تەحرى مەرۆف دكارە بىژە دو رووچكىن ئى پرتووكى ھەنە: فۆلكلۇر و ژن، ھەر دوو بابەت ژى كەتنە زكى ھەف، ھەف دەولەمەندكرنە. خوەندەقان ژ ئالىكى دە دكارە ناسىيا خوە بدە فۆلكلۇرا كوردى، نمونەيىن ئى فۆلكلۇر تى تام بكە، ژ ئالىيى دن بسايا ماتەرىيالىن فۆلكلۇرىك دەربارەيى جىھە ژنان و رەوشا ژنان دە دكارە زىتر ئاگاھدار بىە، زانىارىيىن خوە پىشپىيا بىە، نووھ بكە. ژ ئالىيى دن دەما ئەف پرتووك ھاتە بەرچاڧ كرن، خوەندەقانى بىپنە كو، ژنان د ناڧ فۆلكلۇرا كوردى دا ژ خوە رە تەختەك ئاڧاكرنە، سەردەستىكە (حاكىمىيەت) وان ھەبە. ب كورتى مەرۆف دكارە بىژە؛ گۆتن «گۆتتا ژنا» يە. ئەف لىكۆلىنا، ژ ئالىيى دن دكارە بىە جەسارەت و رەفەرانسەكە پچووك ژ بۆ لىكۆلىنىن مايىن.

د داوييا ئى پرتووكى دە لىستەكە كو ژ پرتووكىن ل سەر فۆلكلۇرا كوردى پىنكەتاتى ژى جىھە گرتىيە، خوەندەقان و كەسپن كو دخوازن زىتر ل سەر فۆلكلۇرا كوردى ئاگاھدارىن، ئەف بىبلىيۆگرافىا پچەك بە ژى دكارە

ژ وان رە بىە ئالىكار، كىرى وان بى. ھەر چقاس ئى لىستى ھەموو ماتەرىيالىن (وەك پرتووك) ل سەر فۆلكلۇرا كوردى نەھلچاندىيە، د ناڧ خوە دە بەرەڧ نەكرىيە ژى، لى بەلچ ئەم دكارن بىژن كو ناڧىن پىرانىا پرتووكىن كو ھەتا نھا ل سەر فۆلكلۇرا كوردى چاپ بوونە، دئى بىبلىيۆگرافىيى دە جىھە گرتنە.

وەك ھەر خەباتەكە نووھ، سەدى سەد كىماسىيىن ئى لىكۆلىنا مە ژى ھەنە، بابەتتىن كو ژ بەر چاڧىن مە رەڧىيانە ژى ھەنە.

ئەگەر خوەندەقانىن مە بىن عەزىز، ل سەر قان كىماسى و قالاهىيان مە ئاگاھدار بكن، بىگومان ئەمى گەلەك كىفخوھش و دلشابن. چاوا تى زانىن نڧىسكار و خوەندەقان گەلەكى ھەوجەدارى ھەڧن، بىي ھەڧ نكارن بژىن.

رژھات

ستۆكھۆلم - ۱۹۹۳

ستوونه که چیرۆ کبیریا کوردی

خه لاسیا ژنان

دناڤ فۆلکلۆرا کوردی یا دهڤکی ده دهوله مه ندیکه هه ره مه زن بێگومان چیرۆکن. چیرۆک به شه که فۆلکلۆری یه، نفیسکارین وان نه کفشن، گه ل ب خوه ئەڤ به ره مان ئەفراندییه. جار جار د وه شانین په ریو دیک ده، چیرۆک ل شوونا سه ریپهاتییان (کورته چیرۆک) ژێ تی ب کارنانین، لی به لی ئەڤ یه کا نه راسته، ژ بهر کو نفیسکارین سه ریپهاتییان کفشه، سه ریپهاتی به ره مه مین نووژهن. ب ته حر و نافه رۆکا خوه ڤه ژ چیرۆکان گه له ک جودا دبن، ئەڤ یه کا د واری نافکرین ده ته ڤله ڤیکه مه زن په یدا دکه. جار جار شان هه ردو به ره مان ره ژێ چیرۆک تی گۆتن. پێویسته ئەڤ پرسا ته رمنۆلگیی بی چاره سه رکر، هه ر تشت د جیهی خوه ده روونی.

هه ر چقاس هه تا نها چه ند کۆله کسسیۆن و به ره فۆکین چیرۆکین کوردی هاتنه وه شاندن ژێ، مرۆڤ ئیرو نکاره بێژه کو پرانییا چیرۆکین کوردی ئیرو ده ریاسی سه ر کاغز بوونه. به ده وییا چیرۆکین کوردی چاوا ئەم دبینن بالا گه له ک رۆهلاتناس و کوردناسان ژێ کشاندییه سه رخوه، ژ شان چیرۆکان به شه ک ب زمانێ بیانی ده رچوونه، هاتنه وه رگه راندن⁽¹⁾. ده ما مرۆڤ ب چاڤه کی زانستی، ره خنه فانی و لیکۆلینی ل چیرۆکین کوردی میتزه دکه و بابه تین وان ئانالیز، سافی دکه، مرۆڤ وئ چاخێ دبینه کو، ئەڤ به ره هم، ئەفراندینن گه لی، وه ک ده ستانین کوردی. گۆتین پێشیی و سترانان ژ مه ره ده وله مه ندیکه ژبینا فۆلکلۆریک پێشکیش دکن، ل مه شیره تان دکن، ری نیشانی مه ددن، مه د ناڤ فانتازییین ره نگین ده ده یلن، فانتازی،

خه ون، خه ونه رۆژین سه د سالان د ناڤ شان چیرۆکان ده هه ر چوونه ده وله مه ند بوونه، به شه ک ژ وان ب راستییین ژبینی ڤه گیه شته ههڤ، ژ ئالیی مرۆڤان ده تیگیه شته ژبینی زیتر هیسانتر کره. دڤی واری چیرۆکین کوردی گه له ک هینکار و شیره تکارن. د شان چیرۆکان ده ل دژی بێگافی، نه چاری، تونه بوون و خزانیی، چاوا ئەم دبینن ئیمکان و مه جالین نه دیتی، نه بیهستی ژ ئالیی میرخاسین چیرۆکی ده تین ئەفراندن، د ناڤ شان به ره مان ده ئەو شه ری پاکی - نه پاکی، قه نجی - خرابیی، خوه شی - نه خوه شیی هه ر دچه تووژ دبه، هه ر چقاس دلسار و رووسار به ژێ، داوییا به شه ک شان چیرۆکان جار جار ب مرن - کوشتنی ڤه دقه ده. ئەو شه ر - ده و، ته قه ره ق، سه ریپهاتی، بووبه ر و قه وماندینن مه زن بێن کو د چیرۆکین کوردی ده تین پێشکیش کرن، ژ ئالیکی ده ژێ وه ک نه بنکه کی، ژانین جڤاتی، سه ر ئیشییین جڤاتی و ره وشا جڤاتی نیشان ددن، پێوه ندی و هه فگریدانین مرۆڤی رادخن به ر چاڤان. د چیرۆکین کوردی ده گه له ک عرف - عه ده ت، ریڤاچوون، کاره کته ر، نیرین و دیتنن ل سه ر ژبینی هه نه، جڤاتی ب ریکه هونه ری، ئارتیستیک، ب ئالیکارییا زمانی چیرۆکان ڤه داخواری، هیتی و خه ونه رۆژین خوه بێن سه د ساله ژ نووه ڤه جڤاتی ره پێشکیش کره. جڤاتی ب درێژاهییا سالان، ب هه زاران چیرۆک ئافراندییه، ئانگۆری سال - زه مانان هه وچه دارییین مه بێن هونه ری ب جیه ئانییه، ئەم تیر کره، هونه را چیرۆکبیریا کوردی د ژبینا راستین ده نین به ژێ، قه ت نه به ژ مه ره جیهانه که چیرۆکی وه ک خه لات هیشتییه، پێشکیش کره.

ده ما ئەم نافه رۆکا چیرۆکبیریا کوردی راچاڤ بکن، ئەم دبینن کو گه له ک بابه ت و مۆتییین ژ ههڤ جودا د ناڤ شان به ره مان ده جیه گرته،

ئەف دەولەمەندىيا مۆتىفان نىشانى مە دە، كو جقات ژ ھەر ئالىيىن خوە دە بويە بابە تا چىرۆكان. ب كورتى مرۆف نكارە پەيقىن چىرۆك و جقاتى ژ ھەف جودا بکە، بقە تىنە.

د نافت چىرۆكىن كوردى دە مۆتىفەكە زىتر ھاتىبە ب كارئانين، بىگومان رەوشا ژنانە، د نافت فان بەرھەمان دە بابە تا ژنان مۆتىفەكە ھەرە رەنگىنە، ب تايىبە تى خەلاسىيا ژنان. ئەف چىرۆكىن كوردى، ژ سالىن كەقنارە فرە دەرھەقا رەوشا ژنان، جىھە وان، بەرپرسىارى و ئەركىن وان دە مە گەلەكى رۆنى دكن، چىرۆكسىيا كوردى د قى وارى دە چاكانىكە گەلەك ب كىرھاتىيە. ژ بۆ لىكۆلین و خەباتىن كول سەر ژنىن كورد تىن كرن، ئەف چىرۆكان وەك سەرمايەكە مەزن د قى وارى دە دكارن بىن ھەسبىن.

دەما ئەم نافتە رۆكا فان چىرۆكان ب كورراھى ھوور - ھوور د كۆلین، ئەم دىبىن كو جقاتا كوردى، تمى روومەت و جىھەكى مەزن داىبە ژنان، د پىئەندىيىن ژن - مېران دە، د وارى مېركرن - زەواجى دە ژيان تمى رۆلەكە مەزن لىستەنە. ژ ئالىيى دن جقاتى ھەموو ژن نەخستىيە تايەكى تەرازیيى، ژنىن باش و ژنىن نەباش ئانگۆرى نۆرمىن وان سال - زەمانان مېزە كرىيە. ژنىن باش رووسپى كرىيە، ژنىن نەباش روورەش، رووتەنى كرىيە. جقاتى پىشانىن باشى - نەباشىيى، ئانگۆرى خېرا جقاتى، مالباتى، ئانگۆرى خېرا زارۆكان و ئانگۆرى خېرا خەلاسى، ئازادىيا ژنان ككش كرىيە. ژنىن باش، چاوا ئەم د داوييا چىرۆكان دە دىبىن، خىر و خوەشى ل سەر وان دە دبارە، ئەو ژ بەر دەستى زۆردەستان خەلاس دىن، ئەو ئازاد دىن، دفلت، پرسا خەلاسىيا ژنان د نافت چىرۆكىن كوردى دە بابە تەكە ھەرە بەرپچاقە. د داوييا ھەر چىرۆكەكى دە ئەو ب دلکە تىيىن خوەفە دىن يەك، دچن دگھىژن مرازى خوە، ب ھەف شادىن. ژنىن نەباش ژى، د داوييا

چىرۆكى دە گەلەك جاران جەزايىن خوە دىبىن و تىن كوشتن. دقئى بابە تى دە ھەر چىرۆكەكە كوردى مرۆف دكارە بېژە ھەقى و عەدالە تى بەلا ف د بکە.

وہلاتى ھات - نەھاتى

دەما ئەم ئاھى و ھەقسازىيا چىرۆكىن كوردى مېزە دكن، گەلەك جاران مېر دەما دخوازن بزەوجن، ژ خوە رە كەچەكى بىن، ئەو خوە داقتىژن نافت ئاگرتىن مەزن، ژ بۆ ژنان جانى خوە ددن، ترس - خۆفى داقتىژن ئالىكى. دەما مرۆف ل سەر قى يەكى ھوور و كوور دفاكرە، مرۆف دىبىنە كو جقاتى ژن سەر ھەر تشتى رە گرتنە. ئانگۆرى دلکە تىيى مېرىن، تو دىبىژى ژ ژنى شرىنتر تو تشتەكى شرىن ل رووبارى دنى تونەيە، تمى دىبەزە ... ب سايا فان بەرھەمان مرۆف فېر دىبە كو جقاتى قىمە تەكى چاوا مەزن داىبە ژنى. ژ بۆ كو خوە بگھىن دلکە تىيىن خوە ئان ژى «حوسل جەمال» و «حوسل دەلال» ىن خوە، ئەو دچنە سەفەرین دوور و درىژ، ئەو بەرى خوە ددن ئوخرى و دنى، پشتا خوە ددن فەلەكى، تەركەسەرى، تەركەسەلاتى دنى دىن، چۆل - چۆلستان، بەرى - بەرستان ... ب دنيا دكەفن، ئەف بەزا، د داوييا ھەر چىرۆكەكى دە دىبە خەلاسىيا ژنەكە دىلگرتى، پەرىشان و نەھەقىكە مەزن لىبوويى، د چىرۆكىن كوردى دە ئەف كەچىن شەنگ و شەپال ب ئىفادە تىن گەلەك ھېژا فە تىن پەسناندن. ئەف (حوسل جەمال) و (حوسل دەلال)، ب تايىبە تى كەچىن گەلەك جىسوان و بەدەون، وەك حۆرىيانن ... دەما چاقى مرۆقان ل وان دكەفە، ھەفت رۆژان نان - نافت نايى بىرا مرۆقان، نەبکە، نە بخوە، نەبەدە، نەبستىنە، بەدەوييا وان مېزە

بکه، رۆبێ ره دبێژن دهرنه که شه، ئەمى دهرين، ب دلەکی نا، هه زار دلێ مرۆف دبه ئەقبندارى وان، ئەو جار جار وهک هبقتين چارده شه قبنه، وهک له مپان دشوغلن... ئانگورى چيرۆکين کوردی، ميرين به ننگين ژ بو شان جانکان، زهرييان دکه قنه ريبا وهلاتى هات - نه هاتى، وهلاتى چوون - نه هاتى. ژ بهر ئەف مه نزيلا كو شان که سان دانه پيش خوه، ب تهنگاسى، دژوارى و ب دهرد - کولان فه تژى يه، فه گه را وان ئەوقاس نه هيسايه. ژ بو قى يه کى ژى ناقى فى وهلاتى، دانينه «وهلاتى هات - نه هاتى». ئەو که سين دچن دهر دکه قنا وهلاتى ديوان، جانان، جانپولاتان، ته لووکه بيتن مه زل پيشبه رى وان هه نه، مرۆف گاقتين خوه ب پيشان و ب فه سال نه قيتزه، مرۆف دکاره ببه که فر ژى... گه له گ جار ان ئەف رى، وهک ريبا مرنى تى حه سبين، دچن دهر دکه قنه ل پاش چيايى قاف، دچن وهلاتى چين - ماچينى، ل گه له ک وهلاتين چيرۆکى دگه رن. ئەو دچن ل دنيايى دگه رن، ژ قى ريويتيى ره دبێژن «سه يرانگا دنى»، «ده ورا دنى»، ئەو رووبارى دنى سه رو - بنۆ دکن د قى ريويتيى دوور و دريژ ده، ئەو جارنا راستى «دهسته براک» ان ژى تين، ئاقل و جه ساره ت ددنه هه ف، دچن دگه يترنه مه نزيلا خوه. د ده ستپيکى ده مرۆف د کاره بيژه، ئەو که رين شه يتين سيبار دبن، دى - باقتين وان ژى جارنا ناخوازن لاوتين وان دهر که قن، هه رن ژ بو «پور سه ره کى» و «که قنه ژنه کى» ته رکه سه رى دنى بن. ده ما ئەم داوييا چيرۆکان دنين، قه ت ژى وسان دهرنا که شه، هه رچقاس ئەو گه له ک چه تنايان، دژواريان دبين ژى، د داوييا چيرۆکان ده، ئەو وهک بووک - زاقا، ب سه رفرازى جۆت فه دگه رن مالين خوه و ب مرازى خوه شا دبن. ئەو ميرين کو دچن قى سه فه را زه واجى، چاوا ئەم ژ چيرۆکان فام دکن گه له ک فه لاکه ت، به لا تين سه رى وان و جه فايين گران دبين، مه جبوور

دبن دکه قن گه له ک دلقان، گه له ک «کنج» ين جودا خوه دکن. ئەف به شا ته قه ره قى، د چيرۆکان ده به شا هه ره بنگه هين دکاره بي حه سبين. لى به لى ئەو ژ هه قى هه موو شان دژواريان ده دهر دکه قن، دبن خوه شمير و جه نگا وه رين بناف و دهنگ. ئەو نايين کوشتن. د چيرۆکا هه رزه مى قولان ده، هه رزه مى قولان، دچه هه م خووشکا خوه، هه م ژى هه رسى برايى خوه رزگار دکه، تينه. ژ ئاليى دن زۆرا گه له ک هيتين مايين، ژى دبه، ئاگر ل بهر چاقتى وى دپه که، د داويى ده ژ خوه ره خووشکا دنيايى تينه (۲). ميرخاسى يه که مين تمى پيشه نگیيا برايان، دهسته براکان دکه. لى مخابن، د داوييا چهند چيرۆکان ده ژ ترسان، ژ چاقنه باربيى و ژ بهر چه ند سه ده مين مايين، ئەف که سانا بيتبه ختيكى تيننه سه رى ميرخاسى چيرۆکى يى يه که مين، مه تودى هه رى ناس، وى داقتيرنه بيره کى. لى به لى ئەو ريکى دبينه، دفلته و حه يفا خوه ژ وان که سين بيه خت دستينه. (۳) که سين وى خه لاس دکن، ب تاييه تى کۆچين بازگانان.

که چين پادشاهان

د ناف شان که سين کو ته رکه سه رى دنى دبن وهکى که چه کى ژ خوه ره ببين، ب وى ره بزه وچن، گه له ک که سين شان، گا شان، که سين به له نگاز و خزان هه نه، پرانييا وان هه ول ددن، ب که چا پادشاه و پاشان ره بزه وچن. ژ بهر شان بيتگاقتى و نه چاريان، د ناف چيرۆکين کوردى ده چيرۆکين کول سه ر پادشاه، پاشان و حايمان جيهه کى فره دگرن. چما پادشاه، پاشا و حاکم؟ ب شان که چين باف - ده وله مه ند ره زه واج، وهک

رېکه خه لاسیږي هاتیبه دیتن، نهو دخوازن ژ وئ به له ننگازیا کو نهو دناښ
 ده نن، زووتری خه لاس بڼ، بڼ زافی که سڼ ده وله مهند، پشستا خوه خورت
 بکن، هه رچقاس نهښ کاره کی دژوار و چه تن به ژی، دیسا ژی نهو دچن نان
 ژی که سڼ مایڼ دشینن خوازگینیږی که چڼ پادیشاهان. ژ نالیږی دن
 موټیفا به له ننگاز و پادیشاه وهک دژایه تیکی د چیرۆکی ده که له جانی و
 مهراقه که مهزن په یادکه. نهو دچن دوزا مروټاتیږی ل پادیشاه دکن. چاوا
 نهښ د چیرۆکڼ کوردی ده دبڼ، د وان سالیڼ که شن ده، که سه کی کو
 بچوویا خوازگینی، بهرئ د چوول بهر قوناخا پادیشاه ل جیهه کی تاییه تی
 روودنشت، ژ فی جیهه ره دگوتن «کورسیږی خوازگینی». د چند
 چیرۆکڼ مایڼ ده ژی، ژی ره «تهختی خوازگینی»، «که فری خوازگینی»
 هاتیبه گوتن. نهښ کورسی زیرکری بوویه. نهښ کورسیږی زیرکری ته نن
 بوئا که سڼ تڼ خوازگینی، هاتیبه سازکرن. کورسیکی زیرکری ژی هه په،
 نهښ کورسی ژی ته نن بوئا داخوازیږی مایڼ هاتیه چیکرن. زهنگله ک ژی
 ل بهر فی کورسی هه بوویه، ب نالیکاریا فی زهنگلی شه پادیشاه
 ناگاهدار دبوو وهکی خوازگینیږی که چا وی هاتنه.

دهما که سه کی به له ننگاز هه ره ل پادیشاه دوزا مروټاتیږی بکه،
 پادیشاه چند مه رچڼ «قهول، هوئی، شهرت» نه دیتی، نه بهیستی و
 عه جیب پیښبهری فان که سان داتینه، چاوا دبڼ «نهن دیتیږی، نه ژی تو
 بیسه!»، نهوقاس مه رچڼ گران بوونه. نهښ مه رجان دوان سالان ده ل
 شونا قه لهند هاتیبه حسڼ. ب جیهانڼ، پڼکانڼ و قه داندنا فان
 مه رجان، کارڼ مروټان نینه، وهک میسال د چیرۆکه کی ده که سی چوویه
 خوازگینی پتویسته تونه گهنم و چه هی ته قلهه فکری ژ ههښ ده رینه، ژ بهر
 فی نه چاریږی، نهو دچه ل بال کورئ پادیشاهئ مووریان، ژ وی

نالیکاریږی هیفی دکه. (۴) نه گهر نهښ که س داخوازیږی پادیشاه
 نه قه دینن، نانگوری چیرۆکان، پادیشاه سه ری وان ژی دکه. ژ بهر فان
 کارڼ گران، که سڼ دچن خوازگینیږی که چڼ پادیشاه، خوه داڅیژنه ل بهر
 بهختی هڼیڼ مایڼ، وهک پیران، دیو، هووت، که چا پادیشاه، حاجه تڼ
 تلسمی، وهک شفا قودره تی... دهما داخوازیږی پادیشاه ب جیهه تڼ،
 پادیشاه ئیدی پتویسته که چا خوه بده وی که سی.

د فان چیرۆکان ده تشته کی بالکڼش ژی، ل هه مبهری فان سه رهشکی
 و مه رچڼ پادیشاه، که چڼ کو تمی قه نجی و خواشیږی دخوازن، نهو د ریبا
 باقی خوه ده نامه شن، گه له ک جارن ژی دخوازن نالیکاریا وان که سڼ کو
 هاتنه خوازگینی، بکن. نهښ که چان، ب فی ته حری وان مه رچڼ کو باڅڼ
 وان پیښتا دکشینن، ژی ره چاره کی دبڼ، هڼسانتر دکن. د داویا
 چیرۆکان ده چاوا نهښ دبڼ، نهو دکه پڼ بهخت و مراژڼ خوه. نهښ که چڼ
 پادیشاه ب زانڼ و ب چاقه کی مایڼ ل دوز بهرئ خوه، ل بوویه ران و ل
 دنئ دنڼ، گه له ک جارن یان خوه دکن. نهښ دژایه تییا پادیشاه - که چا
 پادیشاه ناښ و دهنکه.

وهک که چا پادیشاه، وسان ژی چاوا نهښ د چند چیرۆکڼ کوردی ده
 دبڼ، کورئ پادیشاه یږ پچوک تمی د رېکه قه نج ده دمه شه، مږخاسه،
 فه داکار، راستگو و جامیره. د چند چیرۆکڼ کوردی ده وهک گه له ک
 جارن تی دوباره کړن، ب تاییه تی سی کورئ پادیشاه هه نه، ناڅی یږ
 پچوک گه له ک جارن میرزه مه حمود فان ژی میرزه محه مه ده. ژ بهر کو
 نهو تمی د رېکه راست ده دمه شن، ب قه نجی، ب مږخاسیا خوه قه تڼ
 ناسڼ، په یفا «میرزه» ژی، وسان تی باوهرکرن کو ژ نالیږی جقاتی ده ب
 زانه تی ل سهر ناڅڼ وان که سان ده هاتیبه زیده کړن، د ناښ چیرۆکڼ

کوردی ده گهلهک چیرۆکین ل سهر میرزه مهحموده و میرزه محمهده هاتنه گۆتن، هه نه. ئەف ههردوو کهس وهک دو مپرخاسین چیرۆکی بیتن هه ره ناقدار تین ب ناسکرن، ئەو خه لاسکارین ژنین بندهستن.

میرزه مهحمود د گهلهک چیرۆکان ده تهرکهسه ری دنی دبه، دچه دکهفه ناڤ گهلهک شهر - دهوین مهزن، ژ خوه ره کهچهکه بهدهو پهیدا دکه، تینه. ژ بهر کو مپرخاس، جامپره، گهلهک کهچک تمی ل سهر وی بهنگی دمین. دهما ئەو ب کهچهکه مایین ره مهجبور بمینه، رازی، ئەو شووری خوه داتینه ناقبهرا خوه و وی، ئەف یهکا ژی، ههلالی، پاقری و دلۆقانییا میرزه مهحمود نیشان دده. ئەف شوور دبه نیشانا ههلالی.

چه مبهرا دۆرا ژنان تهنگ دبه

ژ دهر کهچ وکوری پادشاه، قی جاری پادشاه ب خوه ژی دخوازه بزهوجه. جارجار ژی، چاف بهر دده ژنین خه لکی، دخوازه ب ژنین مایین ره سه ری خوه بکه یهک. هه ر چقاس ئەو پادشاه به ژی، چاوا ئەم د چه ند چیرۆکان ده ژی دبین، کاری پهیدا کرنا یارهکی ئەوقاس هیسا نینه. گهلهک جارن ئەو ژ وهزیری خوه ئالیکاریی دینه، وهزیر دشینه ل بال ژنان. د داوییا شان چیرۆکان ده چاوا ئەم دبین، ژ بهر فامداری، ههش و دووردیتنییا ژنان، ئەف پادشاه ب هیسانی ناگهیتن داخوژین خوه، لنگی خوه دکن سۆلهکه تهنگ و دهستی خوه دکن قوولا مار. د چیرۆکا بناقی ژن و پادشا ده، دلێ پادشاههکی دکهفه ژنهکه مپرکی. مپری ژنکی لهشکه رییا خوه دکه. پادشاه دخوازه ب دهک - دۆلاڤ، ب فه ند - فیلان فه هه م ژنی، هه م ژی مپری وی بخاپینه. لی دهما مپزه دکه کو

ژنک نایی رای، ناخوازه ب وی ره رازی، د داوییی ده هه م ژنکی، هه م ژی مپری وی دکوژه (۵). ئەو ههلالییا کو د ناقبهرا ژن - مپره هه به، دبه کاکلی ناقهروکا گهلهک چیرۆکان. د چیرۆکا (ژنا وهزیر یا ناقل) ده ژی پادشاه ناگهیتنه داخوازا خوه. دهما پادشاه مپزه دکه، وهزیر نهلماله، دچه مالا وی، چه ند گلییان بهر ژنکی ره داقتی، ژنک نیتا وی فام دکه، ژنک چه ند هپکان ب رهنگین جودا بو باخ دکه، داتینه پیتش پادشاه. پاشی ژ پادشاه دپرسه وهکی تاما کبژان هپکی زیده به، دهما پادشاه دبیتنه تاما هه موویان وهک هه فه، وی چاخی ژنک نیتا پادشاه دده رووی وی، دبیتنه ژن ژی هه موو وهک هه فن، ب سه رگرتی دبیتنه کو، دهست ژ من بهرده، ژن وهک شان هپکان هه موو یه کن (۶). ژ بهر قی بهرسیفا ژنکی، ئیدی ژ دهستی پادشاه تشتهک نایی، پادشاه ب پۆشمانی پاشتا فه دگه ره، دچه قوناخا خوه. د هه موو شان چیرۆکین قی ته حری ده ژی چاوا تی خویان، مال - ملک، دهوله مه ندی، په ره - پوول ئەوقاس نه گرنگن، پیتوه ندییین مرۆقی، هه لالی، راستی و پاکی تی دشان چیرۆکان ده سه رده کفن.

گهلهک چیرۆکین کوردی ژی، ل سهر مه لایان هاتنه گۆتن. د شان چیرۆکان ده پیتوه ندییین مه لان و ژنان جیهه کی فره ه دگرن. ژ شان چیرۆکان گهلهک کورتن و وهک پیکه نوکان هاتنه گۆتن. جقاتی ب مه لان قرف و تناز کرنه، ب ئالیکارییا شان چیرۆکان ئەو ره خنه کرنه، بهرپرسیارییا وان ئانییه بیرا وان. چاوا تی زانین د جقاتا کوردی ده، ژ بهر ئۆلی ئیسلامی جقاتی تمی باوه رییا خوه ب مه لان ئانییه، جیه و روومه ته که مه زن دانه وان. مه لان ژی، ئەف باوه رییا خه لکی گهلهک جارن به دکار کرنه. د چیرۆکا گولی و چووکۆ ده، ل سهر کانیبی ژنا مه له تمی دکهفه دۆرا پیتش،

ژنا گافین ژ فی به کی عاجز دبه، گازنان ل میړی خوه دکه، ژنک دخوازه میړی وی ژی ببه مهله. گافان کنجین مه لان خوه دکه، تهرکه سهری دنی دبه، بوویه رین مه زن تین سهری وی، دچه سهره دی نافی وی گهله کی به لاف دبه، گافان دبه مه لاکي نافدار، ژنا وی ژی دبه ژن سهیدا.^(۷) چاوا ئەم د چهند چیرۆکان ده دبین، چافین مه لان تمی ل ژنن که سین مایین، چافی وان تمی ل دهن. گهله ک جارن خوه قه دشیرن، ب فی تهری دخوازن نیزیکی ژنان بن، د چیرۆکا (تهرزی) ده چاوا ئەم دبین کو، ئەو، ژنا تهرزیکي ژری دهرخه، ب وی ره دکه قه کیتی^(۸). ههر چقاس ناخوازن ژنن وان هرن ناف کوما میران، لی به لی ئەو ب خوه تمی دخوازن ب ژنن مایین ره بمین، ده ما داخوازن وان نایین جیه، چاوا ئەم د چیرۆکین (که چه لۆک و قیزکا نامووتام) ده ژی دبین، ئەو دکارن شهران ژی باقیژن ژنان، نافی وان خراب بکن^(۹). د چهند چیرۆکان ده ژی، مه لا زانینن خوه بین ئولی بکار تین، ب نالیکارییا دو عایان دخوازن ژنان ژ ری دهرخن، د داوییی ده دبن بابه تین پیکه نوکان، ده ما مهله ک قالا حوریان دکه، پیره ژنه ک ژی دهره قه «حورییی نیر» ده ژ مهله ناگاهداریان هیفی دکه^(۱۰). ب کورتی ته ما مهله بین ژباز د ناف چیرۆکین کوردی ده ته ما که گهله ک به لاف بووی و نافداره.

میړین کومره ش (هه سوود، به هه جوک، ده هه س، چاقره ش، چاقنه بار) گهله ک جارن دین سه ده می مالویرانییی و تووژبوونا پیوه ندییین ژن - میړین کومره ش تمی وهک ناخویشیکي شکي دبه ژنن خوه. بابه تین چهند چیرۆکین کوردی ل سهر بنگه هین کومره شیبی ناقابوونه، کومره شی بوویه بابه تا پیکه نوکان، چیرۆکان، میړ د فان چیرۆکان ده تین ره خه کرن. ژنن شیرحه لال، دلپاک تمی د فان چیرۆکان ده رووسی دهر دکه فن. د چیرۆکا

(کو مهرف بخواز) ده سه ریپهاتییا مرۆقه کی کومره ش هه به، ئەو تمی ژنا خوه پیکۆل دکه، ئەو دچه کیده ری، میړ دده به ی، ئەو هه تا ناف دیستخانی ژی دده به ی ژنا خوه^(۱۱). د چیرۆکا (چاقره ش لنگان دوه شینه) ده، ده ما که سه ک دبه میثانی مالی، باویشکین وی تین، میړی ژنکی فی یه کن وهک نیشانا پیوه ندییین ژنا خوه و میثانی مالی دحه سبینه، شکي دبه باویشکین میثان. ژنا خوه ب کیرانی هه وشي قه دادله قینه. لی به لی، پاشی ده ما ئەو دنیره باویشکین میثان به رده وامن، نارمانج نه ژنه، ئەو ژ کرینن خوه پووشمان دبه.^(۱۲)

مۆتیفا «که چا عاقل»

د ناف به شهک چیرۆکین کوردی ده ئەم راستی ژنن زانه، فه مدار، خه با تچه ز، قه نج، هه لال و راستگوتین. ئەو تمی د فان چیرۆکان ده تین په سناندن، د گهله ک روژین ته نگ و دژوار ده دبن کلیتا سهری میړین خوه، ریپین قه نجیی و خیری داتین له بهر میران. میړین ترال، بیکیر، میړین کو تمی د مال روودنن و کار ناکن، چاوا ئەم دبین ژ نالییی ژنن خوه ده تین ره خه کرن. ئەف میړین ترال جار جار دبن بابه تین پیکه نوکان. د داوییی ده ژنن فان که سین ترال، میړین خوه دا قیژن به ر دیری، ئەو تهرکه سهری دنی دبن، دچن ته فی ناف بوویه ر، ته قه رهق و گهله ک قه وماندنان دبن. د چیرۆکا (ته لۆبی نه ویره ک) ده، میړه کی وسان ترسو نه ک هه به، تمی ل ماله، نه ویره دهرکه قه دهرقا. روژه کی ژنا وی میزه دکه، ئیدی ئەف یه کا ئاوا نامه شه، لیستکه کی تینه سهری وی. ژنک دچه دهرقا کاتان ل بهر دیری رادخه، دبیشه عه لۆ هه لا رابه کاته بارینه. ده ما عه لۆ رادبه، دچه دیری قه دکه، ل کاتان میزه دکه، ژنا وی، تینه وی نشکیشا

دهف دده، دپړی دگره، جارکه دن څه ناکه. پاشی عه لو نه چار دمینه، دچه دهر دکه څه وه لاتیڼ دوور، دبه دۆستی دپوان، دهوله مهند دبه، څه دگره تی مالا خوه^(۱۳). چیرۆکه که کو نیزیکی بابه تا څی چیرۆکی یه، چیرۆکا (سلیمانې نه وپړهک) ه^(۱۴). د چیرۆکا (میری شه څی) ده ژی، میړه کی تاوا شل - شیت هیه. ژنا وی روژه کی دبپړی، دبپړه رابه شهر دهرکه تییه، تو چما د مال ده روونشتی، پپلی دامارا وی یا میړانییی دکه. میړ مه جبوور دمینه رادبه شور - مه رتالی خوه هلده دچه ناڅا گوند، لی به لی چ شهر، چ حال! پاشی دهما میړیک څه دگره تی مالا خوه ژنک دپړی لی څه ناکه دبپړه میړی من چوویه شهر، خوه نه زانییی داتییه. ب کورتی چیرۆک پاشی وهک پیکه نوکه کی به رده وام دکه^(۱۵). وهک څان چیرۆکان، د چهند چیرۆکین مایین ده ژی، ټانگوری میړان، ټم راستی ټاکتیبوونا ژنان تین. مپړین کو دبن باعسی مالویرانییی و کامباخییا مالی، تمی تین ره خنه کرن، ژن ژی وهک ستوونا مالی تین په سناندن.

مۆتيفا «که چا ټاقل» د چیرۆکین کوردی ده، مؤتيفه که بنگه هیینه. گه لهک جارن ب فامداری، ب زانین، ب سهروه ختیبوونا خوه څه، که چ - ژن زورا میړان دبن، ئیفادا «ده دیسا شوغل ژ نالییی ژنان ده چی دبه!» هه کی ژی، ل سهر څان باوهرییان ټاڅا دبه. د چیرۆکا (باڅ و کور) ده، ژ هپرسی کوران یهک هه رامزا (پیچ) ه، دهما کور دچنه بال مه لاکي وهکی هین بن، ژوان کیژان هه رامزیه، مه لا نکاره ژی دهرخه، که چا وی تی هاوارییی، پشتی چهند پرسییاران کورپ هه رامزا تی کفش کرن^(۱۶). د چیرۆکا (قیزا سهروهخت) ده، سهریپهاتییا که چه که زانه و فامدار هیه. پشتی گه لهک چه تنایان ټهو دبه پادیشاه، ته پیری دهوله تی سهری وی روودنی^(۱۷). ته پیری دهوله تی، بیگومان ژ بهر سهروهختییا څی که چکی تی

سهری وی روودنی، وهک خه لاته کی مرؤف دکاره به سبینه، ب گوتنه که مایین ب څی مؤتيفا ته پیری دهوله تی، جفات څی که چکی پیرۆز دکه. د چیرۆکا (بووکا ټاقل) ده، څی جاری بووکه ک تینه یهک - یهک گازی بیست که سان دکه، سیڅه کی دخه جیبین وان، هه ربه کی ره ژی دبپړه «ټه ز ته حه ز دکم». پشتی ټهف هه موو بیست که س دچن ژ څی بووکی ره پاله تییی دکن، ټهو دبپړه «ده بخه بتن، ټه ز حه یرانا خورتی سیڅ جیبی ده». ژ بهر کو سیڅ جیبا هه رکه سی ده هه بوویه، هه موو ب خیره ته که مه زن څه کار دکن، کار زووتری دقه دین^(۱۸). د چیرۆکه که مایین ده، پادیشاههک دخوازه کورپ خوه بزه وجینه، دلنی کور دکه څه که چا گوندییه کی. جارا پپشین، مالباتا پادیشاه ناخوازه بن خزمانییی مالا که چین گوندییان. لی به لی پادیشاه دهما سهروهختییا که چکی دبینه، وی چاخی ټیدی بیگاف دمینه، بریاری خوه دگوهرینه^(۱۹).

کۆمیتن ژنیتن خراب

دناڅ چیرۆکین کوردی ده ټم راستی ژنیتن وسان تین کو ب خرابییا خوه څه هاتنه ناسین، وهک داماری، خاسی، هیوی، ژنتی، داییکین بی باڅ ودلبکه څر... ژ څان ژنان گه لهک د داوییا چیرۆکان ده جه زایه خوه دبین و تین کوشتن.

د ناڅ چیرۆکین کوردی مؤتيفه که هه ره ناسکری و مه زن ژی مؤتيفا دامارییانه، د څان چیرۆکان ده، رهوشا څان زارۆکین کو د بیین وان دمرن، دکه څن به رده سستی دامارییان هه ر دچن بهر ب نه پاکي و خرابییی دچه. دلشکییا دامارییان تو سینوران ناس ناکه. گه لهک جارن دکه څن بن

میرین خوه، زاروکان و باقین وان بهری ههف ددن، زاروکان ل بهر چاخنی باشان رهش دکهن. جارجار باف دبن باندوور و گوئیتین شان ژنان ده ئی دمین، وی چاخنی ئیدی ژ شان زاروکان ره تو ستارهک نامینه. ئەو تمی لیدان، کوتان، کوتهکان دبین، تی - برچی دمین، ب ترس - خوڤهکه مهزن شه دژین. د داویبا شان چیرۆکان ده، داماری ئالییی جفاتتی ده، تین گونههکارکرن و جهزایین مهزن دبین. د چیرۆکا (توودی قوشی) ده، داماریکه وسان دلکهقر ژ ئالییی زاروکان ده تی کوشتن و جهزایی خوه دبینه. ئانگوری چیرۆکی دو زاروکیین کهسهکی گهلهک دهوله‌مه‌ند هه‌بوونه. باقنی وان روژه‌کی لیده‌خه دچه‌ه‌ج. ئەو هه‌ردو زاروکیین خوه ل بهر ده‌ستی قی ژنا خوه یا دووه‌مین ده‌یله ئەف ژن، ده‌ما میری وی دچه‌ه‌ج، ژ خوه ره دۆسته‌کی نووه دبینه، ب وی ره روژین خوه ده‌رباس دکه. ئەف دۆستی وی دخوازه وه‌کی ژنک شان زاروکان بکوژه، سه‌ری وان ژنی بکه. لی به‌لی جارییه‌که قی مالی هه‌بوویه. ئەو، زاروکان ژ قی یه‌کی ئاگاهداری دکه، زاروکی ژ سهری خوه هلددن دچن جیهه‌کی دوور. پشتی کو میری ژنکی ژ هه‌ج شه‌دگهره، قالا کوپین خوه دکه، ژنک دبیره‌کو زاروکی مرنه. چهند سال ده‌رباس دبن، روژه‌کی ئەف زاروکی دخوازن وه‌کی می‌قانی هه‌رن سه‌ریکی بدن مالا باقنی خوه، هه‌لا کا ره‌وشا وان چاوایه. ئەو ژ باقنی خوه ره به‌حسا چیرۆکه‌کی دکن، باب‌ه‌تا چیرۆکی هه‌ما سه‌ریه‌تیا وان ب خوهیه. وی چاخنی باف فام دکه کو ئەف که‌سان زاروکیین وی ب خوه‌نه، تشت ئیدی زه‌لال ده‌ب. دامارییی دکوژن، وی جاریی ژنی ددنه باقنی خوه. د گه‌له‌ک چیرۆکیین کوردی ده، پشتی خه‌رابیکی گه‌له‌ک سال ده‌رباس دبن، ئەو می‌رخاسین کوژ ماله‌کی نه و به‌سالان ژ هه‌ف دوور که‌تنه، دناف چیرۆکی ده به‌حسا چیرۆکه‌کی دکن (چیرۆکا ژبیبا خوه) دکن، ئەف چیرۆکا

سه‌ریییا وان ب خوهیه. پشتی قی «چیرۆکا ناف چیرۆکی» هه‌رتشت ده‌رکه‌فه هۆلی، ب قی ته‌حری ئیمکانا زانین و هینبوونا که‌سین خراب په‌یدا ده^(۲۰). ئەف «چیرۆکا ناف چیرۆکی» د چهند چیرۆکیین مایین ده ئی وه‌ک سته‌یله‌کی، خه‌مله‌کی تی ب کار ئانین، ژ بو‌زه‌لالبوونا مه‌ساژا چیرۆکی ئیمکانه‌که مه‌زن په‌یدا دکه. د چیرۆکا (عه‌لیک و فاتک) ده ئی دیسا ئیش و ژانا دامارییان تی پیشکیش کرن. ئەف چیرۆکا، چیرۆکه‌که گه‌له‌ک ناسکری و هه‌زکری یه، ل گه‌له‌ک ده‌قه‌رین کوردستانی به‌لاف بوویه، عه‌لیک و فاتک ناقتی برا و خووشکه‌کی یه، پشتی دیبا وان دمه‌ره، ئەو دبن سیتی، ستوو‌خار ل بهر دیوارا دمین. ده‌ما دیبا وان دمه‌ره، باف ژ نووه‌شه دزه‌وجه، ژ خوه ره ژنه‌کی تینه. ئەف ژنبا‌ف که‌سه‌که نه باش بوویه، تمی ب چاڤه‌کی خراب ل شان زاروکان می‌زه‌کره‌یه. روژه‌کی داماریبا شان زاروکان، وان دشینه چۆلی وه‌کی ژ وی ره که‌ره‌نگان به‌ره‌ف بکن، بین، بنی توورکی وان ئی قوول بوویه، چ که‌ره‌نگین به‌ره‌ف دکن، ژ قی قوولرکا توورکیین وان ده تی خاری، نکارن توو که‌ره‌نگان بدن هه‌ف. ئەو گه‌له‌ک ده‌ه‌ست، تی - برچی و بی‌خه‌و دمین، ریا خوه دکن و گه‌له‌ک تشتین نه‌باش تین سه‌ری وان، د داویبا چیرۆکی ده ژ وان هه‌ربه‌ک ژ خوه ره دزه‌وجه، دگه‌یژه‌مرازی خوه^(۲۱). بناقتی (په‌پوک) ژ ئالییی ناڤه‌روکا خوه‌ده گه‌له‌کی نیزیکی چیرۆکا عه‌لیک و فاتکه. ده‌ما ئەو دچن ژ داماریبا خوه ره که‌ره‌نگان به‌ره‌ف بکن. چاوا مه ل ژور ئی گووت ژ به‌ر کو توورکی وان قوولک بوویه، ئیمکانا به‌ره‌ف‌کرنا که‌ره‌نگان تونه بوویه، زاروکی ئی نزانن وه‌کی داماریبا وان بزانه‌تی توورکه‌کی قوول دایه وان. قی جاری خووشک شکی ده‌برایی خوه، ئەو هه‌و دزانه، هه‌ما برایی وی هه‌مسو که‌ره‌نگین به‌ره‌ف‌کری دخوه، جاره‌کی خه‌لاس دکه، نزانه کو توورک قووله.

ژ بهر څۍ په کڼۍ ژۍ، نهو دکه څنه قرکا هه څ، ب هه څرا شه ږ دکن. نانگوری چیرۆکن، روژه کڼ خووشکا لاوک تینه زکڼی برایی خوه دقه لشینه. دخوازه میزه بکه کو هه لا کا که رنگ هه نه څان نا. د داویبی ده دبینه کو، تو که رنگ دزکڼی برایی وئ ده تونه نه، څۍ جارئ گه له ک له بهر خوه دکه څه، دو عایان ل خوه دئ دکه وه کی وئ بکه په پووک، خوه دئ داخوازا که چکڼ تینه جیه، وئ دکه په پووکه کڼ^(۲۲). گه له ک شاخ و گوهار توکڼ سهر پته تیبیا څان خووشک و برا هه نه، به شا داوین یا ههر شاخه کڼ ژۍ، نانگوری ههر چیرۆک بیژ و ده څه رڼ ژ هه څ جودا دبه. ل سهر بابته تا دامارییان چیرۆکه که هه ره بالکیش ژۍ چیرۆکا بنا څۍ (سوورییه یار) ه. نانگوری څۍ چیرۆکڼ، سڼ که چڼن مروڅه کی هه بوونه، پستی چهند سالان دیبا وان دمره. بهری کو دیبا وان ب مره، نهو ژ میړی خوه هیڅی دکه، دبیتزه میړی خوه، دبیتزه ده ما نه مرم، ته ژنه که ته زه څانی، نه هپله نهو ژن ب دهستی خوه څه زارۆکڼن من بخه، دهسته کی من ژۍ بکه، ده ما وئ خواست زارۆکان بخه، برا ب څۍ دهستی من څه لیخه. ژنا وی دمره. ژنا ته زه، نانگو داماری دبیتزه میړی خوه، دڅۍ تو څان زارۆکان بی سهری چیبیا کی بکوژی. میړی وئ ههر چقاس څۍ په کڼ ناخوازه، روژه کی مه جوور دمینه، وان دبه سهری چیبیا کی دهپله، تی ژنا خوه دخاپینه، دبیتزه من زارۆک کوشتن، ب څۍ ته حری، نه څ ههر سڼ زارۆک ژ بهر دهستی داماریبی دفلتن. پستی چهند سالان ژ وان که چان یه ک ب کوړی پاشاکی ره دزه وجه، خووشکڼ خوه ل بال خوه جیوارکه، باڅۍ خوه ژۍ، عه فوو دکه، پاشۍ هه موو د ناڅ خوه شیبی ده دژین^(۲۳).

چاوا تی خویان بیباقییا دامارییان د ناڅ چیرۆکڼن کوردی ده، وسان ژۍ د ناڅ بهر هه مین مایین ده مو تیفه که ناڅ و دهنکه، وهک میسال

گه له ک گو تڼن پشیا هه نه کول سهر دامارییان و زورده سستیین وان یین ل دژۍ زارۆکان هه نه.

ژ دهر ژانا دامارییان، مو تیفه که «ژنا خراب» یا مایین ژۍ ژانا خاسییا نه. خاسی ژۍ وهک دامارییان گه له ک جاران ب دلشکی، بیتوجدانی و ب نه هه قییا خوه څه هاتنه ناسین. د چیرۆکا (بووکا گول سوون) ده، خاسیکه وسان بی څیمان و بی باڅ هه یه. روژه کڼ لاوکه ک دزه وجه، ژ خوه ره که چه کڼ تینه. دیبا لاوک ژۍ، ب وان ره ته قایی د مالی ده دمینه. ده ما کوړک دچه ل سهر کارئ خوه، نه څ بووکا ته زه و خاسییا خوه ته نی دمین. خاسی گه له ک جاران خوارنی ناده بووکا خوه، وئ برچی دهپله، ب وئ ره په څ دچه، ره وشا بووکڼ ههر دچه خراب دبه. بووکه که بیدنگ، شهرموکه و نه ویره ک بوویه، زار - زمانئ وئ تونه بوویه، که سه که گه له ک ره بن بوویه. د داویبی ده ژ حال دکه څه، که نا ژ بیر دکه. میړی وئ پاشۍ ژۍ دهر دڅه کو دیبا وی ل ژنا وی هاتیبه غه زه بی، ژۍ ره نه پاکه. میترک برپاری خوه دگره وه کی جارکه دن بزه وجه، دچه دگره، څۍ جارئ ژ خوه ره که چه که ب ناڅۍ گولسوون دبینه، تینه مالی. گولسوون نانگوری ژنا بهری بووکه که چاڅ څه کری، سهروهخت، شهرووت و ب زار - زمان بوویه. گه له ک جاران جهساره ت دکه ل دژۍ نه هه قیبین خاسییا خوه دهر دکه څه، دلۍ وئ چ بخوازه تینه جیه. د داویبا چیرۆکڼ ده ژ بهر لیدانه که گولسوونۍ خاسی گه له ک بیتحال دکه څه، پاشۍ ژۍ دمره. ب څۍ ته حری هه ر دوو بووک ژ دهستی څۍ خاسییبی خه لاس دبن^(۲۴). گه له ک چیرۆک هه نه کو د داویبی ده بوونه بنگه هۍ په ندین پشیا، مروڅ دکار بیتزه ههر کوکا په نده که پشیا دچه دگه پتزه چیرۆکه کڼ و بوویه ره کڼ، ژ بهر څۍ په کڼ ژۍ د ناڅ بهر په دابوونا به ندین پشیا و چیرۆکان ده

پټوهنديبټين خورت هه نه. هه چيرۆكهك ده مهك هاتيبه ئيدى كه تيبه قالبى هه فۆكه كى، كورت بوويه، وهك چهنه پهبان كه تيبه، ته حره كى په ندين پيشيبان. مرۆف فان چيرۆكان «چيرۆكين په ندين پيشيبا» ژى دكاره بناف بكه، وهك ميسال «بووكى تونه زار - زمان، خاسيبى تونه دين - ئيمان» د داوييا چيرۆكه كى ده په يدا بوويه، نهف چيرۆكا وسانه : بووكهك تهزه نانين په ياكرن، خاسيبا وى رۆژا پيشين دو نان نانين دانه بهر بووكى و گۆتى : «بووكى جان، شهرم نهكه، لى سه رى نان كه رمه كه». بووكى ژ شهرما وى رۆژى نان نه خوار، گۆت: «خاسيبا من گۆتى يه سه رى نان كه رمه كه». سى رۆژ ته مام بوون ب قى ته حرى، خاسيبى دگۆته بووكى، لى بووكى ژى نان نه خوار. رۆژترا چارا ديسا خاسيبى نان دانى بهر بووكى و گۆتى: «شهرمى مهكه، لى سه رى نين كه رمه كه». بووكى دينا خوه دايبى ژ برچيا وى قودوم كه فقه، نه وى ثانى ژ ئورتا نين ده رخت خار، ته نى قالكى ل سه ر نان ما. وسان سى رۆژا بووكى نان كه ر نه دكر، ته نى ئورتا نان دخوار، قالكى نين جى ده ده هشت. رۆژه كى خاسيبى گۆتى: «بووكى، تو چرا ئورتا نين دخوى قالكى هسك ژى ده يلى؟». بووكى گۆت: «تو خاسيبا منى، چ ته دگۆت من ژى گورا ته دكر. وهختى بووكى تونه زار - زمان، خاسيبى تونه دين - ئيمان». هنگى بووكى خاسيبى ره خه بهرده، شهرم ژ ئورتى رابو (25).

چاوا مه ل ژۆر ژى گۆت د داوييا چيرۆكا بووكا گولسوون ده، پشتى مرنا خاسيبا وان، نهف ههردو هيتوى دبن يهك، ب كىفا دلئى خوه شا دبن. ژ بهر كو چيرۆك خه لاس بوويه، مرۆف نكاره ده رحه قا پټوهنديبټين فان ههردو بووكان - هيتوبان بين پيشه رۆژى ده تشته كى بيشه. د چيرۆكى ده، خاسيبك و دو بووك هه نه، ههردو بووك ژى هيتوبى هه فن. ژ

بهر كو د چيرۆكى ده خاسيبى هه به، قى جارى شه رى هيتوبان دسه كنه، هيتوى ل دژى خاسيبته، دوه ندى، ناكۆكى و شه رى ناف خوه بهر ددن، بخاسيبا خوه فه مژوول دبن. نه گه ر چيرۆكى ده مۆتيفا خاسيبى تونه بوويا، بىگومان شه رى هيتوبان دكاربوو مه زن بوويا، د چيرۆكى ده جيهه كى فره بگرتا. چاوا تى زانين هاتنا ژنه كه نووه، دستاتوويا ژنا يه كه مين ده گوهاسنن مه زن پىك تينه، جيه و روومه تا وى نمز دبه، ژنا دووه مين تمى دبه به ردلك و شرينا مپىرئ خوه، چاوا په نده كه پيشيبان ديته: نووه هاتن، كه فن هلاتن. د ده ستپىكى ده نانينا ژنه كه نووه تمى ژ مپران ره وهك بوويه ره كه خواهش تى خويان، لى به لى پشتى ده مه كى، شه رى هيتوبان ده ست پى دكه، هيتوى دكه فنه پيسيرا هه ف، وى چاخى نه و رۆژين خواهشيبى ئيدى نامين، وندا دبن، ده ردئى پرژنيبى وى ده مى باش تى فام كرن. د چيرۆكا (مپىرئ دو ژنان) ده نهف يه كا گه لك نه شكه ره تى خويان (26). د چيرۆكا (گولانچكزيرين) ده، دلئى پاديشاهه كى دكه فه سى كه چكىن ماله كى، هه رسيبان ژى، ژ خوه ره تينه. پاديشاه ژ بهر به رسيقنن كه چا پچووك، زيتر نهف كه چا حه زكريبه، لى به لى ههردو كه چين مه زن ده ست پى كرنه ده خه سيبا كه چا پچووك كرنه. ده مهك ده رباس دبه، شه رهك ده ردكه فه پاديشاه دچه شه رى، وى ده مى ژى ژنا پچووك دوجان بوويه، بهر حهمله بوونى بوويه. پشتى چهنه مه هان، ده ما كه چا پچووك دوه لده، ههردو خووشكىن مه زن گازى پيركه كه بى ئيمان دكن وهكى بى ئاليكاريبا كه چا پچووك بكه. ده ما كه چك دوه لده، نهف پيرك ل شونا زارۆكان، دو جهوركيت «توله، كودك» سا تينه نيشانى كه چكى. دده، زارۆكان ژى دكه ساندۆقه كى دبن داقتنه ناف به حرى. ده ما پاديشاه تى، قالا قى يه كى دكن، پاديشاه ديته ل بهر مالى سافيره كى

چې بکن، ژنکې و هەردو جهورکتین وئ ل ور گریدن. سال دەریاس دبن، ئەو هەردو زارۆکتین پادیشاه یین کو ئاقتیبوونە بەحرئ «حوسەیین و گولیزار» ژ مرنئ خەلاس دبن، دەما ئەو زارۆک روژەکی قالا سەرپیتھاتیبا خوە دکن، پاشئ پادیشاه فام دکە کو ئەف زارۆکتین وی یین ژنا بچووکن، هەردو ژنئین وی یین مەزن لیستکەکە ئانینە سەری ژنا پچووک. پاشا تینە قان هەردو ژنئین مەزن جەزا دکە، ژنا پچووک ژئ نازاد دکە^(۲۷). چیرۆکا (مبیرزە مەحموود و خووشکا وی)، ژ گەلەک ئالیبان دە دشبینە قئ چیرۆکت. د چیرۆکا مبرزە مەحموود و خووشکا وی دە ژئ هیویبا مەزن حەسوودیبا هیویبا پچووک دکە، د چیرۆکا روژین دە چ تئ سەری هیویبئ، تئ سەری قئ هیویبئ ژئ، هەردو چیرۆک وەک شاخین هەف دکارن بین حەسبئ، د داویبا قئ چیرۆکی دە، دەما پادیشاه فام دکە کوچ هاتیبە سەری وی، تینە ژنا مەزن شەق - شەقی دکە دکوژە^(۲۸) ناهەرۆکا چیرۆکا بناقئ (گولئ) ژئ، وەک قان هەردو چیرۆکانە^(۲۹). د هەرسئ چیرۆکان دە ژئ، دەردئ هیویبان وەک مۆتلفەکە هەقبارە.

د قان چیرۆکتین کول سەر دەردئ هیویبان هاتنە گوئن دە تشتەکی کو بالا مروقان دکشینە ژئ، رهوشا پیرانە، وەک کەسین بی ئیمان و سیرباز دناف کۆما «ژنئین خراب» دە جیه دگرن. د چیرۆکتین کوردی دە ئەم راستی چەند تیپین پیران تین. پیر، د زمانئ کوردی دە ب تایبەتی ژ بوژنئین کو سالتین وان بهورینە تئ بکارئانین، جارجار ژ وان ره پیرهژن ژئ تئ گوئن. د چیرۆکتین کوردی دە ئەف پیر گەلەک جارن فامداری، زانە بوون و میقان حەزیبا خوەفە تین ناسین. چاوا دچەند چیرۆکان دە ژئ خوبا دبە، ئەف پیران کەسە بەلەنگازن، تەنئ دمین، چاقئین وان ل دەستئ کەسین مایین روژنئین خوە دپین. ئەف تیپین پیران گەلەک جارن ئالیکارن، قەنجی و

پاکیبئ دخوازن، بەختان و مرانان دگهینن هەف، سوران ره فەکرینە، کەچ و خۆرت دکارن باوەریبا خوە ب وان بین. ژ وان هەنەک ژئ دلرەشن، تمئ ل پەی خرابیبئ نە، گلی - گوئنا دگەرین، گلی - گەرۆکن، غەیبئ مروقان دکن. چاوا مە د چیرۆکا گولانچکرتیرین دە قالا وی کر، هن پیرئ هەنە، ب تایبەتی دەما زارۆکانینئ دە ئالیکاریبا ژنان دکن، ژ وان ره پیرک (ئەبە) دبیتن، د چیرۆکا گولانچکرتیرین دە ئەو پیرکا وەک ژنەکە نەچئ تئ ناسین. تیپەکە مایین ژئ پیرەهەقۆکن، ئەف کەسان وەک ژنئین چیرۆکی ژئ دکارن بین ناف کرن، تمئ خرابیبئ دخوازن، خۆف و ترسا وان تمئ ل سەر مروقانه، مەمکتین خوە داقتیرنە ل سەر ملی خوە، پیتشکاری مروقان دبن، د ژینا روژانە دە ئەف پەیشا، ژ بوژنئین بیتسەر، بەد، نەبەدەو ژئ تئ ب کارئانین.

د فۆلکلۆرا کوردی دە ژانا داماریبان، ژانا خاسیبان، ژانا هیویبان و ژانا ژنتیبان وەک چار مۆتلفین بنگەهین جیه گرتنە. قان هەرچار مۆتلفان (داماری، خاسی، هیوی، ژنتی) د ناف فۆلکلۆرا کوردی دە سوورەتەکی «ژنا خراب» پەیدا کرنە.

د چەند چیرۆکتین کوردی دە بئبەختی و نەحەلالیبیا ژنان، بوویە سەدەمی مالویرانی، مالکامباخیبان. ب تایبەتی ژنئین کو مئیرکینە، لی بەلی ب مئیرەکی مایین ره سەری خوە دکنە یەک، د قان چیرۆکان دە وەک ژنئین روو ب تەنی حەسبئ، گەلەک جارن ژئ، د داویبا چیرۆکان دە تین کوشتن. ئەف ژنئین کو ب یارن، ژنئین کو نابن خوەدیبئ نەفسا خوە، ب دزبکافە مئیرین دن ره رادزین، ب وان ره شا دبن، د قان چیرۆکان دە گەلەک ب فەسال گاقئین خوە داقتیرن، دەک - دۆلاب، فەند - فیلین مەزن تین سەری مئیرین خوە، جارجار ب زانەتی وەک ميسال خوە نەخواش داتین، ژ

بۆ کو ئیمکانا هه قدیتمنا دلکه تیییی خوه پهیدا بکه، مییری خوه بؤنا «دهرمانه کی» دشینه «وه لاتیی هات - نه هاتی». لی به لی د داوییا چیرۆکان ده هه ر تشت ئیدی ئەشکه ره دبه. چیرۆکا (ئاڤا هه یاتی - سیڤا خه لاتیی) د قی واری ده گه له ک بالکیشه. ژنک خوه نه خواش داتینه، دبیره مییری خوه، تی هه ری ژ من ره ئاڤا هه یاتی و سیڤا خه لاتیی بینی. مییرک تقداره کی خوه دکه، ته رکه سه ری دنئی دبه. دچه گوندی مالا خووشکا خوه، خووشکا وی زانه نه ئاڤ، نه ژی سیڤه که وسان هه یه، دبیره برایی خوه، ژنا ته ب یاره، شه گه ره هه ره مالا خوه! ئه و ته دخاپینه. پاشی برا و خووشک دکه قنه دلقی دو گه رۆکان، دچن دبینن کو گوتننن خووشکا وی راستن، ژنا وی ب یاره، هه ردوویان ژی دکوژن^(۳۰). د چیرۆکا (به نگلیبوز) ده، ژنه که پادشاهه کی هه بوویه، ناڤی وی سولتان بوویه، ده ما مییری وی دچه شه ر، ئه و نیتا خوه خراب دکه، ب وه زیری پادشاه ره رادبه - روودنی. هه سپه کی پادشاه ژی هه بوویه، هه سپه کی سیرباز بوویه، دکار بوویه ده نگ ژی بکه. هه سپ، رۆژه کی کوری پادشاه ره، قالا دییا وی و وه زیر دکه، ئیدی پیوه ندییین دییا وی و وه زیر ئەشکه ره دبن. د داوییا چیرۆکی ده، ئەڤ ژنک تی کوشتن^(۳۱). د چیرۆکا (سلۆ و ره همۆ) ده هه ژمارا ژنن ب یارک هه ر دچن زیده دبن. سلۆ دگۆمه کی ده خوه شه دشیره، میزه دکه دۆر ب دۆر س مییرن چیتتازی هاتن گۆمی ته قی پیژ بوونه. ئەڤ که سان، یارکین وی ژنا کو سلۆ د گۆما وی ده خوه شه شار تیبه، بوونه. ده ما مییری ژنکی تی، دچه گۆمی راستی چه ند که سان تی، سلۆ مییرک ره دبیره، ئەڤ یاری ژنا ته نه. سلۆ ژی رادبه دچه مالا خوه، دیری دخه ژنا وی دیری شه ناکه، ژنا وی ژی ب یاره. ژنک یاری خوه دکه کووپه کی، شه دشیره. پشتی ده مه کی مییر قی کووی دبه دفروشه، دده

جهووی. جهوو دبیره سلۆ، قی کووی ببه مالا من، ده ما سلۆ کووپ دبه مالا جهوو، میزه دکه هه فت بوو کین جهوو هه ره که ژ وان ب یاری خوه شه که تنه ناڤ کیتف و حه نه کان. ده ما بووک چاڤ ل سلۆ دکه فن، به مبه وو داڤیژن ل سه ر یارین خوه، وان شه دشیرن، پاشی جهوو تی مالی، هه ر تشت ئەشکه ره دبه^(۳۲). د داوییا چیرۆکی ده، یاری ژنا سلۆ و یارین هه فت بوو کین جهوو ژی تین کوشتن. چاوا د چیرۆکی ده ژی تی خویان، هه م ژنن ب یار، هه م ژی مییرن ب یار ره ئیمکانا ژینی زیده نامینه. د چیرۆکا (سلۆ) ده، قی جاری هه ر چقاس سلۆ ژی دهر دخه ژنا وی ب یاره، دبیره خورته ک دناڤ جیهی ژنا وی ده یه، ژنکی ناکوژه، ته نی بهر دده، پاشی ژنه که دن ژخوه ره تینه^(۳۳). چیرۆکا (بلا ئه و نان و ماستی خوه بخوه) وه ک پیکه نیسان هاتیبه گۆتن، رۆژه کی مییره ک دچه له شه کی، هه فت سال له شه کی بیی دکه. ده ما شه دگه ره تی مالا خوه، میزه دکه کو سی زارۆکین وی هه نه، ئه و شاش - مه ته ل دمینه، ده ما ژنا خوه دپرسه وه کی ئەڤ زارۆک یی کی نه، به رسیڤا ژنکی مییرک تیر ناکه، ئیدی هه ر تشت دهر دکه شه هۆلی، مییرک فام دکه کو ئه و زارۆک نه ژ وی نه^(۳۴).

ژئین دەستگران

چاوا ئەم ل ژۆر ژى ل سەر سەکنیوون، د چیرۆکبێژیا کوردی دە مێرین ترال شل - شەلا، تمی ل مالێ نه، کپیری، تشتهکی نائین، بوونه بابەتین گەلەک چیرۆکان، جقاتی ئەو کەسان د ناف کۆما «میرین خراب» دە ب جیه کرنه. وهک میران فی جاری ئەم راستی ژئین وسان ژى تین. ئەف ژنان ژى ترالن، خەباتەکی ناکن، هەر تشستی ژ خوهدی، ژ دۆر بەری خوه هیفی دکن، د داویبی دە پەریشان دبن، دکەفن ل سەر زار - زمانان و دبن بابەتین چەند چیرۆکان ژى. د چیرۆکا (مەنا کۆمەکی) ژى گوتی هەبە دە داویک و کەچەک هەنە^(۳۵)، د چیرۆکا (ناردو) دە باف، کەچەک^(۳۶) و د چیرۆکا (ریبا شخری) دە ژى پیرەژنەک، دۆتەک و پشیکەک هەیه^(۳۷). هەموو مێرخاسین فان هەرسێ چیرۆکان ژى، بەری کوزقستان بی قەت تقدارەکی زقستانێ ناکن. د فان هەرسێ چیرۆکان دە داویک، پیرەژن و باف دبیتژن چاوا هەبە ئەمی بمرن، نه هەوجەیه ئەم کار بکن، هەرسێ کەچین فان چیرۆکان ژى دفکرن، دبیتژن ئەمی هەتا وی چاخێ ژ خوه ره مێرەکی ببینن، ئەمی بزەوجن، د چیرۆکا داوین دە پشیک ژى دبیتژە، دەما ئەو مرن و زەوجین ئەزێ ژى هەرم مالا جیرانان، بسم پشیکا وان. لی بەلی زقستان تی، نه ئەف داویک، پیرەژن و باف دمرن، نه ژى کەچ مێر دکن. دەما زقستان تی ئەف کەسین ترال، جانگران گەلەک پەریشان دبن، دەستی کەسین مایین دنیرن، ژ بو کوز خوه ره ناردو و خوارنی بەرهف بکن، دکەقنه چۆلان. د داویبی دە مێزه دکن کوزبین چاوا ئەو دفکرن ئەوقاس هیتسا نینه. ژ ئالیبی دن چاوا ئەم دبیین بابەتا فان هەرسێ چیرۆکان ژى گەلەک نێزیکى هەفە، وهک شاخ و گوهارتنۆکین هەفن. ئەف یەکا ژى نیشان دده کو، تەما فان چیرۆکان ژ ئالیبی جقاتی دە گرنگی هاتییه دیتن کو ئەف چیرۆک ئەوقاس بەلاف بوونه، ناف دانه.

چەند چیرۆکین ژیبانا رهئال

گەلەک چیرۆک ل سەر ژیبانا کوردان هاتنه گۆتن، ئەف چیرۆکان، چیرۆکین راستی (رهئال) تین ب نافکرن. د ژیبانا رهئالە دە، ئەف بوویهر ل سەر مروققان و ل سەر جقاتی ره دەریاس بوونه، وهک نهینکا جقاتی نه. ژ ئالیبی دیرۆکی، دەرەفا سال و دەمین بهوری دە، ئەف چیرۆک مه گەلەکی رۆنی دکن، قەوماندنن کو ئەم د فان چیرۆکان دە راستی وان تین، وهک قەوماندنن بووی دکارن بین هەسبین. چاوا تی زانین جقاتا کوردی وهک جقاته که فهئودال ژ گەلەک ئیل - عەشیران پیک هاتییه. ژ ئالیبی دن باندوورا سەرۆک عەشیر، ئاغا، شیخ و مەزان ل سەر جقاتی تمی مەزن بوویه. دوهندی، ناکۆکی، شەر - دهوین نافبەرا فان هیتزان تمی بالا جقاتی کشاندییه، د هس و مێژووی جقاتی دە جیههک گرتییه، کەتییه ل سەر زار - زمانی جقاتی، بوونه چیرۆک. هەفکوشتن، خوون رژاندن، دژناهی و شەر وهک مۆتیف بوونه بابەتی گەلەک چیرۆکان. دفی واری دە چیرۆکا هەرە بالکیش، چیرۆکا سوتو و تاتویه. بوویهرین چیرۆکی ل دهقەرین بادینان دەرپاس دبه. سوتو سەرۆکی ئیلا دوسکانی تاتو ژى سەرۆکی ئیلا ریکانی یه. شەرەکی بیتهمپا دنابقهرا فان هەردو ئیلان دە دەست یچ دکە، ب هەفرا دژمناتیکه مەزن داژۆن. هیتزین دهولهتی، ئاغا و شیخین مایین ژى تەفی فی شەری دبن، سوتو و مەرقتین خوه گەلەک بیتهمختی، تەعدا زۆردهستییه ل مەرقتی ئیلا تاتو دکن د داویبی دە گەلەک مروققان ژ هەف دکوژن. ژ بو تولا هەف بستین هەردو ئیل پيسیرا هەف بەر نادن. پاشی گەلەک هیتزین مایین دکەقنه ناف، دخوازان وان ب هەف بینن، د داویبی دە هەردو ئالی ژى ب هەف تین. سوتو کەچا خوه دده

تاتۆ. دهما خوون هات رژاندن، ژ بۆ هه قهاتنن، ل پيشى خوونى داينا
 كه چه كى دناف كوردان ده عده ته كى كه قنه، وهك نيشانا ناشيتيى دكاره
 بى حسين. لى به لى سوتۆ، رۆژه كى خوه ب زانه تى نه خواش داقيته، تاتۆ
 مرۆقين خوه قه تين سهرىكى بدنى وى. دهما ئه و دچن رازين، مرۆقين
 سوتۆ لى دخن تاتۆ و مرۆقين وى دكوژن. ب قى ته حرى سوتۆ تولا خوه ژ
 دژمنى خوه دستينه و پاشى رادبه سهرخوه سوپاسى خوه دى دكه (٣٨). د
 چيروكا (ره قاندا قهره چيه كى) ده ديسا گه له ك مرۆق، قاسى چل كه س
 ژ عه شيرا مال مه زنان تى كوشتن. رۆژه كى خورته كى عه شيرا مال مه زنان
 كه چه كه قهره چيان دره قينه. دهما قهره چى پى دحه سن، داقيته سهر
 عه شيرا مالمه زنان، چل مرۆقين وان دكوژن، پاشى قه دگه رن مالين خوه. د
 چيروكى ده دهما سهرۆكى عه شيرا مالمه زنان ژى دهرده كو ئه و قاس كه س
 ژ بۆ كه چه كى مرنه، گازى خورت و كه چكى دكه، دخوازه قان ههرديوان ژى
 بكوژه. لى به لى دهما ميتزه دكه دلى لاوك گه له ك د كه چكى ده هه يه،
 دهست ژ كوشتنا وان به رده، سهرۆكى عه شيرا مالمه زنان، چاوا تى خويان
 زه واجه كه ب كه چا قهره چيان د جيه ده نابينه (٣٩). د قى وارى ده چهند
 چيروكين كو ناله كساندهر ژابا به ره ق كرنه و وهك پرتووك وه شاندييه زيتير
 بالا مرۆقان دكشين، مۆتيفين دهره قه ره وشا ژنين كورد، د قان چيروكان
 ده گه له ك خورت و بالكيشن. د چيروكا (هه يشتان) ده دلى دوخورتان
 دكه قه كه چه كه ب ناقى بارنيك. ناقى قان خورتان يه ك شماسى، ناقى
 بى مايين ژى چۆلۆ يه. جارا پيشين بارنيك دده نه شماسى شماسى يه كى
 ده وله مه ند، چۆلۆ يه كى به له نگاز بوويه. لى به لى دلى كه چكى دكه قه
 چۆلۆ. پاشى ئه ف ههر دو خورت دكه قنه قركا هه ف، ههر دو ژى تين كوشتن.
 د داويى ده كه چك ژى ب خه نجه رى خوه دكوژه، كه چكى دبن ل بال

مه زه رى چۆلۆ گۆر دكن. د چيروكا دۆزده هان ده سهر يته اتيا دو براين
 بيكار جيه گرتيه. دلى براين مه زن حه سن ئاغا دكه قه قى كه چا ب ناقى
 لالى خانم. پاشى دهما براين وى بى پچووك چه له نگ ئاغا قى كه چكى
 دبينه، دلى وى ژى دكه قه كه چكى، ئه ف براين بچووك ليستكه كى تينه
 سه رى براين خوه بى مه زن، برا ده ف ژ كه چكى به رده، براين بچووك ب
 وى ره دزه و جه، لى به لى دلى كه چكى براين مه زن - حه سه ن ئاغا ده
 هه بوويه. د داويى ده كه چك ژه رى دخوه، دمه ر. چيروكا نۆزده هان ده
 پاقتى، حه لالى، دلۆقانى و جه ساره تى ژنان تى زمين. ئانگورى چيروكى
 مرۆقه ك هه بوويه، ل باژارى بتليسى دما. ناقى وى جه رگۆ، ناقى ژنا وى
 ژى گوزهل خاتوون بوويه، رۆژه كى ژنا وى ب ميتقانى دچه گوندى مالا
 باقى خوه. ده مه ك دهر باس دبه، جه رگۆ خولامى خوه دشينه په ي ژنا خوه
 وه كى هلده بينه مالى. ناقى خوليم كريت بوويه. خولام د رى ده نيتا خوه
 خراب دكه، دلى وى دكه قه ژنا ئاغا، پيشكارى ژنكى دبه. ژنك دهما
 فرسه نده كى دبينه، تينه كريت دكوژه، ههر دو ملين وى ژى ژى دكه، دبه
 نيشانى ميترى خوه و خه لقى دده، پاشى هه ركه س په سننى گوزهل خاتوونى
 دده (٤٠).

ژئین راورین

دهما مروث چیرۆکین کوردی بهش - بهش ئانالیز بکه، ژ هههف ده‌رینه، مروث دینه کو گه‌لهک چیرۆک ژێ، ل سه‌ر راور (تابه، تهره‌ول، لاور، حه‌یوان) هاتنه‌ گوتن. ژ به‌ر کو پیرانییا کوردان د زکی ته‌بیعه‌تی ده‌ دژین، د ژبیانا وان یا روژانه‌ ده‌ ئه‌و و راور دناف هه‌ف ده‌ نه‌، گه‌له‌ک راوران دپارێزن. شقان، گاقان، به‌رخقان، گۆلکقان و گه‌له‌ک که‌سین مایین هه‌ر یه‌ک ژ ئالیبی خوه‌ ده‌ پسپۆزه‌کی راورانه‌. هه‌م راورین هه‌ف، هه‌م ژێ راورین که‌دیگری د چیرۆکان ده‌ وه‌ک مروثان گاقین خوه‌ داقتین، جلین مروثان خوه‌ دکن، دین پارچه‌کی ژبیانا مروثان. مروث و راور ژ گه‌له‌ک ئالییان ده‌ دشبین هه‌ف. د داوییا چه‌ند چیرۆکان ده‌، ژ به‌ر خرابی و نه‌پاکیا خوه‌، چاوا ئه‌م دبیین ئه‌و دین راور، وه‌ک په‌پووک، هه‌ج، ژووژی، مه‌میون ته‌رکه‌سه‌ری دنێ دین. ده‌ما ئه‌م نافه‌روکا شان چیرۆکان میزه‌ دکن، یه‌ک ژ میترخاسین چیرۆکی ژ خوه‌دی ره‌ دوعایان دکه‌، لاوا دکه‌، وه‌کی ئه‌و که‌سێ خراب و نه‌پاک ببه‌ راوره‌کی، داخوایین شان که‌سان ده‌رحال تین جیه‌. ئه‌و که‌س دبه‌ چ لاوری؟ ئه‌ف یه‌کا ئانگوری نافه‌روکا چیرۆکی، ره‌وش و کرنین شان که‌سان ره‌گریدی یه‌. ب سایا شان چیرۆکان ئه‌م سه‌ده‌مین په‌یدا بونا هه‌ر راوره‌کی ژێ فیر دین (٤١).

نافه‌روکا هه‌نک چیرۆکین کوردی ب ته‌مامی ل سه‌ر راورانه‌، به‌شه‌که وان ژێ نیثی راورن، نیثی مروثن، د چه‌ند چیرۆکان ده‌ ژێ، هه‌رچه‌قاس ته‌مام راور بن ژێ، فۆرمه‌کی هونه‌ری د شان چیرۆکان ده‌ په‌یدا بوویه، چاوا ئه‌م دبیین قی جارێ وه‌ک میسه‌ل ب ده‌فی راوره‌کی ئان ژێ راوره‌کی چیرۆکه‌که‌ ل سه‌ر مروثان تین گوتن، د ناف هه‌فسازییا چیرۆکه‌که‌ درێژ ده‌

ب سه‌ری خوه‌ جیه‌ گرتیبه‌. ده‌ما ئه‌م شان چیرۆکین د ناف چیرۆکان ده‌ میزه‌ دکن، ب ئالیکارییا شان «چیرۆکین پچووک» راور دخوازن نیته‌، مه‌ره‌م و مه‌ساژا چیرۆکی خورت بکن. ئانگوری قی رووچکی هونه‌را چیرۆکیژی، ب ده‌فی راوران شیره‌ت ل مه‌ تین کرن، راور ره‌وشا خوه‌ و بوویه‌رین شان چیرۆکین کو دبیتن، هه‌مه‌ری هه‌ف دکن، ژ خوه‌ ره‌ دکن پیله‌کان، ماتهریال و داخوایا خوه‌ یا داوین پشکشی مه‌ دکن. چاوا تی زانین وه‌ک هه‌بوونین ژیندار (زیندی، جاندار، رووحه‌ر) د نافه‌را مروثان و هیتین نه‌ - مروثی ده‌، وه‌ک میسه‌ل راوران ده‌ گه‌له‌ک نیتریکاهی و درووقلیکه‌تین بالکیتش هه‌نه‌. گه‌له‌ک بابه‌تین چیرۆکین راوران هه‌نه‌، نافه‌روکین وان ژ مۆتیفین گه‌له‌ک جودا - جودا پیک تین. د ناف شان مۆتیفان ده‌ مۆتیفه‌که‌ بنگه‌هین ژێ، مۆتیفان ژنان و زه‌واجی یه‌. د قی واری ده‌ چیرۆکه‌که‌ هه‌واسکار، شیره‌تکار، چیرۆکا ب ناف زه‌واج (قژک و که‌فۆکی) یه‌. ئانگوری چیرۆکی، قژک میتره‌، که‌فۆک ژێ ژنه‌، ب هه‌قرا دزه‌وجن، لی به‌لی پشتی ده‌مه‌کی به‌ هه‌ف ناکن، د خوازن هه‌ف به‌ردن. ئه‌و دچن ل بال قازییه‌کی، هه‌ر یه‌ک قالا ره‌وشا خوه‌ دکه‌ و چیرۆکه‌کی قازی ره‌ دبیتن. سه‌ده‌می گوتنا شان چیرۆکان ژێ، هه‌ر یه‌ک ژ ئالیبی خوه‌ ده‌ ب میسه‌لین خوه‌شک فه‌ دخوازه‌ قازی بدن باوه‌ر کرن، وه‌کی کی هه‌قه‌، کی نه‌ هه‌قه‌، دخوازن ل پشبه‌ری قازی وه‌ک دادگه‌هه‌کی خوه‌ بیارین. ئه‌م ژ نافه‌روکا چیرۆکی ده‌ردخن کو، که‌فۆک دۆزا هه‌قبه‌ردانی دکه‌، دخوازه‌ ژ میتر خوه‌ قژکی فه‌قه‌ته‌، وی به‌رده‌. ئانگوری ئیفاده‌ و گوتین که‌فۆکی، میتر وی که‌سه‌کی پیسه‌، تمی قلیتر و قریژه‌، دچه‌ سه‌ر جه‌نده‌ک، که‌لا خان، تمی تشتین پیس دخوه‌، بینا گه‌نی ژ ده‌فی وی تی. ژ به‌ر شان سه‌ده‌مان که‌فۆک دخازه‌ ژ قژکی فه‌قه‌ته‌. چاوا مه‌ ژۆر ژێ گوت، هه‌ردو دچن ل بال قازیکی

باوهری و نیرینن خوه ل سهر قی ههف بهردانی پيشکيش دکن. پيشیي كهفوك، قالا زوردهستيا كول سهر ژنان ههيه دكه، قی يهکی وهك نههقيکی د جی ده نابينه. پاشی قژك ژی، بیبهختيا ژنان شروفه دكه ل سهر نههقييا ژنان دسهكنه. پشتی كو ههر يهك خوه دپاريزه، قی جاری ههر يهك چيروكهکی ژی دبیتزه وهکی باوهری و دیتنين خوه خورت بكن. پيشیي قژك چيروكهکی دبیتزه. ئەف چيروكا كو قژك دبیتزه، بیبهختيا ژنان ئەشكه ره دكه، وهك میسال میرزه محمه د روژهکی ب چاقی خوه دبينه كو ژنا وی و ههر دو ژنين برایی وی ب كهسین خهريب ره نه، خوه تازی دکن، ب فان میران ره دكهفنه ئاقي، ههف شا دبن، كینفا خوه دنیرن. پشتی فان گوتنين قژكي دۆر تی كهفوكی وهکی باوهری و نیرینن خوه ژ قازی ره پيشکيش بكه. پشتی چهند گوتنان، ئەو ژی چيروكهکی دبیتزه. ئانگوری چيروكا قژكي مروفهك ههبوويه، ئاقي وی مهمو بوويه، مهمو دهما زواجی وی تی، ب دوئاما خوه رهوشی ره دزهوجه. دهمهك دهرباس دبه، قی جاری مهمو دچه ههفالا ژنا خوه یا دبستانی ژی وهك هتوی بينه. ژنا وی، ژ بو كو بهلاك نهیی سهری میر، دكهفه دلقي میرهکی، ئاقي خوه داتينه ئەحمه دی كال. دچه دگهیتزه میری خوه، لی بهلی میر نزانه ئەو ژنا وی به. ئەو تمی ئالیکارییا میری خوه دكه كو قهزا - بهلاك نایی سهری وی. پاشی دهما ئەو هتویيی تينه سهر رهوشی، قی جاری دهست پی دكه رهوشی دخه، وی دکوته. فهداکارییا كو رهوشی ژی ره کریبه نزانه ... كهفوك چيروكا خوه دریتزه دكه، ههتا كو قازی دده باوهرکن كو میر تمی نههقييا ژنان دکن و میری وی قژك ژی میرهکی نهپاکه. ژ بهر قی يهکی ژی دخوازه میری خوه بهرده چيروك ب قی تهحری خهلاس دبه (٤٢). مروف ئیدی نزانه كو قازی ههق دایه کیژان ئالیی. چيروكبیتر مكمونه وهك

فورمهکی مافی بریار دایینی ژ خوهندهفان و ژ گوهداران ره دهیله. چيروكا زواجی قژك و كهفوكی دبابه تا پروبله ماتیکا ژنان ده چيروكهکه گهلهك هینکار (دیداکتیک)ه. ژ بهر كو ههر دو ئالی چ ژن، چ میتر دق قی چيروکی ده سهدهمیتن ههقهبردانی ب فهکری، ب میسال و ب ئالیکارییا چيروکین مایین رابهری خوهندهفانان و گوهداران دکن.

چيروكا كوند و بلبل ژ ئالیی دلوقانی، پاقژی، هلالی، نهفس و قوهتا دانباوهرکرنا ژنان ده مه زیتتر رونی دكه، چيروكهکه باندوورهیشته. روژهکی چاوا دبه كوند رییا خوه شاش دكه، دچه بهر قولا بلبلی. دخوازه ههره بال بلبلی. بلبل ژنه بیكه خوهیی چهند زاروكان بوويه. كوند چقاس لاوا دكه، بلبل دیسا دیری لی فهناکه، دهما دنیره نكاره كوند بده باوهرکن، قی جاری ژی ره قالا چيروكهکی دكه. ئانگوری چيروکی ل باژاری حله بی پاشاك دما، سهرکارهکی خولامین پاشی ههبوويه، ئاقي وی عهلو بوويه. روژهکی دهما پاشا دچه حهج، کارین مالا خوه دسپیره عهلو. سی كهچین پاشی ههبوونه. عهلو دۆر ب دۆر چاف بهرده كهچین پاشی. لی بهلی كهچا پچووك، كهچه كه بیتهر بوويه، عهلو ئەو نكار بوويه بينه ری، د داوییی ده وی داقیتزه چهلهکی، ههتا باقی وی تی. پاشی ژی ئیفترا داقیتزه كهچکی، ژ باقی ره دبیتزه، دبی كهچا ته، دهما تونه ل قرا بوویی كهرخانه فهکریبو، تمی ل سهر رییا دهرپیی خوه دهردخست ... پشتی فان گوتنان گهلهك بهلا تینه سهری كهچکی، باف دخوازه وی بکوژه، پاشی ئەو ریتکی دبینه خهلاس دبه. دهما بلبل قی چيروکی دریتزه دكه، كوند گهلهك عاجز دبه، دبی ئەف چيروكا گهلهك دریتزه، تونکاری قوت بکی. لی بهلی بلبل، ههتا كو كوند بكهفه بمره، چيروكا خوه ددومینه. ب مرنا كوند فه ئیدی چيروكا بنگههین دقهده، خهلاس دبه (٤٣).

ژنښن چيرۆكى

ژ ئالبېيى دن ژن هه نه ته نى ژنښن چيرۆكى و ميتۆلوژيكن، نه مرۆف، نه زى راوړن. ئەو گه له ك جار ان وهك كه چين ديوان، حووت، جنان و وهك پيرهه شوكان تين ناسين، حۆرى، پهرينه، چاوا، مه د دهستپيكي ده ژى گۆتبوو، دهما ئەو ميترخاسين بهرئ خوه ددنه «وهلاتئ هات - نه هاتئ»، ئەو دچن راستى قان دپو، حووت و جنان تين، ئەف عهرد وهلاتئ وان، گه لهك ميترخاس ل قى وهلاتئ ناسيبا خوه ددن كه چين وان، دبن هه قال، پاشئ شه دگهرن تين جى - مه سكه نئ خوه. دهما ئەو دچن لنگئ خوه داقيژنه وهلاتئ هات - نه هاتئ، ئەف دپو، حووت و جن فام دكن كو بينا «بهنى» يان، «بهنى ئاده مان» تئ، «عه قدى سهر رهش» هاتنه وهلاتئ وان، مرۆفان زوو ناس دكن، دهست پئ دكن ئيفاده بين وان دگرن، جار جار ژى گه لهك شهر - دوه، مرن - كوشتن پيشتا تين. ديسا مه د دهستپيكي ده گۆتبوو، دهما كه سهك دچه خوازگينيى كه چه كئ، باقى وئ چهند مهر جين گران و دژوار پيشدا داقيژنه، عهردئ پيك نانين و جيهئانينا قان مهر جان ژى ب تايه تئ ئەف وهلاتئ هات - نه هاتئ يه، ئەف كه سان مه جبوور دبن بهرئ خوه ددن قى وهلاتئ. مۆتيفه كه دن ژى، دهما كه سهك بهد حال دكه شه، نه خوهش دبه، ژ بو ديقن و پيدا كرنا دهرمانه كى ئەو دچن قى وهلاتئ، ئەو وهك ميسال په ي سيفا خوه شيبئ و ئاقا حه ياتئ دكه قن ... جار جار ژى ژنښن كو دخوازن دمه كئ ژ ميترين خوه دوور بكه قن، سه دم و باهانه بين جودا دببن و ميترين خوه دشين قان وهلاتئ دوور. چيرۆكا (سليمانئ زندى) دقئ بابه تئ ده چيرۆكه كه پر گرنه گه. باقى سليمانئ زندى ژ ئالبېيى هوته كى ده تئ كوشتن. ئەو ژى ههفت كورئ هووت دكوژه،

باقئ وان ژى ديل دگره، تينه دهست - پيبئ وى گريده، داقيژنه چه له كئ، سه له كى داتينه سهر چه لئ. قئ جارئ دييا سليمانئ زندى دبه ئەف ايندارئ حووت. ژ بو كو ئەو و هووت ب رهحه تئ ههف ببين، ب هه قرا شابن، ئەو خوه ناخووش داتينه، كورئ خوه سليمانئ زندى دشينه ديتنا دهرمانان (زه به شئ هووتان و شيرئ شيران). دييا وى د وئ باوه ريبئ ديه كو، دهما سليمانئ زندى چوو قان ده قهران، دپوئ وى بكوژن، ئيدى شه گه را وى تونه يه، جارا پيشين كور دچه ناڤ بوستانئ دپوئ سوور. كه چا دپو دبه ئەف ايندارئ سليمانئ زندى، دبه ئاليكارا وى. ئەو زه به شئ دييا وى گۆتبوو، پيدا دكه، شه دگره مالى. دييا وى و هووت قئ جارئ ليستكه كه دن تين سهرئ سليمانئ زندى، دييا وى دبئژئ، ههره من ره «شيرئ شير د عه يارئ شير ده» بينه. سليمان لئ دچه چيبايئ شيران. كه چا دپو ديسا ژئ ره دبه ئاليكار، دبئژنه دهما تو دچى چيبايئ شيران ل ور خووشكه كه من هه يه ناڤئ وئ گولخانه، قئ نامئ بده وئ، ئەوئ تهره ببه ئاليكار. قئ جارئ ژى سليمانئ زندى داخووزييا دييا خوه تينه جيه. لئ به لئ ژ بهر كو دييا وى كه سه كه ببه خت و خايين بوويه، د داويبيى ده چاقئ كورئ خوه دهر دغه و داقيژنه ببه كئ (چال). پاشئ ئەو ب ئاليكاريا چهند رتويان تئ خه لاس كرن. قئ جارئ سليمانئ زندى تئ مالى، ههم دييا خوه، ههم ژى دوستئ وئ دكوژه، پاشئ ژى لاشئ وان دشه وتينه، سليمانئ زندى خوه ژى ب كه چا دپوئ سوور ره دزه وجه، ناڤئ وئ ههرده مخان بوويه. پاشئ ئەو دچن مرآئى خوه دبن. د چيرۆكا سليمانئ زندى ده دويه نديكه گه لهك تووژ هه يه، ل ئاليكى دايبكه كه دل ب كه قرا، ببه خت، ل ئاليكى ژى ههردو كه چين دپوئ سوور (ههرده مخان و گولخان) ب قه نجيبا خوه شه تين ناسين، وهك دو تيبين ل دژى ههف، ژ ههف دوور،

بوونه نیشانا پاکی و نه پاکیبی. ب فان ههردو تیپین ژنان فه، چیرۆکی ئیمکانه که رووبه‌ری هه‌فکر، دانبه‌ره‌فدانێ ژ بو خوه‌نده‌فانان په‌یدا‌کریه. د چیرۆکی ده ژنینه چیرۆکی د واری قه‌نجیبی ده چاوا ئەم دبینه زۆرا ژنینه مروۆفی (به‌نی ئاده‌م) دبن. ب قی ته‌کنیکا خوه فه چیرۆکه‌که ب هیزه. ئەف چیرۆکا کورۆجه‌ر لیسکو به‌ره‌ف کریه (سلیمانی زندی)، ژ گه‌له‌ک ئالیان ده دشینه چیرۆکه‌که کو حه‌جیبی جندی به‌ره‌ف کریه (مه‌میون خانم و میرزه مه‌حمود)، دق چیرۆکی ده ژی دیبا میرزه مه‌حمود، دیوه‌کی ب ناخی بابر ره دبه یه‌ک، ل دژی کوری خوه خرابیا دفکره، هه‌ردو چیرۆک ژی خرابی و دلکه‌فربیا داییکتین بیه‌خت رادخه به‌ر چاقان^(۵۰). چیرۆکا (شاروور بلبل) ده میرزه مه‌حمود راستی که‌چین دیوتین سوور، سپی و ره‌ش تی، ئەف هه‌رسی که‌چک ژی وی ره دبن ئالیکار و دبن ئەقبنداری وی، لی به‌لی میرزه مه‌حمود هه‌تا ناگه‌بێزه مه‌ره‌ما خوه، تیکلی فان که‌چکان نابه، شووری خوه داتینه ناقبه‌را خوه و وان^(۵۱). ژ به‌ر کو د فان چیرۆکان ده دیو، حوت، جن ب خرابیا خوه فه تین ناسین، ل پێشبه‌ری فان زۆرده‌ستییین باقین خوه، که‌چین وان ژی بوونه وه‌ک نیشانین ناشیتی، ئەقین و قه‌نجیبی. دژایه‌تیکه مه‌زن ناقبه‌را باف - که‌چان ده هه‌به. د چیرۆکتین ل سه‌ر پادشاهان ده ژی، چاوا مه‌ گو‌تیبوو دژایه‌تییا باف - که‌چان ب ناخ و ده‌نگه. د چیرۆکا (نی‌چیرا چیبایی ره‌ش) ده هه‌م دلێ که‌چا پیرا هه‌فتسه‌ری دکه‌فه میرزه محمه‌د، هه‌م ژی دلێ ده‌رگستیا دیوی جانپولات. هه‌رچقاس ده‌رگستیا دیوی جانپولات دخوازه وه‌کی میرزه محمه‌د بیه می‌ری وان هه‌ردویان ژی، لی به‌لی ئەو قی یه‌کی جیه ده نابینه، میرزه محمه‌د ب که‌چا دیوی جانپولات ره دزه‌وجه، ناخی وی گولسووم بوویه، که‌چا پیرا هه‌فتسه‌ری ژی دده براکی خو^(۵۲).

ئەف که‌چان ب قی ئەقینا خوه‌فه، ئەم دکارن بیژن کو ئەو ب ته‌هره‌کی مایین نه‌حه‌قی و زۆرده‌ستییان ل وه‌لاتی خوه، زۆرده‌ستییین باقان پرۆته‌ستو دکن. ئەقین، دبه فورمه‌کی پرۆته‌ستوی.

به‌شین داوین بین چیرۆکتین کوردی تمی هه‌قی، قه‌نجی، پاقریبی وه‌ک مۆتییین دلپاکیبی ل سه‌ر مروۆقان ده دبارین. د چه‌ند چیرۆکتین کوردی ده، جارجار ئەو که‌سین کو هاتنه‌گرتن، ئەزیبه‌ت و جه‌فا دیتنه، نه‌پاکی هاتنه سه‌ری وان، می‌رخاسی چیرۆکی یی خیرخواز فان که‌سان دشینه حمامی وه‌کی خوه حمام بکن، بشون، ئەف مۆتیفا حمامی وه‌ک نیشانا پاقریبی دکاره بی حه‌سبین. نه‌ته‌نی قلی‌ر و قریژا به‌ده‌نی، ئەف سه‌رشوشتنا ژ ئالیکی ده ژی دبه نیشانا سه‌رکه‌تن، سه‌ربه‌ستی و شاهیبی، مۆتیفا حمامی دبه نیشانا ده‌ستپیکا ژیبانه‌که نووه.

ته‌کو‌شین و که‌فته‌له‌فتا ژنان

ب کورتی ته‌ما ژنان دناف چیرۆکتین کوردی جیه‌کی فره‌ه دگره. ده‌ما ئەم فان چیرۆکان ب چافه‌کی ره‌خنه‌گری ئانالیز دکن، ژن د قی واری ده گه‌له‌ک ئاکتیفن. ژ ئالیکی ده ئەو ب خورتی ل دژی نه‌هه‌قیبیین ل وان بووی، رادوه‌ستن، شه‌ر دکن، ژ ئالیکی ده ژی وه‌ک پێشه‌نگ و ریبه‌ر ب زانه‌بوون و فامدارییا خوه فه ری نیشانی می‌ران ددن، د ناخ چیرۆکان ده مۆتیفا ژنینه ته‌کو‌شه‌ر په‌یدا دکن. ئەو ته‌قی رابه‌رزینین «ژن تابعی می‌ره ئان می‌ر تابعی ژنه» دبن، ئەو د چه‌ند چیرۆکان ده ئیسپات دکن، نیشان ددن کو، تمی «ژن نه‌ تابعی می‌ره»، ئەو گه‌له‌ک هه‌ول ددن کو نیشاندن وه‌کی می‌ری دکارن تابعی ژنان بین. چاوا تی زانین کارین کو ژن د ناخ

مالی ده دکن بیهه ژمارن، نه تهنی کارین مالی. ل دهر مالی ژنی ژن تمی مژولن، د واری بجیهانینا کارین دهر و هوندرد ده سه برا ژنین کورد بیسیئوره. د چیرۆکا (میر نه شین بن که فانی) ده ده ما زلامه کی جوتکار ب ژنا خوه فه پهف دچه، مرووزی خوه دکه وهکی شیف تونه، روژهکی ژن دبیتژی ده وهره تو ب کارین مالی فه مژوول بیه، نهزل شونا ته ههرم جوت، ده ما ژنک ئیشاری فه دگه ره مال، میزه دکه کو مالویرانی. میتری وی پووشمان دبه، روژترا دن دیسا دچه ل سهر جوتی خوه^(۵۳). د چیرۆکا (قرخ ساچلیبی) ده ئەم راستی ژنه که وسان ته کوشهر تین. ئەو تهرکه سهری دنی دبه، د ری ده راستی گه لهک که سان تی، ئەف که سان چاڤ بهر ددن وی، دخوازن ب وی ره بزه وچن، ده ست داڤیژنه وی، لی به لی قرخ ساچلی ههر جاره کی ریکتی دبینه، پیسیرا خوه ژئی کوما میران وان خه لاس دکه. جاره کی راستی پادیشاهه کی تی، سی و نهه ژنی وی هه بوونه، دخوازه قرخ ساچلیبی ژنی بخوازه، ژنی خوه بکه چلی. قرخ ساچلی، پادیشاه دخاپینه و سی و نهه ژنین وی ژنی هلدده دهرقه، دچه. قی جاری راستی کومه کا چل میران تی. ئەف چل میره دخوازن، ب فان که چان ره بزه وچن. قرخ ساچلی، ب که چین هه فالین خوه فه، لی دخن کۆکا فان چل میتری تین، پاشی دکه فنه ربیا خوه. روژهکی تین جیهه کی دبن کو پادیشاهی وی وهلاتی مریبه، تهیری ده وله تی دفرین، ئانگوری عه ده تین وان سالان، تهیر سهری کی دانییا، ئەو دبوو پادیشاهی وی وهلاتی. قی جاری تهیری دانییه سهری قرخ ساچلیبی، قرخ ساچلی دبه پادیشاه، وان سی و نهه که چکین دن ژنی دکه وهزیر، وهکیل و کارین مایین دده وان، مه جلیسه که تهنی ژنن پیکهاتی ئاڤا دکه، د داویبا چیرۆکی ده، ئەو که سین کو بهری د ری ده راستی وی هاتبوون، ده ست ئاڤیتنه وی، ئانگوری کرنین وان قرخ ساچلی تینه جهزایان دده وان، که سین ب هه ق و نه هه ق ژ هه ق

جودا دکه^(۵۴). چیرۆکا قرخ ساچلیبی نیشان دده کو ژن دکارن د هه قی ههر تشتی ده دهرکه فن، سهرکه فن و بگه یژن سهر فرازیبی. د چهند چیرۆکین کوردی ده ئەم راستی ژنین وسان تین کول د یژی دژمنین خوه سه فه ره بهر دبن، کارین خوه ب سهر فرازی دقه دبن، دگه یژن ئارمانجین خوه^(۵۵). چهند چیرۆکین کوردی ژنی ژن هه نه، نیشان ددن کو ژن دکارن گه لهک جارن لیستکین مه زن بین سهری میران، ل سهر تلیکه خوه فان میران بدن لیستنی. د چیرۆکین (ژنا بیتهر)^(۵۶) و (ماسی بیتهر)^(۵۷) ده، ئەم راستی ژنه که وسان تین، دکاره میتری خوه بده باوه رکن وهکی د ناڤ زه قییان ده ژنی ماسی دکارن په یدا بن و میتری باوه ر دکه. بیته ربیا ژنان جار جار دگه یژنه سینوره کی وسان، مرن ژنی ب وان نکاره. ده ما فان تیپین ژنان تشته ک خسته هشی خوه، ئانگوری چیرۆکان خوه دی ژنی ب وان نکاره، ئەف ژن د ناڤ کوما ژنین سهره شک ده جیه دگرن. روژهکی میره ک و ژنا خوه دچن ناڤ زه قییبی، دنیرن کیرکوشه ک ژ ناڤ زه قییبی ره قی چوو. ژنک دبیتزه، ئەو رووقی یه، میتر دبیتزه نا ژنک ئەو نه رووقی یه، ئەو کیرکوشه ک. میتر چ دکه - ناکه نکاره ژنا خوه بده باوه رکن، دچن گورا ژنی دکۆلن، ژنک دیسا دبیتزه، نا ئەو رووقی یه^(۵۸).

ب کورتاهی د چیرۆکین کوردی ده هه رچقاس ل پیتسه بهری مران، بهخت و دلشاهییا ئەقینداران گه لهک دژواری، تهنگاسی و ئاستهنگ په یدا دبن ژنی، ئەو دیسا ب سهر فرازی فه دگه رن تین، دگه یژن هه ق. ب تابه تی ژن ژ بهر فان دژواری و تهنگاسییان تو وهخت ستووی خوه خار ناکن، تمی ئاکتیفن. د گه لهک چیرۆکان ده ئەو تین حووری راوران دخن سهری خوه، دکه فنه دلقی که چهلان، ژ بهر کو کهس شک نه به وان، ئەو ههر ئیمکانین خه لاسی بی دجه ربین. مۆتیا «ژنا که چه لۆک» ژ ئالیکی ده ئاکتی شبوونا ژنان نیشان دده^(۵۹). د قی که فته لهفت، شهر و ته کوشینا خه لاسی بی ده،

چافکانی

۱- چاوا بهری و پشتی دهستپیتکا سه د ساللا مه، وسان ژی د سالیین داوین ده چیرۆکین کوردی بالا گهلهک کوردناس و لیکولینهان کشاندییه سهرخه. ژ بهر قی یهکی ژی، وان ئەف بهرهمان وەرگه‌راندنه چەند زمانان: م. ب. روده‌نکو،

Kurdskie Skaski، مۆسکۆف، ۱۹۵۹ جهمال نه‌بهز، Kurdische Märchen und Volkserzählungen عاره‌ب شامیلۆ، مونیخ، ۱۹۷۲. Arab. Schamilow, Die drei, calatzköfte Berlin, 1977. Joyce Blau, contes Kurdes, Paris, 1986. Kurdische Volksmärchen Kurdiskie Skazki, Legendii Predaniya, Mos-کو، ژۆردیخانێ جه‌لیل و جه‌لیلی جه‌لیل و زینا جه‌لیل، Legendii Predaniya, Moskov, 1992. Muhsine Helmo, Cigaramin Üstünde Bir Topal karınca - Türkçe' de İlk Kez 88 yeni Masal, Ankara, 1992 (پرانیا چیرۆکین کو د قی به‌ره‌قۆکی ده جیه‌گرتنه، ل ده‌قه‌رین کوردستانی بین جودا هاتنه به‌ره‌ف کرن). Der Löwe des Daragnos und andere Kurdische Fa- beln, wien, 1992.

۲- رۆجه‌ر لیسکو، چیرۆکین کوردی، ستۆکهۆلم، ۱۹۸۶، رووپ ۶۸ - ۱۰۵ .

۳- رۆجه‌ر لیسکو، رووپ ۶۸ - ۱۰۵، ۱۰۶ - ۱۴۰ .

۴- حه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی III، ئه‌ریفان، ۱۹۶۹، رووپ ۷۱ - ۸۳ . (ئه‌ف خه‌باتا حه‌جیبی جندی ژ پینج جلدان پیکهاتی یه، هه‌ر جلدکی ده گه‌له‌ک چیرۆکین کوردی جیه‌گرتنه، د ناف خه‌باتین کو هه‌تا نه‌ا هاتنه پیکنانین ده، خه‌باته‌که هه‌ره به‌رفه‌ه و گرانبه‌ایه. به‌ره‌فکرنا فان چیرۆکان قاسی بیست و پینج سالیین نفیسکار گرتیه. جلدی یه‌که‌مین د سال ۱۹۶۱، ان ده هاتییه

چەند هیزین چیرۆکی ژی قمی ناماده‌نه، تین هه‌واریا ئەفینداران، که‌چ - خۆرتان، ئالیکارییا وان دکن، وه‌ک سه‌جاده، خالیچین فرۆکه، ته‌یری سیمر، شفا قودره‌تی، ژن ئان ژی که‌چا دپۆ (۶۰). ئەف یه‌کتی، ده‌ستبراکي و دۆستایه‌تی، چاوا ئەم دبین وسان خورته، کو د داوییی ده، زۆرا وی دپۆی هه‌ری خورت، جانپۆلات ژی ده، هه‌فت ده‌رییی وی یین پۆلا ژی ئیدی کیری تشته‌کی نایین، وه‌ک می‌ری رۆژین ته‌نگ میرزه مه‌حمود چاوا وی که‌چکا به‌ده‌و چلکه‌زییی ژ ده‌ستی جانپۆلات خلاس ده، چلکه‌زییی دگه‌ینه‌ مرازی وی، ئەم دبین کو داوییا هه‌ر چیرۆکه‌کی ده مزگینیا شاهیی ب له‌ز ده‌ دگه‌ینه‌ دی - باقان، مرۆف دکاره بیژه کو داوییا هه‌ر چیرۆکه‌کی ده دیلانکه هه‌یه (۶۱). مۆتیفا میرزه مه‌حمود د چیرۆکین کوردی ده وه‌ک خه‌لاسکاری ژنیت بنده‌ست یه هه‌ری ب ناف و ده‌نگ دکاره بی‌ه‌سین. د چیرۆکا (یوسفی ته‌نبورقان) ده پشتی گه‌له‌ک ته‌قه‌ره‌قان گولبارین ژ ده‌ستی جانپۆلات تی خه‌لاس کرن، هه‌رچقاس جانپۆلات ب لیدانان نای کوشتن، د داوییی ده روحی وی ژی تی ستانندن، پاشی ئەو بیجان دمه‌ره. گولبارین پارا یوسفی ته‌نبورقان دکه‌فه (۶۲). د چیرۆکاکه مایین ده قی جاری که‌چه‌که مایین تی خه‌لاس کرن، ناف وی بلب له‌زار بوویه (۶۳). وه‌ک فان که‌چین به‌ده‌و وه‌ک چلکه‌زی، گولبارین، بلب له‌زار... گه‌له‌ک که‌چین مایین ژ به‌ر ده‌ستی دیوان، حووتان دفلتن، دگه‌یزن به‌خت و مرازی خوه. ب کوورتاه‌ی مرۆف دکاره بیژه کو پرسا خه‌لاسی و نازادییا ژنان، کاکلی پرانیا چیرۆکین کول سه‌ر بابه‌تا زه‌واج و ئەفینی هاتنه گۆتن، پیک تینه.

- ۱۶- هه‌شانندن، جلدی پینجا و داوی. د سالا ۱۹۸۶ ان ده ده‌رچوویه).
- ۱۷- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی IV، رووپ. ۴۷ - ۴۹ .
- ۱۸- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی III، رووپ. ۹ - ۱۹ .
- ۱۹- ئوردیخانن جلیل و جلیل جلیل، زارگوتنا کوردا، II، رووپ ۲۰۵ .
- ۲۰- زارگوتنا کوردا، II، رووپ ۲۳۵ - ۲۳۷ .
- ۲۱- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی IV، رووپ. ۵۲ - ۵۴ .
- ۲۲- زهینه‌ل عابدین زنار، خونه‌چه II، رووپ. ۲۸۱ - ۲۸۲ .
- ۲۳- م. ئەمین بۆز ئارسلان، په‌پوک، ئۆیسالا، ۱۹۸۵، رووپ. ۵۳ - ۶۶ . (م.) ئەمین بۆز ئارسلان ئەو چیرۆکین کول سەر راوران هاتنه‌گۆتن، وه‌ک پینج پرتوکان وه‌شانندییه، وی ئەف چیرۆکان ب «مه‌سه‌لوکین لاوران» ناف کرییه: میر زۆرۆ ۱۹۸۱، کورن بلورقان ۱۹۸۲، کیتخاتون ۱۹۸۲، سه‌رکه‌تا مشکان ۱۹۸۴، په‌پوک (۱۹۸۵).
- ۲۴- سه‌لیم، باکشک، سوریه‌یار، رۆژناما ئازادی، ئیسته‌نبۆل، ۲۵ - ۳۱-۷-۱۹۹۳ .
- ۲۵- م. ئەمین بۆز ئارسلان، بووکا گولسون، رووپ. ۷۰-۸۲ .
- ۲۶- زارگوتنا کوردا، II، رووپ ۲۰۹۰ .
- ۲۷- بۆز ئارسلان، عیلى توورک، رووپ. ۱۹ - ۲۲ .
- ۲۸- ئوردیخانن جلیل و جلیل جلیل، گولانچکزیترین، رووپ. ۱۱۴ - ۱۳۰ .
- ۲۹- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی III، رووپ. ۲۰۳ - ۲۰۷ .
- ۳۰- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی III، رووپ. ۸۴ - ۹۵ .
- ۳۱- زهینه‌ل عابدین زنار، خونه‌چه I، رووپ. ۲۴۷ - ۲۴۸ .
- ۳۲- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی IV، رووپ. ۱۲۳ - ۱۲۴ .
- ۳۳- زهینه‌ل عابدین زنار، خونه‌چه VI، رووپ. ۱۵۵ - ۱۶۱ .
- ۳۴- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی IV، رووپ. ۴۴ - ۴۶ .

- ۵- هه‌شانندن، جلدی پینجا و داوی. د سالا ۱۹۸۶ ان ده ده‌رچوویه).
- ۶- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی IV، ئه‌رفشان، ۱۹۸۰، ۱۹۸۰، رووپ. ۷۲ - ۷۴ .
- ۷- ئوردیخانن جلیل و جلیل جلیل، زارگوتنا کوردا II، رووپ. ۲۲۹ - ۲۳۱ .
- ۸- زهینه‌ل عابدین زنار، خونه‌چه I، ستۆکهۆلم، ۱۹۸۹، رووپ. ۱۱۶ - ۱۱۹ . (زهینه‌ل عابدین زنار ژ سالا ۱۹۸۷، ان فر ده هه‌تا نه‌ها شه‌ش جلدین خونه‌چه وه‌شانده. د هه‌ر به‌شه‌که جلده‌کی ده‌گه‌له‌ک چیرۆکین کوردی جیه‌گرتنه، هه‌موول ستۆکهۆلی هاتنه وه‌شانندن. جلدی داوی ۱۹۹۳، ی ده‌رچوو).
- ۹- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی I، رووپ ۲۰۱ - ۲۱۰، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی IV، رووپ. ۱۷۳ - ۱۷۵ .
- ۱۰- هه‌جیبی جندی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیی IV، رووپ. ۱۹۸ - ۲۰۱ .
- ۱۱- م. ئەمین بۆز ئارسلان، ماسییین به‌ژی، ئۆیسالا، ۱۹۸۷، رووپ ۲۸ - ۲۹ . (م.) ئەمین بۆز ئارسلان هه‌تا نه‌ها گه‌له‌ک پینکه‌نۆکین گه‌لی وه‌ک پینج پرتوکان وه‌شانندییه: ماسییین به‌ژی ۱۹۸۷، ژ دینا دینتر ۱۹۸۸، عیلى توورک ۱۹۸۹، بووکا گولسون ۱۹۹۰، مه‌لا کولی (۱۹۹۱).
- ۱۲- هه‌سه‌نی مه‌تی، ئارد و (ژ کورته چیرۆکین گه‌لی)، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۰، رووپ ۱۰۴ - ۱۰۶ .
- ۱۳- م. ئەمین بۆز ئارسلان، ماسییین به‌ژی، رووپ ۴۸ - ۴۹ .
- ۱۴- ئوردیخانن جلیل و جلیل جلیل، زارگوتنا کوردا II، مۆسکۆف، ۱۹۷۸، رووپ. ۲۶۰ - ۲۶۷ .
- ۱۵- ئوردیخانن جلیل و جلیل جلیل، گولانچکزیترین (به‌ره‌فۆکه‌که فۆکلۆزک)، ئه‌رفشان، ۱۹۸۴، رووپ ۸۲ - ۸۸ .
- ۱۶- م. ئەمین بۆز ئارسلان، مه‌لا کولی، رووپ ۲۸ - ۶۴ .

- ۱۲-۱۹۹۳/۹/۱۸ .
- ۵۰- رۆجهر لیسکو، چیرۆکین کوردی، رووپ. ۳۸-۶۷ . هه جیبی جندی، حکیاتید جماعه تا کوردیی I، ۲۱۱-۲۲۷ .
- ۵۱- ئۆردیخانن جهلیل و جهلیلن جهلیل، چیرۆکین جماعه تا کوردا، ئه ریشان، ۱۹۷۴، رووپ . ۱۰۶-۱۳۷ .
- ۵۲- زهینهل عابیدین زنار، خونهچه VI، رووپ. ۱۸۹ - ۲۰۹ .
- ۵۳- م. ئەمین بۆز ئارسلان، ژ دینا دینتر، رووپ. ۳۰ - ۳۲ .
- ۵۴- ئۆردیخانن جهلیل و جهلیلن جهلیل، چیرۆکین جماعه تا کوردا، رووپ. ۲۱-۴۲
- 55) Alexandere Jaba, Recueil de notices et de recits Kourdes, st. ptersbourg, 1860 .
- ۵۶- زارگوتنا کوردا II، رووپ. ۲۳۱-۲۳۲ .
- ۵۷- م. ئەمین بۆز ئارسلان، ماسیبین بهژی، رووپ. ۶۰ - ۶۴ .
- ۵۸- زارگوتنا کوردا II، رووپ. ۲۲۱ .
- ۵۹- هه جیبی جندی، حکیاتید جماعه تا کوردیی II، رووپ. ۷۲ - ۷۸ .
- ۶۰- هه جیبی جندی، حکیاتید جماعه تا کوردیی V، رووپ. ۹۸ - ۱۰۶ .
- ۶۱- هه جیبی جندی، حکیاتید جماعه تا کوردیی I، رووپ. ۱۷ - ۴۲ .
- 62) Stig Wikander, Recueil de textes Kourmandji, rûp. 24-32 .
- 63) Stig Wikander, Recueil de textes Kourmandji, rûp. 35-38 .

- ۳۴- م. ئەمین بۆز ئارسلان، ژ دینا دینتر، رووپ. ۹ - ۱۰ .
- ۳۵- ئۆردیخانن جهلیل و جهلیلن جهلیل، گولانچکرتیرین، رووپ. ۵۱ .
- ۳۶- هه سه نئ مه تی، ئاردو، رووپ. ۷۱ - ۷۳ .
- ۳۷- م. ئەمین بۆز ئارسلان، ژ دینا دینتر، رووپ. ۲۳ - ۲۴ .
- 38) Major E. B. Soane and Bazil Nkitin, The Tale of Suto and Tato, Londun, 1988 .
- (ئەف چیرۆکا بهری گه لهک سالان ژ ئالبیی قشان ههردو کوردناسان ده ب زمانن ئینگلیزی هاتیبه چاپ کرن. دفتی چاپا نووه ده ل گه ل چاپا ئینگلیزی، چیرۆک ب ههردو زاراڤایی کوردی کرمانجی - سۆرانی ژێ هاتیبه وهرگه پاندن).
- ۳۹- هه سه نئ مه تی، ئاردو، رووپ. ۱۱۸ - ۱۲۱ .
- 40) Alexandre Jaba, Recueil de notices et de recits Kourdes, st. ptersbourg, 1860 .
- ۴۱- م. ئەمین بۆز ئارسلان، په پووک، رووپ. ۱۹۸۵ .
- ۴۲- زهینهل عابیدین زنار، خونهچه II، رووپ. ۱۸۵ - ۲۳۷ .
- ۴۳- زهینهل عابیدین زنار، خونهچه IV، رووپ. ۱۴۵ - ۱۵۲ .
- ۴۴- م. ئەمین بۆز ئارسلان، کتیر خاتوون، رووپ. ۵۸ - ۷۶ .
- ۴۵- هه جیبی جندی، حکیاتید جماعه تا کوردیی IV، رووپ. ۸۷ - ۹۱ .
- ۴۶- ئا. گه رناس، هه مه ند II-I، رۆژناما ئازادی، ئیسته نه بۆل، ۱۹۹۳/۲/۱۲-۶، ۱۹۹۳/۲/۲۰-۱۴ .
- ۴۷- رۆجهر لیسکو، چیرۆکین کوردی، رووپ ۹۴ .
- 48) Muhsine Helimoglu, Cigaramin Üstünde Bir Topal Karınca, Ankara, 1992, rûp. 24.
- ۴۹- زاهیر کایان، د چاندا مه ده مۆتیفا شاهمارانن، رۆژناما وهلات، ئیسته نه بۆل،

د گوتنن پيشيا ده ناليزه که زهينيه تين ژناريز

گوتنن پيشيا به شه که گرنګ يا فولکلورا کوردی پينک تين. ژ فان گوتنان ره جارچار پهندين پيشيا ژی دبیزن. ئەف بهرهمان جارچار ژی مهسه له و مه ته لۆک تين ب ناڅ کرن. گوتنن پيشيا پين کوردی گه له که ده وله مه ند و رهنګين، ژ وانان به شه که شاخين وان پين جودا ژی هه نه. هه تا نها هه موو گوتنن پيشيا د ناڅ کوردان ده نه هاتنه به ره فکرن، نه هاتنه شرؤقه کرن و ل سهر وان خه باتين زانستی و فولکلوریک زېده نه هاتنه پيکتانين. دقې واری ده خه باته که هه ره فره د سالا ۱۹۸۵، ان ده ژ تالبيی پروڤيسور جه جيبی جندی هات وه شاندين، د ناڅ قی به ره قوکا کو ب ناڅی مهسه لۆک و خه بهرؤکيد جماعه تا کورد هات چاپکرن، ژ بيست و پينج هه زار زبتر گوتنن پيشيا جيه گرتن.^(۱) ئەف بهره قوکا د قی واری ده خه باتا هه ره فره هين تی حه سبين. ژ دهر قی خه باتا حه جيبی جه ندی، چند خه باتين هه ردو بران توردیخانی جه ليل و جه ليلی جه ليل د قی واری ده هه نه،^(۲) د فان سالين داوين ده، ل ترکیبی ژی چه ند پرتو کين گوتنن پيشيا ژ تالبيی حوسه ين ده نز^(۳) و نا. بالی^(۴) هاتن وه شاندين. ژ تالبيی دی، چند بهرهم و ليگه رين چاوا ئەم دبين ب سهری خوه بهره قو کين گوتنن پيشيا نين بن ژی، د ناڅ رووپه لين فان ده گه له که گوتنن پيشيا هاتنه وه شاندين فان ژی زانبياريين کورت ل سهر گوتنن پيشيا هه نه^(۵).

گوتنن پيشيا وه که نه ينکا فه لسه فه يا ژينا گه لئ کورد گه له که زانباری و ناگاهداريین گرانها پيشکيشی مه دکن. ب تايبه تی د واری پيوهنديين جفاکی و مرؤقی ده، ئەف گوتنن کورت، تير - تزی و مه ناکوور، مه روئی دکن و شيره تا ل مه دکن. کوردان ب کيزان فه لسه فایا ژيینی فه ل دؤره ری خوه، ل جيهانی نه پيرينه؟ باشی - نه باشی، پاکي - نه پاکي وراستی - نه راستی ب چ ناوایی ژ هه ف هاتنه جودا کرن؟ وه که فان پرسان مرؤف بهرسيثين گه له که پرسين مابين ژی ب تالیکاريا گوتنن پيشيا، ب ناوکی گه له که کورت دکاره بده. جفاتن ب خوه قيمه تی گوتنن پيشيا دايه: گليی پيشيا، که فری خانيا.

د ناڅ گوتنن پيشيا پين کوردی ده، به شه که وان چاوا ئەم دبين ل دؤرا ته ما ژنان به ره ف و لؤد دبن، ب سهدان گوتنن ل سهر ژنان د زمانن کوردی ده هه نه. ئەف لؤدا گوتنن پيشيا دهر باره یی ره وشا ژنان ده، گه له که ناگاهداريین سؤسيؤلؤژیک پيشکيشی مه دکن. ب سايا فان گوتنن پيشيا مرؤف خوه ب هيسانی دريژی سهر بوريا جفاتا کورد ژی دکه، پيوهنديين ژن - ميران، ره وشا مالی، مالبات و ژنی چيتر تاليز بکه. ب قی ته حری، ئەم فان بهرهمين فولکلوریک ژ خوه ره دکارن بکن پيله کان و ل سهر ره وشا ژنين کورد بگهيژن چه ند ئەنجام و نيرپينن سؤسيؤلؤژیک - ئەتنؤگرافیک، ديسا بسايا فان گوتنان ئەم دکارن خوه وه که جفات باشر بناسن و بدن ناساندين. ئەو وه که نه ينکه کی نه، ب ههر تالبيان فه دکارن جفاتا کوردی بين ل بهر چاقان. بيگومان هه ره گوتنه که پيشيا يه کته ن ژ ده قی يه کی / يه کی ژ نشکا فه دهر نه که تيبه. هه ره گوتنه که پيشيا، سهر پيهاتی و چيرؤکه که وی هه يه، د داوييا بوويه ره که گرنګ ده په يدا بوونه، پيوستی و حه وجه داریکي ئەو ئەفراندينه. ده ما ئەم

زیده تهجروویه و جهرباندننن مرۆفان یین سهد ساله ژئی، ل سهر شان
ئه تابان ده زیده بکن، وئ چاخئ مرۆف دبینه کو ههر گۆتنه که پیشیبا ل
سهر بنگه هین که د و زهمه ته کی ناقلمه ندییی په یدا بوویه، فورما خوه یا
داوی وهرگرتییه^(۶).

ههر گۆتنه که پیشیبا ل سهر ژنان، راسته - راست رهوشا ژنان تینه زمین.
به شهک ژ وان ژئی، رهوشا ژنان دانه بهرچاقان، لی به لی ل سهر تشتین مایین
هاتنه گۆتن و وان تینن زمین، ژ بهر کول سهر ته ما ژنان شاخ شه دانه و ژن ژ
خوه ره کرنه بنگه، ئەف به شا دووه مین یا گۆتننن پیشیبا دیسا ژئی بالا
مرۆفان شه دگه رینن ل سهر رهوشا ژنان، وهک میسال ده ما مرۆف دبیره قیز
میثانی مالی یه، مرۆف دخوازه بیژه که چهک نکاره هه تا مرنئ د مالی ده
بینه، ژ ئالییی دن ژ بونا تشتین دهر بازۆک ژئی مرۆف دکاره فی گۆتن پیشیبا
بکار بینه. ده ما مرۆف ته نی فی مانا دووه مین بده بهر چاقان، کۆک و بنیاتا
په یدا بونا فی گۆتنن مرۆف نکاره (وهک رهوشا که چان) باقیژه ئالیکی. ئەف
کۆک و بنیاتین چهند گۆتننن پیشیبا ژئی، بونا رۆنیکرنا فی ئانالیزا مه یا ل
سهر ژنان گه لهک رینیشاندار و کیرهاتی بوونه. ژ ئالییی دن، ژ دهر گۆتننن
پیشیبا، ژ بۆ خورتکرنا چهند نیرین و باوه ریتن خوه، مه ژ فه رهنگا
هه قبیژه بیین (ته عبیر) کوردی ژئی گه لهک ئیستیفاده کر^(۷). د ناف هه قبیژ بیین
کوردی ده، گه لهک هه قبیژه بیین دهر باره یی ژنان هه نه، وهک گۆتننن پیشیبا ری
نیشانی مه ددن. هه ژمارا گۆتننن پیشیبا بیین کوردی ب سهدانن^(۸) ل ههر
هه ریمئ ئانگۆری زاراف و ده فۆکان شاخ و گوهارتۆکین وان ژئی هه نه.
هه مبه ره به فکرن، دانه ره هه فینا وان بیگومان گه لهک بالکیش و کیرهاتی یه،
خه باته که وسان دکاره گه لهک زانیاری و ئاگاهدارییان دهرخه هۆلی، لی به لی
ئهف یه کا خه باته که ب سهری خوه یه.

ژن کانیا ژیینی یه

ژ ناف گۆتننن پیشیبا بیین کوردی ده ده ما مرۆف مۆتییفین زه نه یه تین
ژنپاریز (پرو-ژن) هلدچینه، گۆتن کو بالا مرۆف زیتتر دکشینه ل سهر
خوه، بیگومان گۆتن ژن کانیا ژیینی یه. گه لۆ جقاتا کوردی چاوا خوه
گیهانندییه فی باوه رییی؟ ژ بۆ په یدا بونا نفشین نووه و بهرده وامبونا
مرۆفاتییی، ب ئانینا زارۆکان فه، ژن وهک فاکتوره کی پرۆدوکتیف، ئادان
و فیکیدار هاتییه هه سبین. ب ئانینا زارۆکان، ژن بوونه نیشانا
به ره که تی، وان تام - له زه ته که نووه دایه ژییانی. وان مرۆفاتی ژ
وندابونئ خه لاس کرنه، ئانینه فی رۆژی. ده ما مرۆف مالباتین کوردی
بیین پر - زارۆک دده ل بهر چاقان، ئەو هه زکرنا زارۆکان، وهک ئەفین
شقتیییه ل سهر ژنان. ئەف ژننن پر زارۆک، ژ ئالییی جقاتی ده ئاوا هاتنه
ناساندن: ماکا نۆدک نۆد جانویی. ب فی ته حری ژنان، ئانگۆری جقاتی
خه ملهک دایه ژییانی، ژییان نه قشانندییه. ئەف حورمه تا ل دۆر ژنان
به رهف و تیر دبه، د گۆتنه که دن ده دگه یژه دهر جه که بلند: ژن به ده وییا
عه مره، بیگومان ئەف گۆتننن زیرین، جیهی ژنان د جقاتا کوردی ده ب
شه مال و ب تیره ژه که گه لهک تووژفه رۆنی دکن، سهر بلندی و روومه تا
ژنان زیتتر دبرقیینن، نیشان ددن. ئانینا زارۆکان ژ ئالییی ژنان ده
پیشکیشه که هه ره مه زن هاتییه هه سبین، زارۆک پارچه ک ژ جانی خوه
هه ساب کرنه. فی یه کئ هیسین مه رحه مات، دلشه وتی، ده ستقه کرییی،
پاراستن و دلۆفانییی ل بال ژنان زیتتر کرییه. فی ره ئالییتی، ژن ب مالی فه
گری دایه: ژنا بی زار دلئ وئ ناشه وته مالی. هه تا مرنئ ژئی، په ی
زارۆکین خوه دکه فن. ب کورتی، وهک گۆتنه که مایین دبیره: ژن سه بره.
د جقاتا کوردی یا ئیرۆیین ده جار جار دبه مرۆف راستی ریچ و شوپا

ڦان په يقين دهلال نهی، ژبین دکاره مروښ دلسار و رووسار بکه، لی بهلی تهښ ڦان گوتنن پيشيا، فولکلور تهني شيره تا مه دکه، ريبين جيهانه که دلشا و شانeshين نيشانی مه دکه، وهک بير - باوهري دمپنه: بهری تهخته يا ژنان بوويه. ئەښ گوتنا پيشيا ژتاليکی ده خرابيت جڦاتا ئيرو، کيماسيين ناقبهرا ژن - ميران رهخه (کريتیک) دکه، ژتاليکی ده پرين دوه - ئيرو - سبي ب تهحره کی فولکلوریک ئاڦا و خورت دکه، ژتاليکی دن ڦه گوتنا پيشيا دهرياره یی ليکولينا بنگههين مالباتين مادهرشاهی (ژن حاکم - دايیک حاکم) ده ژی، دهريکی ل پيشيا مه ڦه دکه، ژ موره دبه ئاليکار.

کورد زيتير چ هه ز دکن؟ بهرسيڦا ڦي پرسى د ناڦ رومانتيکيا کوردان ده ڦه شارتبييه: کورد ژ گشکا زيتير ژنا خوه، ههسپا خوه و چهکا خوه هه ز دکه. گوتنه که مابين ڦي گوتنا پيشين هن ژي زه لالتر دکه: ميرو کورمانج گاڦا تير خوار يا مروڦان دکوڙه، يا ژنه کی درهڦينه. هه موو ئەښ گوتنان، بهشه کی فولکلوروی ژي پيک بين، ديسا ژي وهک خه ملين ژنپاريز، دهرياره یی «سييارين روژهلانتي» ده مه گه له کی روڼی دکن، چهند ماتهر بيالين فولکلوریک پيشکيشی مه دکن.

دهما مروښ دخوازه بگهيڙه سهر فزايکی و بيه خودانتي جهساره ته کی مه زن، جڦاتني چهند موښيفين ناله گوريک ژ رهوشا ژني و به ده وييا ژني هلچاندييه، دايه بهرچاڦان. ئەښ گوتنن پيشيا ژي نيشان ددن وهکی جڦاتني روومه ته که چاوا به دهو دايه ژنيان، چما ژن وهک پيشان ژ خوه ره هليژارتبييه.

. ب خوازييا، دهست ناگهيڙه باقني که زييان.

. دلني ترسوڼه ک سينگي گهور نابينه.

دهما مروښ هه موو ڦان گوتنن په سندان پين کو دهرياره یی ژنان ده

هاتينه گوتن نان ژي رهوشا ژنان دانه بهرچاڦ، ژ خوه ره خستنه کوک، لي بهلی بابه تين مابين تين زمين، بهرهښ دکه، مروښ دبينه کو، ژنان دناڦ فولکلورا کوردی ده ژ خوه ره تهخته ک ئاڦا کرنه، ب سهر بلندی دژين و تمی دلشانه، رووبکه نن.

ژن وهک ئاڦا کارا مالي

چاوا تي زانين جڦاتهک، وهک کو مپن پچووک ژ گه لهک مالباتان پيک تي. دهما مروښ هه موو ڦان مالباتان بهرهښ دکه و دگهينه ههښ، وي چاخني جڦاتهک ساز دبه. گه لوژ بو سه لامهت و پيشه روژا ههر مالباته کني، ئه رک (وازيڦه) و بهرپرسیا ريبيا مه زن کی هلده ل سهر ملين خوه؟ بهرسيڦان ڦي پرسى، مروښ ب ئاليکاريا گوتنه که پيشيا ڦه دکاره بده: ئاڦايا مالي دهسني ژنانه. ئەښ گوتنا هه م ئه رکه کني، هه م ژي بهرپرسیا ريکی دسپيره ژنان. ژن هه م ژ بو پاراستنا زاروکان، هه م ژ بو برتقابرنا کارين هوندری مالي، وهک پاڦڙي، ناماده کرنا خوارني و هه م ژي د ئه فراندنا بهرهم و مه حسوله کی ده تمی ئاكتيفه. گوتنه که مابين ديسا دبيڙه: ئاڦاهييا مالي که باني يه. گوتنه که نيزيکی ڦي گوتني ژي ئاوايه: ژن دکه مالاڦايي. دهما مروښ ڦان گوتنن پيشيا باش، هوور و کوور ئاناليز دکه، ب هيساني دبينه کوژن نه تهني ئاڦا کاراي مالي يه، وسان ژي ئيدارا مالي دکه، مالي دپاريزه: ژن گوله، ميڙ چه مه. گوتنه که نيزيکی ڦي گوتني ژي ئاوايه: ميڙکاني به ژن ليچه، ئانگوژن بهرهښ دکه، ده پو دکه و وهک بانکه کني، روڼه که نيښ - ئابوري ژي دلپزه. په يشا ليچ بونا گولين پچووک و بهرهڦبونو ئاڦي تي ب کارئانين. ئەښ هه ردو گوتن ژي

به‌رپرسيبباريکه مه‌زن دسپيترنه ژنان، که‌بانپيا مالي دبه شيناهپيا مالي: مال تيپه، که‌بانپي شپه.

روومه‌تا کو جقاتا کورد ئه‌وقاس دايه ژنان، نه‌دايه تشته‌کي مابين. جقاتي ژن وهک نيشانا ناموسسي يا هه‌ره مه‌زن هه‌سباندپيه، په‌يشا ژن گه‌لهک جاران جيپهي ناموسسي ده تي بکار تانين، په‌يشين ناموس و ژن که‌تنه زکي هه‌ف، وهک گوتنه‌که پيشييا دپيتره: ميپري کورمانج بوي ناموسسي که‌فچي ئاڤ ده دخه‌نقه. ديسا گوتنه‌که مابين گرنگيا ناموسسي تينه زمين: ناموس و خيرهت نه ب په‌رانه. ميپري ناموسا ژنين خوه ل سهر ههر تشتي ره دگرن، ژ بوي ناموسا خوه. دکارن جاتي خوه ژي بدهن. ژن و ناموسا وي پرسه‌که هه‌بوون - تونه‌بوونا ميترانه، گوتنه‌که پيشييا قتي يه‌کي گه‌لهک شه‌کري شه‌که‌ره دکه: ناموسا ژني، چه‌کا ميپه. ناموسا ژني دبه ناموسا ميپران ژي: ناموسا ميپران خوه‌يي دکه.

جيپه‌ن دايپکان تپي نابه

دي (داپيک) د فولکلورا کوردي ده حورمه‌ته‌که مه‌زن دپين. د واري مه‌زنکرنا زاروکان ده که‌دا دايپکان مه‌زنه، ئه‌ف يه‌کا ژ بهر چاڤين جقاتي نه‌ره‌قيپه. ژ بهر قتي يه‌کي ژي جقاتي د ناڤ هه‌موو کاته‌گوربيپين ژنان ده گرامي و حورمه‌ته‌که بيپه‌مپا ژ بوي دايپکان نيشان دايه، وهک گوتنه‌که پيشييان دپيتره: دايپک هاته ده‌دا خوه‌دي رابوو به‌ردا. ده‌ما جقاتي دايپک و باڤ رووبه‌ري هه‌ف کرنه، دانه پيشه‌ري هه‌ف، جقاتي ل ئاليپي دايپکان جيپه‌گرتيپه: دي ژ باڤ شرينتره. چما گه‌لو ئه‌ف باوه‌ري ب سالان وهک گوتنه‌که پيشييان ل سهر زار - زمانپي مروشان گه‌ريپايه ؟ ب

چهند گوتنين مابين فه، جقاتي به‌رسيڤا قتي پرسسي ژي دايه.

. دي هه‌ژانديپه، دي ميپرانديپه.

. زاروک ل سهر ملي دي مه‌زن دپن.

. زاروک يا دي يه نه‌يا باڤي يه.

د واري مه‌زنکرنا زاروکان ده که‌دا دايپکان زيده‌يه، ئه‌ف په‌يشين زيپين ژ بوي دايپکان هاتنه گوتن. ژ ئاليپي ده ههر چقاس ههر ژن دايپک نين به ژي، ئه‌ف په‌يشان ب ته‌قايي ژ بوي ژنان هاتنه گوتن. چاوا ئه‌م دپين نه‌و روومه‌تا کو جقاتي دايه دايپکان، ئه‌وقاس نه‌دايه باڤان، جقاتي ئانگوري که‌دا مروشان عه‌دالته به‌لاڤ کرپيه: باڤ دمره زار نزانن باڤي وان مريپه، دي دمره ستويپي وان خار دبه. ژ بوي بسنوريپا خرابييا ميپه‌کي نيشان بدن، گوتنه‌که پيشييا ئاوا دپيتره: ميپري خراب، چه‌کي دپيا خوه گه‌زتيپه. هه‌رچقاس گوتنه‌که پيشييا نين به ژي، ده‌ما ئيمکانه‌که مه‌زن دکه‌فه ده‌ستي يه‌کي، ژ خوه ره ستاره‌که گه‌رمين دپينه، ئيفاده‌که کوردي دپيتره: فلان که‌س که‌ته زکي دپيا خوه. ژ ئاليپي دن، گه‌لهک مروش وهک که‌قنه‌شوپيکي، عه‌رف - عه‌ده‌ته‌کي ناخوازن نفرين دپيا وان ل سهر وان بن، ده‌ما دايپکان شپيري خوه ل زاروکه‌کي خوه حه‌رام کر (وهک شپيري من ته حه‌رام به!)، ئيدي ئه‌و نه‌فه‌ر دکه‌قنه بن باره‌کي گران يي روحي. ده‌ما کاري وي د ژيپنا روژانه ده ب هه‌ف نه‌هات، ئه‌و سه‌ره‌نه‌که‌فه، ئه‌و قتي جاري قان نفرين دپيا خوه تينه بيپا خوه. جقات ب خوه ژي قان نفرين دايپکان داڤيتره جيپه‌کي گوهي خوه، د پيشه‌روژي ده کونترول دکه، نه حه‌قييا ل دژي دايپکان ناپه‌ژينه، ب کورتي ئانگوري ماته‌ريپالين فولکلوريک جيپه‌ دايپکان زوو - زوو نايي تپي کرن.

د فولکلورا کوردي ده موتيپا ژانا داماريپان وهک موتيپه‌که بنگه‌هين

تې حەسبىن. دەما ژنا يەكى دمره، ئەو زارۆكېن كو بې دى دىمىن، دكەقنە بەردەستى دامارىيان، لى بەلى دامارى تو وەخت جىهې دايىكان نكارن تىرى بكن. د قى بابەتې دە دايىك و دامارى وەك دو هېزىن ل دىرى هەقن. گۆتەكە پىشىيا جىهې دايىكان گەلەك باش نىشان ددە: وەختا دى دمره، دەستى وى ژىكن، پى ئەتېما بكوتن. ئەف گۆتەن دخوازە بېرە كو زارۆكېن ئېتېم دىمىن، برا نەكەقن بەردەستى دامارىيان.

وەكەقيا ژن و مىران

ب كىمانى گۆتەن پىشىيا و فۆلكلۆرا كوردى تو جوداتىك وەك مرۆف نەخستىيە ناڤەرا ژن و مىران، هەردو جنس ژى وەك مرۆف حەسباندېيە. ژن، د فۆلكلۆرا كوردى دە تو وەخت پچووك نەهاتنە دىتن، روومەتا وان نمز نەبوويە، هەر چقاس د ژيانا رۆژانە دە ژن جارچار پچووك تىن دىتن، تىن زىراندىن، پىپەس كرن، هنجراندىن و ژ ئالىيى مىران دە زۆر دەستىكە مەزن دىمىن ژى، د ژيانا فۆلكلۆيك دە ئەم نكارن راستى دنياكە وسان تارى و قان عەزىبەتان بىن، خەلەتى نە خەلەتېيا فۆلكلۆرى يە، ئەف رەوشا خراب ب گەلەك فاكۆرېن ماىن شە گرىدايى يە. زۆردەستىيا ل ژنان دى، گۆتەكە پىشىيا گەلەك فەكرى ئەشكەرە دكە، لى بەلى روورەش دكە: ژن دارا شكەستىيە. ئەف گۆتەن پىشىيا، ل سەر هىمىن باوهرىيا پاكى - ناپاكى، رندى - نەرنديى ئاقا دى، نەپاكى و نەرنديى پىرۆتەستۆ دكە. د مالى دە كەسا هەرە خەباتكار بىگومان كەبانى يە. جقاتى دىتېيە كو، دىسا ژى ئەو ژ گەلەك تىشتان بىپارە و ئەف يەكا وەك نەحەقكە مەزن دىتېيە، رەخنە كرىيە:

. كەبانى تمى بىپارە.

. كەبانى يا مەلوونە، يا مەحروومە.

. ژن دارا شكەستى يە.

ئەف گۆتەن پىشىيا ژى نىشانى مە ددىن كو، جقاتى زۆردەستى و نەحەقىيا ل ژنان دى، تمى ئانىيە زمىن و ئەف نەوەكەقيا ل بەر چاقىن جقاتى نەرهقىيە، دەست داىە ل سەر قى رەوشا خراب. دەما ئەم چەند گۆتەن پىشىيا بەرچاڤ دكن، ئەم دىمىن كو جقاتى تمى وەكەقيا ژن - مىران ل سەر هەر تىشتى رە گرىيە و قەت نەبە ئەف وەكەقيا ب گۆتەن بە ژى، هىقى كرىيە:

. دى تەف باقى جۆتە باسكە.

. شىر شىرە، چ ژن چ مىرە.

. ژن دىوارى هوندەرە، مىر دىوارى دەرڤاىە.

. ژن، مىر تاكى نە.

گۆتەن شىر، شىرە، چ ژنە چ مىرە، چاوا ئەم د گەلەك چاڤكانىيان دە راستى وى تىن، ئىدى بوويە نىشانا وەكەقيا ژن و مىران، دەما گلى تى سەر ژنان، بىگومان جارا پىشىن ئەف گۆتەن تى بىرا مرۆفان، د ناڤ كوردان دە گەلەك بەلاڤ بوويە. گۆتەكە هەرە پۆپولەرە. ئەف پەبشېن زىرىن، باوهرى و دىتەن جقاتى بىن ل سەر رەوشا ژنان گەلەك ب فەكرى ديار دكن. هەممو ئەف گۆتەن ناىع وى مانى كۆب رووچك و كارەكتەرىن خوە قە ژن و مىر يەكن. جقاتى ئەف جوداتىيا ژن - مىران ژى تەسپىت كرىيە و چەند سىنۆر ژى كشاندىن: ژن ژن گۆتى، مىر مىر گۆتى. د زمانى كوردى دە پەيقا سەر ژنك، هەنكى ژى نەزەلالىيا قان سىنۆران نىشان ددە، ئەف پەيقا ژ بو مىرى كو زىدە سەرى خوە دكە كارى ژنان تى

بکار ناین. ژ ئالییی دن، جقاتی وهکھے قییا ژن - میران ب زمانه کی دن،
ئاوا نیشان دایه:

. ژن هه یه ژ میران زیده یه.

. کولفەت هه یه ژ سه د میتری زیده یه.

. ژنا باش ژ هه زار میتری خراب چیتره.

. ژ کوری بیخیرهت، قیزه که کور پاکتره.

. قیزه نه هفت کورا نادن.

. قیزا فلانکه سی خوننا میره کی یه.

د هه قبیژه که کوردی ده، دهما گلی تی سهری ژن نان ژی که چهک ژپهاتی
و میرخاس، ئاوا تی گوتن: جابا هفت میرا دده، ژنین ئاوا د ناف کوردان
ده که چا باف تین ب ناف کرن. ب خوه ژن به، لی به لی ب میرا چوبه، ژ
وان ره ژی میره ژن دبیشن. گه له ک گوتنن پینشیا ب نه شکره نیشان ددن
کو تو وهخت میتر ژ ژنان هیزاتر نین، نه هیزتر و نه ژی ژیرترن. ههردو
جنس ژی مروفن و وهک هفن، هه جنس ژی ئانگوری که دا خوه، هیز و
قایلییه تا ته فی ئافاکرنا مالبات و جقاتا خوه دبن. ژ ئالییی دن، جقاتی
ئهف یه کا ژی نیشان دایه، وهکی هه د ناف ژنان ده، هه م ژی د ناف میران
ده که سیتن نه باش هه نه، که سیتن خراب هه نه، هه مو وهک ههف نین.

دهما میره که دکه هه تنگاسیی، بیگاف و نه چار دمینه، جارا پیشین ژن
تی هه وار بیا وی و میتر خوه دافیتزه ل بهر بهختی وی: ژن که لا میرایه. دهما
خوون درزه، مروف ژ ههف تین کوشتن و دژمناتیین مهزن نافه را مالبات،
عه شیر و عیلین کوردی ده پیشتاتین، رولا ژنان مهزن دبه، ژ بۆ سه کناندنا
شه، ئه وهک هیزین ئاشیتیه خواز، چاره سه رکار خوه بهر پرسییار
دحه سبین، پیشییی ل قان شه پین نه هه ق دگرن، خرابیی ناخوازن:

. کولفەت دچه خوونی، خوون سافی دبه.

. میرا خوه ئاقبتن که واری، ژن شانندن هه واری.

هه موو ئهف گوتنان نیشان ددن کوچ ژن، چ میتر، ههردو ژی جانن،
مروفن، ههردو ژی د تانگا (ئالی) خوه ده، دهما ئیمکان و مهجال تیکه که
دیت، دکارن بگهیزنه سهرفرازی و سهرکه فتین مهزن، د ئافاکرنا جقاته کی
ده ئانگوری هیزا خوه به شدار و جیه دگرن. دهما وان دهست دا دهست،
پشت دان پشتا ههف هه تا مرنی ژی، تو هیز ب وان نکاره: ژن - میتر
تهفر و بیتر. د ناف خه تین فی گوتنا پیشییا ده ژی، مروف دیسا راستی
ریچ - شویا وهکھے قییا ژن - میران تی.

مۆتیفا ژنا باش و ژنا خراب

جقاتی هه رچقاس جیهه کی ب روومهت دایه ژنان ژی، د نافه را ژنا
باش و نه باش ده سینۆره که ژی دانیه. ب فی ته حری هه رتم ژنا باش
رووسی کرییه، ژنا نه باش ژی روو رهش کرییه. جقاتی هه موو ژن نه خسته
تاکی ته رازی، ژ فی خه له تی و شاشییی خوه پاراستییه، دوور مایه. ئهف
ههردو گوتنن پیشییا ده باره یی فی یه کی ده مه گه له کی روئی دکن:

. ژن ژی هه یه، ژن کوک ژی هه یه.

. ژن سه ر ژنی ره هه یه.

بهری کو جقات بالا مروقان بکشینه ل سه ر ژنین نه باش، زیتر ره وشا
ژنا باش راخستییه بهر چاقان و مۆتیفا ژنا باش ئه فراندیه، ب فی ته حری

جڦاتى خوهستىيه، بنگهه و هيمنين ههه مالباتهكى خوهش بيت تاقيتن، سبي - دوسبي، د پيشه روژي ده ژ جيهي خوه نهلقن، نهلقن. چهنه گوتنيتن پيشيا ب تاييه تي ل سهه ژنيتن باش هاتنه نهفراندن:

- . ژنا باش بيمه نه بري ميروي خوهيه.
- . ژنا باش ناموسا ميروي خوهيه.
- . ژنا باش دوورقا كفشه.
- . ژنا باش سهبره.

جڦاتى تمى باوهرييا خوه ب ژنا چي و باش تانييه، جهسارهت دايه وان، شاخسييه تا وان خورت كربيه و پيشتا برييه:

. برا ژنا چي به، برا ناف نوردنيا عهسكه ره به.

. كه چا ب نهسل ل ناف تابورا لهشكه ري رومي ده به زي، كهس پي نكاره.

گه لهك گوتنيتن مايين زي هه نه كو، جوداتييا ژنيتن باش و ژنيتن نه باش نهشكه ره دكن، ل سهه ژنيتن نه باش، خراب ره خنان دبارين:

- . ناخرييا دراني ديشه كشانده، ژنا خراب بهردانه.
- . ژن هه به گولا ميروي خوهيه، ژن هه به گولا ميروي خوهيه.
- . ژن هه به براي، ژن هه به برا بره.
- . ژن زي هه نه، ژان زي هه نه، مهرحه ما دلان زي هه نه.
- . ژنا چي مهرقا دكه وهزير، ژنا خراب مهرقان دكه ره زيل.
- . كولفه تا خراب مييران سهه بهرژير دكه.
- . ژنا خراب بيناموسيا كومى يه.

د جڦاتا كوردى ده، ههه وسان زي د گوتنيتن پيشيا ده كومهك ژن،

ژني هههه خرابتر هاتنه ههسبين، ب تاييه تي ژنيتن خه بهر گه روک، فرقري، دكن بلبل، زنده خه بهر ددن، كوود كوود و پيرهه فوك د فولكلورا كوردى ده تمى دناث كاته گوريا «ژنيتن خراب» ده دگرن. جار جار ده ما نهه راستى چهنه موتيفين كوژنا سهه بهر ژير دكن، رومه تا وان وندا دكن تين زي، نهه گوتنان نه هه موو ژنان، ته ني ژ بوژنيتن خراب هاتنه ب كار نانين. ژ بهر كو ده ما نهه نافه روکا چيروكا په يدا بونا فان گوتنان راجاف دكن، نهه ديبن كو جارا پيشين ژنه كه خراب بوويه باعيسى په يدا بونا فان گوتنان، نه ژن ب گشتى. ژ بهر قى يه كى زي نه له مهنت و موتيفين ل سهه ژنان تمى پوزيتيفن، ههه چقاس چهنه موتيفين نيگاتيف هه بن زي، نهه يه كا زي مه رجين پچووك ديستا ژنان بين ديروكي فه گريدايي يه، ب تاييه تي بين نولي و په ده رشاى ...

ساليجن كه چانيبي

د ژبيانا ههه ژنه كى ده ساليجن كه چانيبي (كه چتى) جيهه كى ب تاييه تي دگرن، پشتى گه لهك سالان ديسا دهه - دهه تين بيترانيبي: پيري - كالى روژا ره شه، قيزتى - خورتى گولا گه شه. د ههه مالباته كى ده هه بونا كه چان وهك خه مل، نه خش، شيناى و دهوله مهنديكى هاتيهه ههسبين. جڦاتى كه چ ژ هه موو خرابي پراستى يه، نه خواستيهه ناقي وان خراب دهركه فه، د ناف جڦاتى ده سوهرهت و ره زيل بن. كه چ هه نه، د جڦاتى ده بوونه خوهي رووته كه مه زن: قيزا فلانكه سى خونا ميروكي يه. نهه گوه داريا كو جڦاتى ل سهه كه چان پيك تانييه، بيسه دهه نينه. ژ بهر كو كه چ ژ بو نه تابه كه ژبياني يا نووه خوه ناماده دكن، پيويسته نهه دناث

خوهشی و سه لاهه تیبی ده مهزن ببن، ناڅین وان دهرنه کهڅه خرابیبی: .
برا مروڅ زیباره تا خراب بکه، ناڅی قیزا خراب نه که.

. برا قیزی ببن سهر خه نجه ری، نه بن سهر خه به ری.
ده ما که چه ک مهزن دبه، تی سالتین میترکری، گهلؤ نه ف که چا عازپ و
خاما نه سببی کی یه؟ بهر سیفا څی پرسی، چاوا نه م د بین د چهند گوتنن
پیشیا ده گهیشتیبه زه لالیکی، گوتنه که دبیته: که چ زیباره ته. چاوا تی
زانین هه ژمارا که سین کو دچن سهر زیباره تان زیده نه. د ناڅ فان که سان
ده، گهلک دلکه تیبین که چکی هه نه، که چ ژ ناڅ فان که سان یه کی ژ خوه
ره وهک میتر هلدبژیته. جڅاتی ب تالیکارییا څی ته سپیتی خواستیبه
پیشیا میترکرتین بیدل راوهسته، تالته رناتیڅین جودا جودا، نیمکانین
ته زه پیشکیشی که چان بکه، توله رانسه کی ژی پهیدا دکه. جڅاتی
خواستیبه بیته ب داری ژوری تو تشته ک ناچه سهری:
. که چک وهک سیفا داری یه، ههر که س که څری خوه داڅیژی، کی
بخه وی ره یه.

. قیز هه یه دارا ره زه، هاتی - چووی که وتیبی خوه داڅیژی.
ژ تالیبی دن ل سهر که چان پیکئانینا زورده سستیبه و د مالی ده زیده
هیشتن و گرتنا که چان ژ تالیبی جڅاتی ده باش نه هاتیبه دیتن، نه وهک
میثانین عه زیز هاتنه نه زماندن:

. قیز نه وله دی خه لقی نه.

. قیز میثانی مالی نه.

. قیز زه به شی گیهستی نه.

. که چ هه وسار نابه.

ژیان ژ بهر که چه کی وهک خه ونه کی یه، خه و نه روزه کی یه. ژ وانا
گهلک دلچڅیکن، د ناڅ گهلکان ده خورتخاپینوکی دبه عه ده ته کی، ب
شهنگ - شه پالییا خوه تین ناسین: دهنگی قیزان زوو دچه کوران. نه ف
ره وشا که چان ژ بهر چاڅی جڅاتی نه ره څیبه: رو چوو دیزا، بوو فتارا قیزا.
چاوا گهلک زانه دبیژن، ب هاتنا باهاری څه هیسین نه څینی،
هه څحه زکری زیده دبن. گوتنه که پیشیا باندوورا باهاری ل سهر که چان ب
څی ناوایی تینه زمین: باهاره، قیزک چ هاره. په یفا هاریونی، ل بال
که چان زیده بوونا هیسین سه کسه ل نیشان دده.

ب کورتی نه و قیسه تی کو جڅاتی دایه که چان، تی وی مانی کو دایه
ژنان ژی. که چ بوونه نیشان هه بوونا مروڅان و کومی:

. به ده و، گوند تین بهر چاڅ.

. باڅی بی قیز، چیبایی بی ناڅه.

. قیزی کی هه نه، نه و پادشایه.

. ژ تالیبی دن جڅاتی هه بوونا که چ و کوران نه وقاس

زیده مهزن نه کریبه، ب گشتی زاروک وهک شربنایا مالی دیتیبه:

. قیز هه نه هفت کورا نادن.

شهری بووک و خاسییین

دهما هەر که چهک میتر دکه، ژ بو وی ژیا نه که نوو ژی دهست پی دکه. روژین که چانییی ئیدی خه لاس دین. بووکتی ژی وهک که چانییی د ژیا نه هەر ژنه کی ده دکاره ببه پهرییزده که دلشا. نه گهر د مالی ده خاسی هه به، ههژمارا زاروکان ژی زیده به، ئیدی سالتین که چانی و بووکتییی دوور دکه شن: قیزتی چقایی خوه شه، بووکتی گولا گه شه - وهختا دکه فه بهر داری دهرووش، پهرو باسکی وی ده شه. د گوتنه که مایین ده بووک دیسا گلی، گازن و لوما دکه: بوومه بووک. بوومه په بووک.

دهر مالباته که نوو پیکاهاتی ده، د مالی ده ل سهر پاره شه کرنا ئیقتداری ری و بریقابرنا کارین مالی، گه لهک جارن د نا شه را بووک و خاسییی ده دژایه تی، نه رهحته تی و شهرین مه زن دکارن دهست پی بکن. گه لهک جارن دهما که چهک میتر دکه، تی مالی، نه ته نی راستی میتری خوه تی، وسان ژی راستی دیبا میتری خوه تی و نه ف پیره ژنا دبه خاسییا وی. ئانگوری خاسییی، نهو رهوشا مالی ژ بووکی چیتزر زانه و ژبهر کو ده مه کی د ئا فاکرنا مالی و مه زکرنا زاقی ده که دا وی زیده ده ریاس بوویه، دخوازه ههر تم گوتننن وی بین جیه، ناخوازه نه ف بووکا نوو ل سهر وی ره به. نه ف رهوشا نوو گه لهک جارن دبه باعسی پارچه بوونا مالباتان، سه ده مین ل هه ف نه کرنین بووک - خاسییی، بووک - زاقی و دی - کور. ناقی بووکی گه لهک جارن خراب ده دکه شه: بووکا خه نقاندییه حه فت خاسی، ژ بلقینییا چیر ترسی. جار جار پیوه ندییین بووک - خاسییی سه ر راست دین، د مالی ده خوه شی و ره حه تیک په یاد به: بووکا چی یه، خاسی دی یه. ژ بو کو ههر تم خوه شی و دلشاهی هه به، دیبا کور به ری زه واجی چاقی خوه دگه رینه وهکی «بووکه که باش» ژ «خوه» ره و که چه که

رند ژ کوری خوه ره بیینه. نه گهر که چا براکی وی هه به، قی یه کی ژی بوونا پی شه روژا خوه، پشت گوهی خوه ره ناقی ژه. چه ند گوتننن پی شیا قی یه کی باش نه شکه ره دکن:

. بووکا خالا ده لالییا مالا.

. بووکا ئاپی که ته کاپی، بووکا خالی ده لالییا مالی.

ئیدی «که سه که خه رب» و «که چین خه لقن» د مالی ده تونن. پیوه ندییین بووک و خاسییی ئانگوری دی - باقی که چکی، رهوشا مالباتا وی، ژ هه ف جودا دین. چ دبه، برا ببه شه ری بووک - خاسییی ناقه ده، هه ربه ک تانگا خوه ده رووی دینه:

. بووک ئانی لهزه، دا گا و پهزه، سفکا مالی دیسا نهزه.

. بووکی تونه زار - زمان، خاسییی تونه دین - ئیمان.

. بووک هه یه تفاقا مالی خوه یی دکه، بووک ژی هه به خراب دکه.

دهمه که وسان تی ئیدی ره حه تیبا بووکی قه د نامینه، خوازییا خوه ل روژین بهوری تینه، که چانییا خوه دگه ره. فرسه ند تیکه شه دیت، ئیرو ژی دخوازه هه ره مالا باقی:

. بووک وسان مالا باقی حه ز دکه، وهکی ئیزنی بدی وی پیخاس ژی

هه ره.

. بهری بووکی تیکه ف مالا باقی وی - وی ب سهر سهری خوه ژی هه ره.

. مالا میتری ژنی خه زنه به ژی. دیسا چاقی وی مالا باقی یه.

پیگومان نه ف داخوازییا شه گه را مالی، نه ته نی ب ده ردی خاسییی شه گریدا یه. گه لهک فاکتور و سه ده مین مایین ژی ل سهر قی شه گه ری باندووره کی نشان ددن، وهک بیرئانینا «روژین که چانییی» ... ب کورتی شه ری بووک و خاسییی، وهک شه ری هیوییان د فولکلورا کوردی ده جیه کی فره دکره.

نه چاریا ژنه بییان

دهما میترئ ژنه کی دمره، ئەو ژنابی دمیینه، ژئ ره دبیتژن ژنه بی. ژ بو ژنه کی وندا کرنا میتر، بوویه ره که گه له ک ترش و تاله. چهند دژواری، سه ریئشی و ته نگاسییان پهیدا دکه. ته نئ مایین ئەوقاس نه هیتسایه. ژ ئالییی دن ژ نووه فه میتر کرن، زه واجه که نووه ژئ ئەوقاس نه هیتسایه. ئەگه میتر له په ی خوه زارۆک ژئ هیشتب، وئ چاخئ رهوشا ژنه بییان هن ژئ خراپتر ده. ته نئ مایین ب سه ری خوه ئیشه که مه زنه، بالا هه ره که سی ل سه ر ژنه بییان: ژنابی ناکه فه تو مالا. ژنه بی ژ بهر شکیرنئ، ژ بهر ناخی وئ خراب ده رنه که فه و ژ بو سه لامه تا زارۆکان گه له ک جارن ناچه دهه - جیناران، مالا خوه دمیینه: ژنابی زه ف ژئ تئ خه به ران. ئەف دۆرگرتنا جفاکی، گه رینا گلی - خه به ران وه ک ته لووکه کی لنگی ژنه بییان دکنه سۆله که ته نگ، نه چاری و بیگافی وان گه له ک دئیشینه، ژ شه رما زانه چ بکه: ژنابی ده ست بهر روویه. ژ ئالییی دن، پشتی مرنا میتر، جفات بهر پرسیارییا پاراستنا زارۆکان ژئ دسپیره ژنه بییان، ئەف یه کا ژئ بوئا وان باره کی گرانه. روژتین کیف. خوه شی و عه شقی ئیدی قه دیان. ناخوازن ب دیتنا میتره کی دن، ناخی وان ژئ خراب ده رکه فه، مه ساژتین وه ک «ژنا بیتناموس خرابییا کو مییه» گو هیتن وان قوول دکن. ب فی ته حری هه رتشت ل بهر چاقتین وان ره ش ده، بینا وان گه له ک جارن ته نگ ده. ب کورتنی ژبیان بوئا ژنه بییان ب پرانی تاری و سار ده، نزانن چ بکن: ژنابی مینا مه ها ئاداری یه، گه ه دگری، گه ه دکه نه. ژ بهر فان ئیشین ژنه بییان، ئەو ناخبه را دوو ئاقان ده دمیین، جاره که دن میتر بکن نان نا؟ بهر سیفا فی پرسئ، ئەوقاس نه هیتسایه، ژ بهر فی بیگافییی ناخی ژنه بییان جار جار گه له ک خراب ده رکه فه: ژنابی دو روویه.

دهما ژنه که یه کی دمره، ئەگه زارۆکین وئ مالباتی ژئ بن، رهوشا میتر ژئ وه ک ژنه بییان گه له ک خراب ده. تژیکرنا جیهی ژنا بهر ئه وقاس نه هیتسایه، ب مرنا ژئ، په ر - باسکی فان میتره بییان - ژنر بییان یه کته ن دشکین د دهوشن: ژن دمره، میتر سه رپری ده.

پروته ستۆکه دژی پرژنییی

دناف گۆتتین پیشییا بین کوردی ده به شه که گۆتتان ژئ، چاوا تئ خویان ل دۆرا ته مایا پرژنییی به ره ف دبن. ئەم ژ فی یه کی ده رخن کو، جفاتئ ئەف ته حری زه واجی گرنگی دیتیه و سه ردا چوویه. ئانینا ژنه که نووه، نه ژ ئالییی زارۆکان ده، نه ژئ ئالییی داییکئ ده هاتیه په ژراندن، ئەو ل دژی ئانینا فی ژنا نووه ده رکه تنه. ئەف ژنا نووه ژ ئالییی زارۆکان ده وه ک ژنبا ف، ژ ئالییی داییکئ ده وه ک هیوی هاتیه ب نا فکرن. هاتنا هیوییی د پیوه ندییین ژن - میتر ده قه لیشته که کی پهیدا دکه، د مالی ده ده سه ده مین دلساریکه مه زن. جفاتئ زیتر ئیریش بریه ل سه ر باقی، ئەو پروته ستۆ و رووره ش کرییه، وه ک گۆتته که پیشییا دبیتزه: میتر دوو ژنا دوو روویه. د مالی ده سه رده ستییا کیژان ژئ هه به، بیگومان ستاتوویا ژنا دن دکه فه، قه درئ وئ نامینه. پیوه ندییین میتر ب کیژان ژئ ره خورت بن، ب کیژان ژئئ فه کیفا وی زیده تئ، ئەو ژنا ده ژنا هه ره بهر چا ف و سه رده ست. ژنا کو روومه تا وئ زیده نامینه، ب پرانی ژنا یه که مینه، ووسان نین بوویا، میتر ژنا دوومین نه د ئانی (هه ژمارا ژنا دکاره بگه یته سه سئ - چاران ژئ). ژنا کو ده گول و شرینا مالی، زیتر ژنا به ده و، جیوان و ژنا کو سالی وئ هندکن. چ ده برا بیه، ب تاییه تی ژنا یه که مین، ده ما ژنه که مایین تئ سه ر وئ، ژ فی رهوشئ خراپتر، رهوشه که دن نابینه: برا مه ره ف هه ره سه ر سیوییا، نه چه سه ر هیوییا. جار جار هه ردو ژن ژئ، ژ رهوشا هیوتیبی

عاجزن. نهرازیبونا ههردو ئالییان قهت نه به ل سهر تهما پری ژنییی دبه سدهدمی ههفرا په یقین و دیبالوگی. لی بهلی ته جروبین چاوا نیشان ددن، ژنا یه که مین هاتنا ژنا دووه مین وهک ئافاته کئی دبینه: ژن دبی برا بهختی من هه به، برا چاقه کئی من توونه به. ژنا پاشین ژ بو کو خوه تیخه چاقی میری خوه، ژ دهستی وی چ تی دکه، ب میری خوه فه دزه لقه و قی گوتنا پیشیا ژ خوه ره دکه گوهار، دخه گوهی خوه: ژن دکاره میرا مینا دهستمالان ل سهر دهستی خوه بگه رینه. ئه و، قی نیزیکی ل دژی ژنا یه که مین ب هوستاتی و بزانه تی بکارتینه، جار جار میتر و ژنا پیشین بهری ههف دده، روممه تا وی هلده بن پییان، وی پیپه س دکه. جقاتی ب چاقه کئی باش هاتنا هیوییی نه نهیرییه و ئه و پیروز نه کرییه: ژنا پاشین مینا پینه بهر و قاشی یه. ژنا پیشین ب هاتنا ژنا پاشین فه، گه لهک د ئیشه، بهر خوه دکه فه، ئیدی دبه خولام و بهر دهستی که مالی. ژ ئالییی دن هه رچقاس، میتر چند روژین خوه ب کیتف و عه شق دهریاس دکه ژی، د مالی ده بی په رگالیکه مه زن دهست پی دکه، ره وشا مالی سه روژیو دبه: هه چی مروقی مالا خوه ب دهستی خوه خراب بکه، برا دو ژنا بینه، گوتنه که مایین ژی ئاوا دبیره: کابانی بوون سی سی، کۆدک ل بهر سی.

وهکی ژانا هیوییا، ژانه که مایین ژی ژانا ژنی برانه. چاوا تی زانین گه لهک مالباتین کوردی، مالباتین فرههن، د مالی ده چند برا ب زاروژین چین خوه فه دکارن بژین. لی بهلی جار جار دوه بندی و نه ره حه تیین ناچه برا ژنیتن وان هه ر دچن مه زن دین، ل سهر پاره فه کرنا کارین مالی ب ههف ناکن، دین دژمنی ههف. چند گوتننن پیشیا ل سهر ژنیتن برانه، ل سهر ژنتییانن:

. ژنی برا مه ره فا دکن شیفا گورا.

. ژنا برا نۆلا گورا.

. ژنتییا ههف را کره بله بل، برا ههف را بوونه دهر د وکول.

ژن و ناموس

جقاتی سینۆرتین ناموسی و بیناموسی گه لو ئانگۆری کیژان بنگه هان کشاندییه؟ دهما مروّف دهر باره ی قی به کئی ده چند باوه ری، ئاگاهداری و زانیاریان ژ ناّف گوتننن پیشیا هلدچینه، ل سهر کوور دفره، مروّف دبینه کو هه م ژن، هه م ژی میتر پشتی زه واج - میتر کرنی پیوستن، هن «کنجین نووه» ل خوه بکن، گاقین خوه ب پیشان پاڤیژن، ل په ی ژن - میترین مایین نه گهرن و چاقین وان نه ل دهر به: هه ر که زی سوړهک، سمبیل سوړهک ل بهر هه یه. شاخه که مایین یا قی گوتننن ژی ئاوا یه: هه ر که زی زه رهک سمبیل سوړهک ل هه مبه ره. دهما دو که سان بریار گرتن وهکی بزوهجن، پیوسته ل سهر بریاری خوه ب سه کنن، دناچه را وان ده په پمانهک هاتییه گرتدانی: ژن و میتر نه فینۆیی سوړن، هه ر رو سه ری یه کی بن، چ ژن ، چ میتر به، هه ردو ژی ئانگۆری قی په مانی نکارن وهک روژین که چانی - خورتانییی په ی یارین ته زه بن، په ی دلکه تیین نووه بن. دهما ژن - میتر ژ هه فره حه لالبن، وی چاخی دوه بندی و سهر ئیشین مه زن دکارن دهر که فن رووی ئاقی، ئهف سه ر ئیشییان هه تا مرن - کوشتنی ژی دچن. د ره وشه که ئاوا ده دیسا ئه م تیین ل سهر موّتیفا «ژنا خراب» و «میتر خراب». ژ بو چاره سه ر کرنا قی ئیسا کو نایک کشاندن، جقاتی دهر یک فه کری هیشتییه: هه قبه ردان (ته لاق). گوتنه که پیشیا ب فه کری بوّنا ژن - میترین کو هه ر رو دکه قنه قرکا ههف، ژ وان ره ریسا خه لاسییی نیشان دده: به ردانا ژنی عه ده تی دنی. مروّف نکاره بیژه قی ژن دین سه ده مین مالخرابی و هه قبه ردانی، جقاتی وسا ژی کیماسییتن «میتر خراب» ژی نیشان دایه، گوتنه که پیشیا دهر باره ی قی به کئی ده چارچاقه کئی پیشکیشی مه دکه، ب کیمانی ژنی رووسی ده رده: چقاس ژنه رنده، دیسا میتری توّله. چاوا تی

خوبان نه ته نئې ژن، ده مال مالې ده نهرهحه تې په يدا بوون، ميړ ژى دېن سده مېن هه څنه كرنې د چارچا بې نامووسيا «ژنا خراب» گه له ك گوتنېن پيشيا هه نه:

. كولفه تا بې نه سل پيشا خوه داڅې ل سهر سهرې خوه،

. دپلك نه ب باه، كووچك نار هه م،

. ژنې دل كر ديوار قوول كر.

تشته كې بالكيش ژى نه وه، د ناف گه له ك بيژه به ندين «ته عبير» كوردى ده، ژنېن خراب نالييې نامووسې ده ب ته حره كې گه له ك تووژ هاتنه ره خنه كرن، جودا تيبا وان و هه يانان تونه يه، نه وهك دپلك، كه لب، چيله كان هاتنه ب ناف كرن. ژبه ر كول بال هه يانان پيشانين نه ده ب و نه خلاق ژ نورتې رابوونه، ژنېن خراب ژى وهك وان هه يانان هاتنه دپتن:

. چيله كا ناڅا بوڅا.

. چيله كا چل بوڅه.

. كه لبا حه رام.

. دپلكا ناڅا گوند.

. دپلكا دوڅن.

. بوويه دپلا سهر جه ورا.

ديسا چنه بيژه به ند ژ نالييې نامووسې ده ژنان روورهش دكن، ره خان ل وان دبارين، وهك:

. داوا خوه ناڅيتنه سهر سهرې خوه.

. ده لنگا خوه هه مانندن.

گه لو فان ژنېن كوژ نالييې جفاتې ده هاتنه گونه كار كرن، ناڅې ژنان ب گشتې چقاس خراب ده رسته نه؟ گه لو هه موو ژن وهك فان ژنېن خراب هاتنه دپتنې؟ گه لو ته څله هه څي كه ناوا، يه ك كرنه كه ناوا، ل سهر پي كئانينا

سوره ته كې ژنا خراب د ناف جفاتې ده باندووره كه چاوا هيشتيايه؟ بهرسيڅين فان پرسان دكارن جي هې ژنان گه له كې زه لالتر و باستر بدن خوبا كرن.

ژ نالييې دن جار جار ميړ بې سه به ب، ب ژنې ره شهر دكه، گه له ك تشتان بهر خوه ده رده و دكاره ئيفترايين مه زن ژى باڅيژه ژنې: ل ژنا خوه مه نييان بوو، دگوت گاڅا تو هه څير دكي قوونا خوه دهه ژيني. كومره شي، ده خه سي، چاڅنه باري و هه سوودي د ناڅا جو تين وسان ده گه له ك فريه، به هه جو كې جانې هه ردو نالييان ژى دخوه و تمې هه ردو نالي ژى شكې دپنه هه ف: دلې وي بالتووزا وي گر تيبه، مه نييا ژنا خوه دگه ره.

جفات د ناف گه له ك سالان ده هاتيبه ل سهر وي باوه ريبې كوژ نالييې ده زه واج، ژ نالييې ده يارتي ب هه څره نامه شن، هه بوونا هه ر پيوه نديكې، تونه بوونا پيوه ندييا دن ب خوه ره تينه، جفاتې گوتنا خوه ناوا كورت برييه: . كې هېڅيا يارې ما، بيژن ما.

. ژن، ميړ نه فينوې سون، هه ررو سهرې يه كې بن.

چنه دگوتنېن پيشيا هه نه كو، نه رك و بهر پرسياريې ژن - ميړان بيين شه څې، بيين جنسي (سه كسوهل) ب څه كرى تين بيران.

ژنا زوو رادزې ميړې خوه زوو كال دكه.

. زلام هه رتم دخوازه، لي هه رتم نكاره، پيره ك هه رتم دكاره، لي هه رتم ناخوازه.

چاڭکانی

ئاڧه .. باڧى پاك مهزله لى وى بهر دهري قيزى يه .. به دهو گوند تين ل بهر چاڭ .. بهرى تهخته يا ژنان بوويه . بهردانا ژنى عهده تى دنى . بهختى دى جهيزى قيز تيه . بهرى بووكى تيكه قه مالا باڧى وى - وى ب سهر سهرى خوه ژى ههره .. ب خازيبا دهست ناگهيزه باڧى كه زيبان .. بلا ژن چى به ، برا ناڧ تورديبا عهسكه به . بلا كه چ به ، برا پير به .. برا كورهك ببه ، ناڧى قيزا لى داين .. برا ل خيرا برى بوونا ، ژنا برى مههره نه دكر .. برا مهرڧ ههره سهر ستيويا نه چه سهر هتيويا .. برا مهرڧ زيباره تى خراف بكه ، ناڧى قيزان خراف نه كه .. برا سهرى ههبن ، كوم گهله كن .. برا قيزا ببن سهر خه نجه رى ، نه بن سهر خه به رى .. بووك ب دلئ زافى يه .. بووك ههيه .. كولا خاسيبا خوه يه .. بووك ههيه تفاقا مالى خوهى دكه - بووك ژى ههيه به لا دكه .. بووك ل ههسپى يه ، كهس نزانه نه سيبى كى يه .. بووك ل مه شهرم دكه ، روو دگره ، زك قه دكه .. بووك ل ههسپى يه ، كهس نزانه نه سيبى كى يه .. بووك سيبارى ههسپى يه ، كهس نزانه قسمه تى كى يه .. بووك وسان مالا باڧى خوه ههز دكه ، وهكى ئيزى بدى وى پيخاس ژى ههره .. بووكا ئاپى كه ته كا پى ، بووكا خالى دهلايبا مالى .. بووكا رهوشا مال . بووكا مالى رازا قيز ثانى ، گوتن گونه كارى يا خولامه .. بووكا مالى شوغل ده خوه دخا پينه ، خورتان ره كه فچى - كۆ دكاتينه .. بووكا چى يه - خاسى دى يه .. بووكهك ثانى لهزه ، دا گاو پهزه ، سڭكا مالى ديسا نهزه .. بووكى تونه زار - زمان ، خاسيبى تونه دين - ئيمان .. بووكى خالا ، دهلايبا مالا .. بووكى خه نقانديه هفت خاسى ، ژ بلقينييا جير ترسى .. بوومه بووك ، بوومه په بووك .. چاڧى مهلله سهر بووكا جينارايه .. چقا ژن رند به ، ديسا ميترى توله .. دامارى نايه دى - داك .. دايبك هاته دهدرا ، خوه دى رابوو بهردا .. دى بوو ، لى بوو ديمارى .. دايبى بيبينه ، دوتى بستينه .. دهنگى قيزا زوو دچه مالا كورا .. دى بيبينه و قيزى بحه بيبينه .. دى بوو ديمارى ، باڧ بوو فلئ كاشارى .. دى چى يه ، دوت ژى نهوه .. دى ، دوتى شهركر ، كيمئا قلا باوه ركر .. دى ههژاندييه ، دى ههژاندييه .. دى ژ باڧى شرينتره .. دى و لاو شهركر ،

- ۱- حه جيبى جندى ، مهسه لوك و خه بهر وكتيد جماعه تا كوردا ، ئهريشان ، ۱۹۸۵ .
- ۲- ئوردى خانى جهليل و جهليلى جهليل ، مهسه له و مهته لوكين كوردى . وهشانين روڤناهى ، زوريخ ، ۱۹۷۶ .
- ئوردى خانى جهليل و جهليلى جهليل ، مهسه له و مهته لوكين جماعه تا كورد . جلت I-II ، ئهريشان ، ۱۹۶۹ - ۱۹۷۱ .
- ئوردى خانى جهليل و جهليلى جهليل ، گوتن پيشيبان (ب رووسى) ، مۆسكؤفا ، ۱۹۷ .
- ۳- هووسه بين ده نيز ، گوتن پيشيبى كوردا ، ئيسسته نبؤل ، ۱۹۹۱ .
- ۴- ئا . بالى ، گوتن پيشيبان ئين كوردى ، ئيسسته نبؤل ، ۱۹۹۳ .
- ۵- زينه ل عابدين زنار ، خوه نه چه ، جلد I ، ستوكهؤلم ، ۱۹۸۷ . گوتن پيشيبا : رووپ ۱ - ۳۰ .
- ۶- مهله مه محمود ديرشهوى ، مشتاخا چيبا - ژ گوتن پيشيبا ، ستوكهؤلم ، ۱۹۸۹ .
- ۷- م . و . خامويان ، فهرهنگا كوردى - رووسيبه فرازبؤلؤگى ، ئهريشان ، ۱۹۷۹ .
- ۸- ژ بو كو خوهنده فان وان گوتن پيشيبا بين كول سهر باهه تا ژنان هاتنه گوتن ب هيسانى بيبين ، ل بهر دهستين وان بن ، ئه م پرانييا فان گوتن پيشيبا ئانگورى ريزا ئالفابه تى ل ژير پيشكيشى خوهنده فانان دكن : ئاڧايا مالا دهستى ژتانه .. ئاڧايا مالى كه فانى يه .. ئاخرييا درانى ديشه كشانده ، ژنا خراب بهردانه .. باهاره ، قيزك چ هاره .. باڧ دمره ، زار نزان باڧى وان مرييه .. دى دمره ستوويى وان خار دبه .. بابى گور كرى ، ژنا فركرى ، ژ وانان تشتهك ده رنابى .. باڧى بى قيز چيبا بى

بیتاشاقلا باوهرکر.. دئی تەف باقئی وەکە جۆتە باسکە، دێلک نە ب باهە، کووچک نارە جەم.. دلێ ترسۆنەک سینگێ گەورە نابینە.. ئەگەر ئەز بێم کەچ ئەز زانم ئەز ئێز دۆخینا خوێ چەند جاراً گری بدم.. ئەفا دلە نە ساڤارە، پارێکی لێدخە دبوهرە. ئەو پیرەکە زەمانی یە، گەلەک گلی بن وئ دە هەنە.. ئەز دیتیم: خادەم، ئەو دبی: ژ لاوک و قیزەکان چ خەبەر.. گا بدە گامیریا، ژن بدە ژمیریا.. گەرەکی بووک ب دلێ زاقئی بە.. گۆتن «ئاپۆ ژنا تە کەڤرە»، گۆت: «ژ منەتی چیتەرە».. دلێ وی بالتووزئی گرتییە، مەنییا ژنا خوێ دگەرە.. دلێ دئی دۆتئی ژێ هەڤ دەمینە.. گولا سوورەتی ژنان، مێرە.. هەر کەزی یسۆرەک، سەمبیلسۆرەک ل بەر هەبە.. هەر کەزیزەرەک، سەمبیلسۆرەک ل هەمبەرە.. هەتا دلێ دئی نەکەڤنی، قیزئی نادئی.. هەتا خانم خەملی، دەڤ و دەوات کەملی.. ژن بەدەوییا عەمرە. ژن چاڤ ل دەرە، مێر خالی ل سەرە.. ژن دارا شکەستی یە.. ژن دیواری هوندورە، مێر دیواری دەرڤایە.. ژن دبی برا بەختی من هەبە، برا چاقەکی من تونەبە.. ژن دکارە ژنا ری داگەرینە، مێر نکارە ژنا ری دا گەرینە.. ژن دکارە مێرا مینا دەسما لا سەر دەستی خوێ بگەرینە.. ژن دکە مالتاقایی.. ژن دمرە.. مێر سەریری دبه.. ژن دنی دە تو تشت دزیشا جەم خوێ خوێبی ناکە، خەنژی دلکەتییین خوێ.. ژن گۆلە مێر چەمە.. ژن ئەو، زاری خوێ خوێبی کە.. ژن هەنە، بەرانبەری سەد مێری نە.. ژن هەبە گولا مێری خوێ، ژن هەبە کولا مێری خوێ.. ژن هەبە، ژ مێران زیدەبە.. ژن هەبە برا، ژن هەبە برا پرە.. ژن هەبە زەڤییا بەرگوندە.. ژن ژێ هەنە، ژان ژێ هەنە، مەرەما دلا ژێ هەنە.. ژن ژێ هەبە، ژنکۆک ژێ هەبە، ژن ژن گۆتی، مێر مێر گۆتی.. ژن کەلا مێرایە.. ژن کانیا ژبیانی یە.. ژن کەلا یە، مێر گرتی.. ژن کو هەبە تۆلا ماری نیشکۆشتی یە.. ژن کو حەز بکە دکارە کەڤر قوول بکە.. ژن مێر رووسی دکە.. ژن مێر تاکی نە.. ژن مێر ناترسە وەکی شەرما وئ تونەبە.. ژن سەر ژنی رە هەبە، ژن ستوونا مالی یە.. ژن شووری پشتا مێری خوێ.. ژن و مێر، تەڤر و بێر.. ژنا باش بێمەنە.. بری مێری خوێ.. ژن تەنی خوێ شەرم دکە، کەسەکی شەرم

ناکە.. ژن و مێر نەڤینۆیی سۆرن هەرۆ سەری یەکی بن.. ژنا باش ژ هەزار مێرین خراب چیتەرە.. ژنا باش سەرە.. ژنا بەدەو بەلا سەرییانە.. ژنا بێخوێدی هار دبه، مێری بێخوێدی ژار دبه.. ژنا بێخوێدی شەرم ناکە.. ژنا بی زار دلێ وئ ناشەوتە مالی.. ژنا بی ناکەڤە تو مالا.. ژنا بی زەڤ ژئی تی خەبەردان.. ژنا بی مینا مەها ئادارتییە.. گەڤ دگری، گەڤ دکەنە.. ژنا بی دەست بەر روویە.. ژنا چئ مێر رادکە.. ژنا چئ مەرڤا دکە وەزیر، ژنا خراب مەرڤا دکە رەزبل.. ژنا دو دۆتان، ددە خوێ دو لۆتان، نە ل فر نە ژێ ل جزیرا بۆتان. ژنا کئی باشە، مالا وان تمی دەواتە.. ژنا کو دکوڤۆ نەکەڤە دەستی دژمنی من.. ژنا کۆتی مێری باش کۆتی دکە - ژنا باش مێری کۆتی باش دکە.. ژنا مێر بە، دبی: دووری من هەرە هەسپی من تەخە.. ژنا نە دەلال چاقئی مەرڤان دتیشینە، ژنا دەلال دلێ مەرڤان دتیشینە.. ژنا پاشین مینا پیننی بەرڤاڤی یە.. ژنا خراب، نە تی کوشتن، نە ژێ تی بەردان.. ژنا شەرمین ب مللەتەکی، مێری شەرمین ب کراسەکی.. ژنا قەنح سەبەدە، یا خراب قەبەدە.. ژنا تە کیدەرئ، تو ژێ ژ وئ دهرئ.. ژنا خراب بیتنامووسییا کۆمی یە.. ژنا خەلکێ رامووسانەک، هەسپی خەلقی مەبیدانەک.. ژنا وی ژنە، لۆما مالا وی رەنگینە.. ژنا زوو رادزی، مێری خوێ زوو کال دکە.. ژنی برا مەرڤا دکن شیشا گورا.. ژنی برا نۆلا گورا.. ژنی دل کر دیوار قوول کر.. ژنی دکر مێری خوێ سل کر.. ژنی گۆ: برا ئەز ژنا مێری چئ بووما، برا ئەز رۆژەکی رووی دنی بووما. ژنتییا هەڤرا کرە بلەبل، برا هەڤرا بوونە دەر دوکول.. کەبانی تمی بئ پارتن.. کەبانی یا مەلوانە یان مەحروومە.. کەچ هەفسار نابە. کەچا میران ب قەلەندئ گاڤانان نابی.. کەچک وەک سیتشا داری یە، هەر کەس کەڤرا داقیتئی، کی بێخە وی رەبە. کەچک زیبارەتە.. کی هیتشیا یاری مایە، بی ژن مایە.. کولڤەت دچە خون سافی دبه.. کولڤەت شورئ دو دە ڤەل پشستا مێر.. کولڤەت کو هەبە پارسوویی خارە.. کولڤەت نەینکا مالییە.. کولڤەت هەبە سەد مێری زیدەبە.. کولڤەت هەبە جەڤ دکە گەنم، کولڤەت هەبە گەنم دکە جەڤ.. کولڤەت تا بی ئەسل پیتشا خوێ داقئی ل سەر سەری خوێ..

کولفه تا بئ دوروویه .. کولفه تا چئ به، مئیر ژئ پئ ره چئ دبه .. کولفه تا دستدرئژ تمئ، روورده شه .. کور دارئ بقی هلتینه، قیز ته شیبیا دایی هلتینه .. کولفه تا دزی کر، وئ بئ به دانئ .. کولفه تا ئەسلئ وئ جئ، تی به ئان برجئ، بکوژی جیکی ده ناچی .. کولفه تا خراب مئیران سه ره به رژئردکه .. کور ل باقان دچن، قیز ل دبیان دچن .. کورد ژ گشکا زه فتر ژنا خوه، هه سپا خوه و چه کا خوه هه ز دکه .. ل ژنا خوه هه چه تئ دبیژت: تو چما قوونا خوه ل بهر بیژنگئیرا دهه ژینی .. مال تیره، که بانئ شیره .. مالا بئ ژن مینا ناشئ خرابه به .. مالا مئیرئ ژنی وه کی خه زه به ژئ، دیسا چافئ وئ مالا باقئ به .. مالا کوژن نه خواشه، ده رئ خوه کلیته .. مالئ ده تونه ئارشانۆک، نافئ ژنی دینانۆک .. مه مکن قیزا زهینه تن، که لاخی پیرئ رۆبه تن .. مئیرئ کورمانج گاغا تیر خار یا مرۆفان دکوژ، یا ژنه کئ دره قینه .. مه ربکی خرابه، ئەوی چچکئ دیسا خوه گهستییه .. مه رف سهر خیرهت و نامووسا خوه دمه .. مئیر ژئ هه موو نه یه کن، ژن ژئ هه موو نه یه کن .. مئیر - ژن هه فرا رک، خراب دبه ئەو مالک .. مئیرکانئ به، ژن لیچه . مئیرا خوه ئافئیتن که وارا، ژن شاندن هه وارا .. مئیرئ باش ژنا وی خورته .. مئیرئ دو ژنا دوروویه .. مئیرئ کرمانج بۆی نامووسئ که قچئ ئاف ده دخه نقه .. مئیرئ دو ژنک هئیسیره .. مئیر ل ژنا خوه مه نییان بوو، دگۆت گاغا هه فیر دکی قوونا خوه دهه ژینی .. مه ربکئ خراب، چچکئ دیسا خوه گه زتییه .. مئیر کرن ژئ هه به، مئیر مرن ژئ هه به . ناموسا ژنی چه کا مئیره .. نامووسا مئیر ژن خودیی دکه .. نه ژنا به لاش، نه خولامئ بئ مه عاش، نه عه رده ئ کاش .. نه ژنا که نوکی، نه مئیرئ شه رمۆکی .. پارسوویا ژنی خاره، لۆما ئیعتیبارا وئ تونه، پیر ب گانه کی نابه قه جبک .. پیرئ باوهر نه دکر مئیرکه، کو مئیر کر دها حه فته ک و هه شته کان کر .. قیز ئەوله دئ خه لقی یه . قیز چرا خه لقی یه .. قیز هه نه حه فته کورا نادن .. قیز کو هه به - دارا رهزه، هاتی - چوویی که وتیبئ خوه دافئژئ .. قیز مئقانی مالئ یه .. قیز زه به شئ گه شتییه .. قیزا بئقه له ن زمان درئژه . قیزا فلانکه سئ خوونا مئیرده کی یه .. قیزه ک نازاند - گونده ک به زاند .. قیزئ کئ هه نه،

ئهو پادشانه .. قیزئ دل کر، تاس ئافئیت دیوار قوول کر .. قیزئ چقایی خوه شه، بوکتئ گولا گه شه، وهختا دکه فه بهر دارئ ده رگوشئ، په ر و باسکئ وئ دوه شه .. ره فا ژنی عه ده تئ دنئ .. ره وشا ژنان کۆفئ یه .. ره وشئ قیزا که زینه .. رۆچوو دیزا، بوو فتارا قیزا .. شیر شیره، چ ژن چ مئیره .. شه رئ کووچکان ل سهر دئیلانن .. شئورا ژنا بیربیا بزنا .. ئوسا ملاهیمه مینا قیزا که زئ .. خه و نه مال پچووکا، فه دی نه مال بووکان .. یه کی ژنا خوه بهردا بوو، دگۆت وه رئ به یارا من .. بئ ژنی به رده ل پانیسئ نانیره .. وهختئ دئ دمه، ده ستئ وئ ژئکن، پئ ئیتیم بکوئن .. زاربا دئ یه، نه یا باقئ یه . زارۆک ژ باقئ ده ئیتیم نامین، ژ دئ ده ئیتیم دمین .. زارۆ ل سهر ملی دئ مه زن دبه . زلام هه رتم دخوازه، لی هه ر تم نکاره .. پیره ک هه رتم دکاره، لی هه رتم ناخوازه .

د دهستانین کوردی ده بهر خوه دان و سه رده ستیکه ژنان

هه ر ده ستانه ک ژبینه که

د دهستانین (بهیت، سه ربیتهاتی) کوردی ده گه له ک ره ئالیته بئین ژبینه هه نه ژبین، تنئ دکه له و ژبندارییا فان به ره مان مه گه له کی رۆنی دکن، شه مال و تیرئژین به رفه ره به لاث دکن، ژ بۆ کو دنیا مه هین ژئ خوه شکتتر ببه، مه دن اف رۆناهیکه مه زن ده دهیلن، مه ساژئین گه له ک خورت دگهینن مه، د رۆژئین ته نگ ده تین هه وارییا مه مرۆفان، ژ مه ره دکارن بئ ره فه راستین پرگرانبهها . ژ بۆ رۆنیه یکرنا جیهئ ژنان د جقاتا کوردی ده، ئەف ده ستانان گه له ک رینشاندارن، جوړه جوړه ماتهریبال و ئیمکانین فۆلکلۆریک و ئەدهبی پیشکیشی مه دکن . ده ما مرۆف ده ستانین کوردی باش ئانالیز دکه و تی ده کوور دبه، د

ناف قان دهستان، سهر پېټهاتیبین ناف و دهنگ ده ئەم راستی سهردهستیکه ژنان تین، ژن خوهدی ئەرک و بهرپرسییان، ههقسازی و پېشکهتنا بوویهرتین ناف دهستانان ده رۆلهکه مهزن دلین، ئەو تنی ل دژی نهحقی و بیداریج رادهستن، بهر خوه ددن. د قان دهستانان ده تهکوشینهکه ژنان ههیه. ژنان ب خوینا خوه شه به ژی، د دنیا قان دهستانان ده ژ خوه ره تهختهک ئافاکرنه ژ بۆ بجهئانینا داخوازی، هیتقی و هونهروژین خوه تمی یا خوه کرنه، بی دلی، دو دلی ئان ژی بېگافی د پریارین وان ده کیم تی دیتن، ئەو د قی واری ده گهلهک سههرهیشکن، گهلهک جارن ژ بۆ دلکه تییبی خوه دمرن، جانی خوه ددن، وهک مهجنوون دین دین، قهت نه به د گوری ده خوه دگهین ههف، ژبهرفی یهکی ژی، د قان دهستانان ده ئەم راستی تراژه دیبیتن مهزن تین. د دهستانین کوردی ده رهنگ و تهحری بوویهرتین بنگههین، چاوا ئەم دبین ب دهستی وان دگوهرن ئان ژی ئەو ب خوه دبن بایبسی بوویهرتین گرنگ. پیکانانینا ئافاهیییا بوویهرتین دهستانین ده و د واری زهلال بوونا مهساژا قان بهرهه مان ده، ئەم دکارن بپژن میرخاسین ژنین رۆلهکه بهربچاڤ دلین. هه موو شاخ و گوهارتنوکین قان دهستانان ده، ژن د ریکه راست، پۆزیتیف، قهنج و د ریکه کوسترۆکتف ده دمهشن. هه م ژ بۆ ئازادییا خوه (ئامانچپاتیون)، هه م بۆ ئازادییا وهلانی خوه، هه م ژی بۆنا مافین مرۆقی، چاوا ئەم دبین ئەو خوه داڤیژن ناف ئاگرتن مهزن. ده ما مرۆف هه موو قان دهستانان و شاخین وان روویهری هه ف دکه، هه مبهری هه ف دکه، مرۆف دبینه کو گهلهک بابتهتین هه قپار، هه قهنگ د ناههروکا قان بهرهه مان ده هه نه. گهلهک جارن میرخاسین ژنین، میرخاسین میترین دخن بن باندوور و کۆنترۆلا خوه، میران ژ خرابیی، ژ رۆژین رهش دپارتین، ریبتن راست نیشانی وان ددن.

هه تا نها روویهرهه فکرن دهستانین کوردی زیده نه هاتنه پیکانین. نه ته نی روویهرهه فکرن وان، ئەف بهرهه مان ئیرو چاوا ئەم دبین هی نه هاتنه بهره ف کرن، ده ریاسی ل سهر کاغزی نه بوونه. ژ بهر قان دژوارییان، ئیمکان و مه جالا ل سهر قان بهرهه مان کارکن، لیکۆلین چیکرن ژی بېگومان ژار و قهلس دکه شه ئان ژی پیک نایین. ده ما مرۆف قان بهرهه مان روویهری هه ف دکه، مرۆف راستی زانیاری، ئاگاهداری و ئەنجامین گهلهک گرانبها تی. ژ بهر کو ئەف هه زاران ساله، ئەف بهرهه مان ل سهر زار - زمانج گهلهک دگهرن، گهلهک ژی باوهری، گۆتن و جهرباندنن خوه یین ب سالان تهقی قان بهرهه مان کرنه، ئەو دهوله مه ند کرنه، ته حر و رهنه کی نووه دانه وان، د داویبی ده ته ف بهرهه مان بوونه دهوله مه ندیکه فۆلکلۆریک. د قی لیکۆلینا خوه ده ئەم دخوازن قاسی (۲۰) دهستانین کوردی سه رپهاتیبین گهلهک یین ناقدار روویهری هه ف بکن و د ناههروکا قان بهرهه مان ده ته نی جیهی ژنان، سه رده ستییا وان، رۆل و بهرپرسیاریا وان ته سپیت بکن و خوه بگهینین چهن د نیرین - باوه ریبتن هه قپار و گشتی. مۆتیفا ژنان، ئەقین و زهواج - میرانیی د فۆلکلۆرا کوردی ده مۆتیفه که گهلهک خورت و فرههه. لی به لی د قی لیکۆلینا خوه ده زیتر ئەم دخوازن ل سهر دهستان و سه رپهاتیبین گهلهک، به ییتن کوردی سهه کن. بهرهه میتن کول سهر بابته تا ژنان ئاگاهداری و زانیاریبتن بالکیش تی ده هه نه، دناف فۆلکلۆرا کوردی گهلهکن، ماته ریبال هیتایی لیکۆلینتی نه، وهک میسسال: مه می ئالان و زینا زیدان، سییابه ند و خه جی، کهر و کولک، بنه قشا نارین و جه مبه لییی هه کاری، مه م و ئەیشی، زه مبیل فرۆش، سیتقا حه جی، مه نشا عه لییی سه لیم ئاغا، که لا دمدمی، فلیتی قوتو، بشاری چه تو، سالحو... ژ ده ر قان دهستانان چهن د دهستانین مایین

ژی، ب تایبەتی د ناڤ کوردپن ئیرانی دە بە لاف بوونە، پاشی هاتنە بەره‌ف کرن، گەله‌کی بالکیشن، وه‌ک فه‌رخ و خاتون ئاستی، شو‌ر مه‌حموود و مه‌رزنگان، مشه‌ر و وه‌فا، به‌ه‌رام و گولاندام...^(۱). لیکۆلینقانی ئالمانی ئۆسکار مان، جارا پیشین ب فره‌ی چهند ده‌ستانین کوردی هم به‌ره‌ف کرن، هم ژێ ئه‌و وه‌رگه‌راندن زمانێ ئالمانی، وه‌ک دو پرتووک چاپ کرن، وه‌ک و خه‌زال، ناسر و مالمال، قه‌ر و گولیزه‌ر، ده‌ستانین هه‌تا نه‌ها نه‌ به‌ره‌فکری وه‌شاندن^(۲).

بیگومان گه‌له‌ک ده‌ستان و سه‌رپه‌ها‌تییێ گه‌ل بیێن مایین ژێ هه‌نه‌ کو دکارن د قی باه‌تی ده‌ ئالیکارییا مه‌ بکن و مه‌ روئی بکن. ب تایبەتی چهند ده‌ستانین کو د ناڤ گه‌لین ره‌هلاتی ده‌ به‌ لاف بوونە، وه‌ک له‌یلا و مه‌جنوون^(۳)، یوسف و زه‌لیخه^(۴)، روسته‌می زال^(۵)، گه‌له‌ک ده‌ستان هاتنه‌ کهنه‌ زمانێ کوردی ژ ده‌ر شاخین ده‌ستانین کوردی، چاوا ئه‌م دبێن چهند شاخین قان ده‌ستانان بیێن ئه‌ده‌بی ژێ، پاشی ژ ئالییی نقیسه‌کارین کورد ده‌ هاتنه‌ ئاماده‌کرن.

رووبه‌ری هه‌فکرنا شاخین فۆلکلۆریک و ئه‌ده‌بی ژێ ئانگۆری هه‌ر ده‌ستانه‌کی ده‌وله‌مه‌ندی و ره‌نگینیکی پیشکیشی مه‌ دکه‌. ژ ئالییی دن چهند ده‌ستانین کو د زمانێ کوردی ده‌ زیده‌ به‌ لاف نه‌بوونە، ژ ئالییی کوردان ده‌ هاتنه‌ وه‌رگه‌راندن، ژبیینا فۆلکلۆریک و ئه‌ده‌بی دناڤ کوردان ده‌ ژ بیتمای و رژیتییی پاراستنه‌، وه‌ک ده‌ستانا فه‌ره‌ات و شیرین... ئانگۆری چهند چا‌ک‌انییان، فه‌ره‌ات ب خوه‌ ژ مالباته‌که‌ کوردی هاتییه^(۶). لێ ده‌ستان ب خوه‌ گه‌لۆ د ناڤ کوردان ده‌ چما ئه‌وقاس به‌ لاف نه‌بوویه؟ به‌رسیقا قی پرسێ ژێ گه‌له‌ک بالکیشه‌. ده‌نگبێژ و ده‌ستان بیژین کورد، گه‌له‌ک ده‌ستانین ره‌هلاتی ب موټیفین کوردی قه‌ ده‌وله‌مه‌ند

کرنه‌، خه‌ملاندنه‌، ل گه‌له‌ک جیهین کوردستانی شاخین قان ده‌ستانان په‌یدا بوونه‌. ژ ناڤ ده‌ستانان و شاخین وان به‌شه‌ک هاتییه‌ به‌ره‌ف کرن، ئیدی بوونه‌ که‌ریکی ئه‌ده‌بییا‌تا کوردی یا ئانۆنیم. لێ به‌لێ قی لیکۆلینا مه‌ یا ب سینۆر کری، وه‌ک خه‌بات، ئارمانجه‌که‌ وسان فره‌ نه‌دایه‌ پیشییا خوه‌، ژ بو‌ کو هه‌موو ده‌ستانین کوردی بیێن ناسکری شاخین وان بیێن فۆلکلۆریک - ئه‌ده‌بی پیشکیش بکه‌، رووبه‌ری هه‌ف بکه‌ - ئه‌ف خه‌باتا مه‌ د قی واری ده‌ ته‌نی گاه‌که‌، بیگومان گاه‌که‌ پیشین و پچووکه‌، ژ کورته‌ نۆتان پیک تی، دقێ گاقین مایین بیێن پیکۆلکرن. ژ به‌ر لیکۆلینین ل سه‌ر ده‌ستانین کوردی، نه‌ته‌نی پرۆبله‌ماتیکا فۆلکلۆرا کوردی، وسان ژێ دکارن گه‌له‌ک پرسین، ئه‌ده‌بی چفاکی، ئه‌تنۆگرافییک، دیروکی روئی بکن، سینۆرین قان وارین لیگه‌رینان نیژیکی هه‌ف بکن.

ده‌ستانین کوردی ده‌ ستروکتورا بنگه‌هین:

دژایه‌تییا سیسه‌ری

د ده‌ستانین کوردی ده‌ باه‌تا کو بالا مه‌ زیتر دکشینه‌ ل سه‌ر خوه‌، ئه‌ف به‌ره‌مان وه‌ک سه‌رپه‌ها‌تییێ ئه‌قیندارییی بیێن رو‌مانتییک ل سه‌ر سینۆرین مرن- کوشتنی شاخ قه‌ددن، ب قان بووبه‌ریین رووسار، خه‌مگین و نه‌دلشاد قه‌ خه‌لاس دبن. به‌شین قان به‌ره‌مان بیێن فیینالی، ئه‌نجامی گه‌له‌ک دراماتیکن. باییس و سه‌ده‌میتین پیشکه‌تنا قان بووبه‌ران، ب باوه‌رییا مه‌، د ناڤ قان ده‌ستانان ده‌ په‌یدا بوونا ره‌کابه‌تا ب ده‌ستخستنا ژنی یه‌. ب تایبەتی دوو میتر (دلکه‌تی) دبنه‌ ئه‌قینداریی که‌چه‌کی، ب که‌چه‌کی قه‌ دبن

سځ کسان، نه ف پټوه ندي پټن سي سهري - سي بهر ده مه ک تي، ټي دي هر هر دچن بهر ب خرابي پي دمه شن. ژ فان هر سي که سان ره تو ري که خه لاسي پ نامينه. ژ هر دو راقبي پي مي رين يه ک تو گاقه کي شوندا ناقيژه، هه بوونا يه کي تونه بوونا پي مابين ب خوه ره تينه. جار جار هم ژن، هم ژي دلکه تيب پي يه که مين د قي شهري سي سهري - سي بهر ده تين کوشان نان ژي، ژ قهرا دژوار- پي پي مابين جان ددن، دمرن. راقبي دووه مين چاوا هم دبين، پټويست نينه دلکه تيب که به، جار جار ژي نه وي - باف، ټاپ نان ژي هيزين مابين، نه وي ننگي دلکه تيب يه که مين و ژنان دخنه سوله که تهنگ، دژواري و سهري شي پي مه زن پهيدا دکن، ژ بو کو دو دل نه بن يه ک، گه له ک جارن ژي خوبن درژه نان ژي دلکه تيب که بهر نيش - ژانا دلان دمره. د ده ستانين کوردي ده بنگومان گه له ک ستروکتورين مابين ژي هه نه، لي به لي ستروکتورا هه ره بالکيش ستروکتورا درامپن سي سهري نان ژي سي بهرن.

د داويبا ده ستانين کوردي ده نه قينا دو دلان گه له ک جارن دبه سهرگي ژي و سهري شي که مه زن، ژ بو چاره سه رکنا فان سهري شيان چاوا هم دبين مي رخاسين فان ده ستانان جان پ خوه ددن، دبن گوري، دنا ف فان گوريان ده هه ژمارا ژنان زيره، ژ بهر کو نه وي د بن زوره ستیکه مه زن ده نه، دنا قبه را دو ټان ده دبين، نزانن چ بکن و دحلن دچن، مرن پ وه ک ري به ک خه لاسي پي هلد بژيرن. د ده ستانان شي خه رخ و خاتون ناستي ده هر چقاس مو تي في ن پړو- ژنين هه بن ژي، ب تاي به تي مرنا ناستي پي، قي ستروکتورا پټوه ندي پټن دلکه تيبان گه له ک فه کري نيشان دده، ب تاي به تي به شا داوي پي. ده ما فه رخ و ناستي مه زن دبن، دل پ وان دکه فه هه ف، چاوا هم ژ ده ستان پير دبن، نه وي گه له ک ژ هه ف هه زدکن. دل پ يه کي ب ناقي

ټوسو ژي دکه فه ناستي پي، نه وي هر تم ل په ي ناستي پي يه. دوو خووشکين ناستي پي ژي هه بوونه، ناقي وان ناز و نازدارن. روژه کي نه ف هر سي خووشک و فه رخ ب ته قايي دچن هوز، ټا فز هني دکن، خوه روت تازي دکن دکه فه نه ناقي. ژ بهر کو فه رخ ټا فز هني نزان بوويه، نه وي قراخا هوز ده کنه، ل وان مي زه دکه. پشتي ده مه کي باقي ناستي پي، ژ که چا خوه دپرسه وه کي نه وي دخوازه مي ر بکه نان نا، نه گه ر دخوازه، ب کي ره؟ که چا وي هر چقاس دبي زه نه ز مي ر ناکم ژي، پاشي باف ژي ده درخه کو دل پ وي د فه رخ ده هه يه، د بي زه (نه قين ژ خوه دي يه) و که چا خوه دده فه رخ. فه رخ پاشي دچه به غدا پي، ده مه که دري ژل ور دمينه، ناستي ژ ده ردي فه رخ که پ- گي ژ دبه. ره وشا باقي ژي خراب دبه، ژ بهر نه چاربي پي مه جوور دمينه که چا خوه ناستي پي دده شقاني خوه، ناقي وي شاخول بوويه. فه رخ ب ټالي کاريا قولنگان ب ناستي پي ره دهنگ دکه، ژيره نامان دشينه. ژ ده ردي دلان، ناستي نه خواش دکه فه، پشتي ده مه کي ژي دمره، وه ک ده ستانان له يلا و مه جنون نه وي کنجين له يلا پي خوه دکه و خوه ره ش گري دده. پاشي فه رخ شه دگه په، بهري کو پي جي هه مالا باقي ناستي پي، نه وي راستي شقانه کي تي، نه وي شقان شاخول بوويه، شقاني کو ناستي بي دل گرته دان پ. پاشي فه رخ ژ قي شقاني في ر دبه کو، ناستي پي جان دا به، چوويه دلو فاني يا خوه. ده ستان، ب قي خه برا ترش و تال فه خه لاس دبه، ټي دي هم پي نزانن چ تي سهري فه رخ؟ پشتي مرنا له يلا پي چاوا مه جنون ژي دمره، سه دي - سه د دنيا فه رخ ژي سه رو - بنو دبه. که س ناستي پي ناکوزه، نه وي ب خوه جان دده (۷). لي به لي ده ما مرو ف ره وشا ناستي دنا ف ده ما به، مي زه دکه، وي چاخ پ مرو ف دبينه کو نه وي نه مري به، ده ردي دلان نه وي کوشتي به، نه وي هاتي به کوشتن پ. ژ بهر کو بهري نه خواش بکه فه،

جان بده، ئەو ب خوه ره شهرد دکه، ب مهرجین دوربهری خوه فه شهرد دکه، بهر خوه دده، ئیدی دۆرا وی ئەوقاس تەنگ دبه، دنیا وی تاری دبه، تو ریکه خه لاسییه نامینه، نکاره ژ ئیشا دلان بفلته. ژ بهر قی یهکی ژی مرۆف نکاره بیژه ئاستی مریبه، ب راستی ئاستی هاتیبه کوشتنی. ب قی پرسپهکتیقی، ب قی نیرینی فه مرۆف رهوشا کوژن دناف ده نن، چیترو باشتر فام دکه.

تشتی ههری بالکیش، د نای قی شهردی سێسهری و دژواریبین مهزن ده چاوا ئەم دبین ژنیتن کورد دیسا ژی یا خوه دکن، مرنی ژی تهف هه موو ریسک و تهلوکهیان ددن بهرچاقان، ژ بو کو بگهیتژن بهخت و مرانین خوه، ئەو هه ریبین خه لاسییه دجهربین، باوهربیا خوهوندا ناکن، دلکه تییه دووهمین، دی - باقی خوه، ئاپین خوه و هه موو هیتژن مایین بین کول پیشبهری دلشاهییا وان دبن ئاستهنگ، دافیتژن ئالیکی و ریبیا خوه ده دمهشن. ئەف بابەتا، د تهکوشینا خه لاسییا ژنان ده وهک گاقه که گرنگ دکاره بی حهسبین. د هه موو دهستانین کوردی ده ئەف تهکوشینا ئازادییه، وهک مه ساژین پرۆته ستوی و وهک رووره شکرنا عهرف - عهده تین کهفن، ل دژی هیتژن فتودال، هیتژن زۆردار ب راستی هیتژیی پیدانییه یه. د دهستانین کوردی، د سه ر پیهاتییه کوردی ده، به شه که پرۆبله ماتیکا خه لاسییا ژنان ژی، رهفه نه رهفا ب زۆری، رهفا ژ دو دلان پیکهاتی. ده ما کهچ ژ خه لاسییا خوه ره ریکی نابینه. قی جاری ب دلکه تییه خوه ره درهفه، ب گوتنه که مایین ههف درهفین، ده ما مرۆف ل سه ر قی ستروکتورا خه لاسییه دفره، مرۆف دبینه کور رهف ژ ئالیکی ده پرۆته ستۆکرنا پیهو ندیبین نه مرۆفی و پاشتامایی یه، کاکلی تهکوشینا خه لاسییا (ئه مانچپاتۆن) ژنی یه، ژ بهر قی یهکی ژی هه رهفهک، د نای قان

مهرجان و رهوشی ده ریبیا خه لاسییا ژنان فرهه دکه، ریبیا زه واجی بیدل دختمینه، زبهنییه تین پاشقه روو درزینه، دقه لیشه و بووش دکه. هه ر چقاس د داوییا رهقی ده سه ر ئیشییه تین نووه (کومپلیکیشن) پهیدا بین ژی، دیسا ژی، د قی واری ده گاقا هه ره چیترو رهفه، ژ بهر کو توریکه مایین نامینه، دۆرا جۆتان تی گرتنی، چه مبه را زۆر دهستییه هه ر دچه تهنگ دبه، د چه ند سه رپیهاتییه ده چاوا ئەم دبین ئیدی رۆژ، رۆژا رهقی یه، د سه رپیهاتییه حه سه نی مووسا ده رۆژین رهقی نیریک دبن، نه فره تا ل دژی باف هه ر دچه زیده دبه:

وهله ب خوه دی من ددنی - من نادنی

من نادنی ئەزی کنجی خوه بشینم

سه ر بو باخی رهشکرنی،

ئەزی مارا میتر پشته چاخی رهش و به لهک،

ل خوه حه رام کم ل داری دنی

ده هه ی واخ مالا منی

سالا تورنی مالا مووسا قه تییا ژ چووبینی، ژ هاتنی،

جلی مالا باقی من قه تییا ژ دانینی ژ راخستن

گوهی دیکا من قول کرن ب گالگالی، ب گوتنی⁽⁸⁾.

ئەف بهر خوه دانا قی که چا ب ناخی هه دۆ، گاقه که گه لهک رادیکال دکاره بی حهسبین. حه سه ن که سه کی غه رب بوویه، دچه گوندی مالا قاسۆ جیوار دبه و دلجی وی دکه فه که چا وی هه دۆ، ژ بهر کو که سه کی خزان و که سیبه که چکی نادنی، پاشی ب هه قرا درهفن، چیرۆک هه ر دچه دریت دبه. د هه ر دهستان، هه ر سه رپیهاتییه کوردی ده نه فره ته که مه زن ل دژی زه واجین بیدل هه یه، د سترانه کی ده ئەف هیس و رک دگهیتزه خزه مین

پۆزا، وان دلغینن، کهچ ناخوازه وئ بدن شان کهسین ل مالا وان بهرهقبوویی، هاتنه خازگینی:

خازگینیچی ل مالا باقی من روونشتی

قهلهندی من دگۆت، خهلاتی من دبری

خزهمی پۆزی من مینا چهرخا فهلهکی ل ههف دزقری^(۹).

دهما مروث دهستانا مهمن ئالان و زینا زیدان (مههم و زین) مپزه دکه، تشتی بالا مروشان زیتر دکشینه سهر خوه، بیگومان پرسا ئازادییا ژنانه. زین، د قی دهستانی ده نیشانا ئازادیی یه. ئەف کهچا کورد، ژ بو کو بگهیژه مرای خوه، ل دژی برای خوه میری جزیرا بوتان، فهند-فیل، دهک-دۆلاقیین بهکوئی ئهیان ب خورتی رادوهسته، شان پتوهندییین نه مروقی ب مرنا خوهفه پرتهستۆ دکه. ئەف سهرهلدانا کهچهکی ل دژی میرهکی کارهکی ئهوقاس بچووک و هیسانبینه. دیسا ژئو یا خوه دکه، ژ بو ئەقینی کهر-گیژ دبه، د داوییا دهستانی ده چاوا ئەم دبیین، ئەو قی دنیا یی پرتهستۆ دکه و ژئ بار دکه، جان دده.

د دهستانا مههم و زین ده تشتهکی بالکیش یی مایین ژئ، دهما مههم دچه دیتنا زینی، دبه میقانی ههرسی بران (حهسهن، چهکو، قهرهتاجین)، ئەف بران ئهوقاس بینتهنگ و عاجز نابن، چاوا تی زانین زین ده رگستیا برای بچووک، چهکو یه، ئەو سی سالن ده رگستینه. دهما مههم قوتییا دلئ خوه شه دکه، قالا زینی دکه، دقئ مالی ده ئەم راستی تو سهرهشکی، نه رازیبوون، ده خهسی (کومرهشی) و سهرهشکیکی نایین. د قئ بهشی دهستانی ده تۆله رانس، نه رمایی و ههفتیگیهشتنه که بیهه مپا پهیدا دبه سهری شکاندن، چاف ده رخستن، پۆز ژئ کرن نای بیرا تو کهسی، ههر تشتی ب حهمدی خوه دمه شه. چهکو ژئ تهف، ئەف ههرسی بران ناخوازن

سهر ئیشییین مهزن پهیدا ببن (ههر چقاس زین ده رگستیا وی به ژئ). ئەز باوهر دکم، د داوییی ده چهکو ژئ تیدگهی، وهکی دهما زین یهکی دنی دخوازه، وئ چاخئ تشتهکی مروث بکه ئیدی نه مایه، ئەو وسان دفکره، ژ ئالییی دن ئەف ههرسی بران ده رههقا مههم ده دگهیژن باوهریکئ: «... ژ بو ئەقینهکی وهلاتی خوه بهردایه»^(۱۰) ئەو خورتی کو ژ یه مهنئ^(۱۱) ری دکه فه دلەزینه، ههسپی خوه چارگاڤا داژۆ، وهکی زووترهکی داکه تییا خوه ببینه، ته مپویا ژییین د دهستانی ده ژ یه کتهن بلند دکه، ناخوازه ئاگری ئەقینی قه مره، دخوازه قی ئاگری بکه ئاگرهکی ههردهمی د ژییینا کهچ-خورتان ده. ژ بهر شان راستییان ئەف ههرسی بران ژئ، ب چاقهکی فلۆزوفیک هیژا بوونا ئەقینی دپیشن، دهرخین، ئەقینی ل سهر ههر تشتی ره دبیین، ئەف ههر سی بران ئانگۆری شان ره ئالیتان پتوهندییین خوه ب مههم ژئ نووه فه جار هکه دن بهرچاڤ و سهر راست دکن. ژ ئالییی دن ژنا برای مهزن حهسهن ئەو ژنا ب ناقئ ستی هه موو ئیمکانان ژ مههم ره ئاماده دکه، حهسهن، مههم دبه «هیلا ژنان»، ناسییا وی و ژنان دده ههف. د دهستانی ده رۆلا ستییی تم و تم قهنج و پوزیتیفه. حهسهن و ژنا وی دخوازن ژ ههف ئەقینیا شان ههر دوو دلکه تییا ره ببن ئالیکار، تو ئالته رناتیفه که مایین نابین. د قئ بهشی دهستانی ده حورمه ته که مهزن ژ بو ژنان پهیدا دبه. دهما زین بریاری خوه دگوهینه-چهکو بهرده، دلئ وئ دکهفه مههم - ئەف بریارا دژایه تیکئ دناڤ قئ مالباتی ده پهیدا ناکه. هه موو ئەف یهکان نیشان ددن کو، گۆتن «گۆتنا ژنان» بوویه.

د دهستانی کوردی ده گه لهک جارن ئەم راستی ریچا رووچک و سورته تین جقاتا ماده رشاهی جقاتا کو باندوورا داویکان - ژنان لی زیدهیه - تین. د چند دهستانان ده سهردهستییا ژنان زیتره، ئەو خوه نادن

هنجراندن، نیشاندن و زیراندن. نهو د ههر وارگی ژبینه ده خوهدی مافن. سهریهستن. د دهستانا لاز و خهزال ده، نه م راستی جقاته که وسان تین کو ل سهر ژنان تو زور دهستیکه وسان بهربچا، نایین دیتن. خانزاد، پشتی مرنا باقی خوه دبه سهرؤکا عهشیرا بالهکییا، ههژمارا مالباتین فی عهشیرئ ههزار و ههفسهده بوویه، هه موو ریشه برنا کارین عهشیرئ دکهفه ل سهر ملین وی. نهف یهکا ژی نیشان دده کو د سالی گهلهک کهفن ده سهر دهستیه که ژنان هه بوویه.

د دهستانا لاز و خهزال ده فی جاری ستروکتوره کی پیوهندیین جودا پهیدا دبه. فی جاری دو کهچ (خانزاد و خهزال) دبن نهفینداری لاز. ژ دهر پهفچوونا سهر کهچان، فی جاری نه م راستی پهفچوون نان ژی رهکابه ته که له سهر خورتان تین ههر دو کهچ ژی ب تاکتیفی. ته فی فی رهکابه تی دبن، گرانی و باندوورا نیشان ددن. ژ بهر فی یه کی ژی نهف دهستانا ژ دهستانین کوردیین مایین پاریکی جوداتره. لاز و خانزاد کورناپ و دوقامین ههفن، نیشانییا وان دبه، پشتی مرنا باقین لاز و خانزاد، ریشه برنا کارین مالباتین عهشیرا وان دکهفه ل سهر ملی خانزاد (نیشانییا لاز) ژ بهر کو لاز فی نیشانییا خوه بهرده، فی جاری دبه نهفینداری کهچه که ژ عهشیره که مایین، ناقی وی خهزاله. دلئ وان گهله کی دکهفه ههف، نازهوجن، لی ب ههفرا رادزین، ب ههفرا د مینن. دناقبه را فان ههردوو کهچان ده بقی - نه فی دلساریک پهیدا دبه، لی به لی ههردوو ژی ههتا مرنا لاز پیوهندیین خوه، سلاقتین خوه ژ وی قووت ناکن. نهف ههردوو کهچ ههچقاس ژ ههف سار بوونه، دژی ههفن و ناخوازن لاز ژ دهستی خوه دهرخن ژی، دیسا رؤژا مرنا لاز، دشینا وی ده بهشدار دبن، ب تهفایی هلددن، دکنه گؤرا وی، پاشی خانزاد لیدخه دچه ناف عهشیرا خوه، خهزال

ل ور دمینه (۱) دهستانا لاز و خهزال، ژ نالیکی ده وهک دهستانا فخر و ناستی یه، د ههردوو دهستانان ده دژابه تیکه سیسه ری ههیه، د دهستانا فخر و ناستی ده ستروکتورا میتر-ژن-میتر، ده دهستانا لاز و خهزال ده ستروکتورا ژن-میتر-ژن، پیوهندی و بوویه رین کو د فان دهستانان ده هه نه، دبن باندوورا خوه ده دهیلن. ژ ههف جهی دکن. ژ نالییی دن د ههردوو دهستانان ده نهفینداریکه رومان تیک ههیه، ههردوو دهستانان وهک ستران، د لؤک و ههلبهستان گهلهک لیریکن. ژ نالییی دن، د سالتین کهفن ناف جقاتا کورد ده ژ بو رونیکنرنا جیهی ژنان، گهلهک هینکار و رینیشاندان.

دژمنین دو دلان و چار چاقان

بیبهختی، نوکهری، خایینتی، دلرهشی و فیلبازی وهک نهلهمهنت- مؤتییفین نهگاتیف د دهستانی کوردی ده گهلهک جارن دبن سهدهمیتن بیمرازی و بهدبهختی. د دهستانا مهم و زین ده، سه ریپهاتییا بهکوئی شهیتان، چاوا مه ل ژوری ژی گووت، د ژبینا مهم و زین ده دبه سهدهمی فهلاکه ته که مهزن. د دهستانا شور مهحموود و مهزنگان ده، نهف ههردو دلکه تی ژی دبن گویری دهک-دؤلاب و فهند-فیلان. نانگوری دهستانی شور مهحموود و مهزنگان د زارؤکتییا خوه ده دست پی دکن ههف چهز دکن، ب ههف ره مهزن دبن و د داوییی ده دزهوجن. شور مهحموود دبه کهسه کی گهله کی ژیر و میرخاس. ناپی وی مامه رهش میتزه دکه، شور مهحموود هییدی هییدی دبه تهلوکه کی ژ بو وی. نهو دترسه، وهکی رؤژه کی شور مهحموود سهکار بییا نیلا وی تیخه دهستی خوه و وی بی روومهت بهیله. ده مهک تی شور مهحموود دخوازه ده رگستیییا خوه مهزنگانی هله

هه ره. ئاپ ناخوازه مه‌رزنگانی بدي. گه‌له‌ک دفکره، د داوييي ده دبببب، ئه‌گه‌ر تو هه‌ری شه‌ر ژورا دژمني من بببب، ب سه‌رفراز شه‌گه‌ری ئه‌ژي مه‌رزنگان بدمه ته. ده‌ما شه‌ر مه‌حموود ژ شه‌ر به سه‌رفرازی شه‌دگه‌ره تي، پشتی چهنده‌کی ده‌ما ئه‌و ژ خواه ره دچه نيچييري، مامه‌ره‌ش ژ قبي هه‌ريمي مالا خواه باردکه دچه، وه‌لاته‌کی مايين، مه‌رزنگانی ژي دبه، ده‌ستی ئه‌قبينداران ژ هه‌ف ده‌تینه. د ري ده مه‌رزنگان ب دزی دچه ل سه‌ر په‌کي، ژ که‌نداله‌کی ده خواه داقيته ناڤ گيژاقي ده‌نقه، به‌ری کو خواه باقيته ئه‌و ب په‌شان ره ده‌نگ دکه، وه‌کی ئه‌گه‌ر به‌ک بپرسه برا بببب مه‌رزنگانی خواه ناقيته گيژاقي، پاشي شه‌ر مه‌حموود تي وه‌کی مه‌رزنگانی خه‌لاس بکه، ئه‌و ژي خواه داقيته ناڤ ناڤي، ناڤه‌نی نکاربوويه بکه، د داوييي ده ئه‌و ژي ده‌نقه. ده‌ما باقي وي پي ده‌سه تي ل دور ناڤي ژ په‌شان دپرسه، وي مه‌رزنگان دبتييه ئان نا؟ په‌شان قبي به‌رسیشا ژبيري ده!

برا ده‌دي من گرانه،

نزانم ل کي بکم نفرانه،

قيزا تو دبببب ناڤي وي، مه‌رزنگانه،

راوه‌ستا بوو ل به‌ر شان قراخانه،

نفر دکرن ل دايبک و باڤانه،

ژ ده‌دي ئه‌قبينداريي خواه ناقيته ناڤ پيلين شان ناڤانه،

ژ به‌ر وي شه‌ر مه‌حموود ژي خواه ناقيته ناڤ گيژاڤانه،

نها گوڤا وان بوويه زکي ماسبيانه^(۱۳).

هه‌فت خارزيي مامه‌ره‌ش هه‌بوونه گه‌له‌ک مي‌رخاس و جه‌نگاوهر بوونه، گه‌له‌ک شه‌ر مه‌حموود هه‌ز دکرن. ده‌ما ئه‌و دبببب ئه‌ف به‌لا مه‌زن هاتييه

سه‌ري شه‌ر مه‌حموود و مه‌رزنگانی، هه‌سپين خواه سييار دبن، دچن پي‌سيرا مامه‌ره‌ش دگرن، ب شه‌ور و خه‌نجه‌ران وي پارچه پارچه دکن. پاشي دچن جه‌نازي وان ژ ناڤ ناڤي ده‌رخن، مي‌زه دکن ئه‌ف هه‌ردو دلکه‌تي د پاشلا هه‌ڤدا، هه‌ف هه‌مي‌ز کړنه. ژ وان ره ده‌واته‌که ب ناڤ و ده‌نگ چي دکن، دبببب ئه‌و ل قبي دببب دلشا نه‌بوون، قه‌ت نه‌به برال دنيا دنبي ب هه‌ف شا بن.

چاوا تي خويان، ئه‌ف ده‌ستانا کوردي ژ ئاليکي ده وه‌ک ده‌ستانا مه‌م و زين داوييي ده دبه ده‌ستانه‌کی بي‌مرازان، د ده‌ستانه‌ي ده خاييني و بي‌به‌ختي تي پرۆته‌ستۆ کړن، ل دژي نه‌پاکي، نه‌قه‌نجيبي ده‌نگين گه‌له‌ک خورت هه‌نه. ب تاييه‌تي خواه خه‌نقاندنا مه‌رزنگانی دقي واري ده وه‌ک پرۆته‌ستۆکه مه‌زن دکاره بي‌ه‌سبين. د ده‌نيناني ده دبتياسيا که‌سپين وه‌ک مه‌مه‌ره‌ش بي‌ن خايين تي رووره‌ش کړن.

چهنده‌چپه‌ري و پيره‌ژن

د ده‌ستانا مه‌مي ئالان و زينا زي‌دان و چهنده‌ستانين مايين ژ ده‌ر مي‌رخاسين مرۆقي، ئه‌م چهنده مي‌رخاسين وه‌ک جن، که‌چپه‌ري و که‌سپين نه‌خويانبار ژي دببن، ئه‌و دکه‌قنه دلقي (رۆل) ژنان، د ده‌ستانان ده رۆله‌که ئاليکاري و پشته‌قانيبي دلبن، وه‌ک پيره‌ه‌قۆکا ب ترس و خوف نين. ئه‌ف مي‌رخاسين چيروکي، پيوه‌نديبي‌ن دلکه‌تيبان ره گه‌له‌ک جارن دبن ئاليکار، ناسبيا وان ددن هه‌ف، ب تاييه‌تي شان دلکه‌تيبان دخن خه‌ونين هه‌ف. د ده‌ستانا مه‌م و زين ده ناڤين سي که‌چکي پاديشاهي په‌ريبان ده‌رباس دبه: تاڤبانو، هيڤبانو، ستيربانو، ئه‌ف که‌چين دلسوژ و ئه‌قينيپاريژ بريار دگرن کو بفرن هه‌رن جزيرا بوتان، ئه‌و دچن دکه‌فن ئودا زيني، وي

هلددن تینان دخن خهونا مه‌می. پشتی قی بوویه‌ری مه‌می، ل سهر زینی دبه ئەقیندار و کەر - گیتز دبه. چاوا د دهستانی ده تی خوبان، ئەف هه‌رسی که‌چی په‌رییان گونه‌بینان هه‌ردوو که‌چ-خورتان (مه‌م و زین) هلددن ل سهر ستوویی خوه. د دهستانا سیفا هه‌چی ده‌ژی، ئەم راستی چهند که‌چین وه‌ک فان په‌رییان تین، د شاخه‌کی قی دهستانی ده ناقتی یه‌کی گولچیه‌که‌کا دلان^(۱۴)، د شاخه‌که‌ مایین ده ناقتی وی پیرامرازا^(۱۵) و د شاخه‌کی ده‌ژی قیزا قه‌نج^(۱۶) ده‌ریاس دبه. گولچیه‌که‌کا دلان، دچه مه‌حموودی جندی تینه، دخه ئودا سیفا هه‌جی، وان ب هه‌ف دده ناسین. ئەف په‌رییان ژن (فمین)، د چهند دهستانی مایین ده‌ژی چاوا ئەم دبین ئەنیشیس، به‌خت و مرازی که‌چ و خورتان تاین دکن، ئەقین، مه‌ره‌مه‌ت و تالیکارییی ل سهر مرۆفان ده‌دبارین. ژ دهر فان په‌رییان، د چهند دهستانی مایین ده، ئەم راستی چهند مۆتییین وه‌ک پیر و پیره‌ژنان ژی تین کو مرازان دگه‌بین هه‌ف، د پتوه‌ندی و کۆنتاکتین ناقبه‌را ژن - میران ده‌رۆله‌که‌ تاکتیف دلین، گه‌له‌ک ریسک و ته‌لوکابان ژی ددن ل به‌رچاقان، خوه داقتین ناقتی ئیگر، و ناقبه‌را دلکه‌تیبان ده، ژ به‌ر کو زیده شک ناچه ل سهر وان، خه‌به‌ران دین - تین و دین چا‌فکانییین ئیستیخباتی، ژ بو کو سالتین وان به‌ورینه، ته‌جروه‌ییین وان بین ژینی زیده نه، د فان دهستانان ده‌گه‌له‌ک جارن که‌چ و خورت خوه داقتین پیسیرا وان و تالیکارییی ژ وان هیقی دکن و باوه‌رییا خوه‌ژی، ب وان تین. د دهستانا مه‌هر و وه‌فا ده، ده‌ما وه‌فا دچه هه‌واریا دلکه‌تییی خوه - مه‌هر، ئەو تی گرتن، وی ب داری زوری دهر‌قیین. د ری ده ئەو راستی پیره‌ژنه‌کی تی، حال - هه‌والی خوه‌ژی ره‌ دبیتزه، ئەف پیره‌ژنا فان گۆتنان پاشی دبه دگه‌بینه مه‌هر^(۱۷). د دهستانا رۆسته‌می زال ده، رۆسته‌می زال به‌ری کو باقتیه‌ ل سهر دژمین خوه، جارا پیشین دبه میقانی فان پیره‌ژنان.

ب کورتی د دهستانی کوردی ده ئەف فیگورین ژن بین کو د به‌شه‌که‌ فان دهستانان ده. دهر‌که‌فن پیشبه‌ری مه، د واری پیکهاتنا کۆنتاکتین گرنگ ده جیه‌کی یه‌که‌مین دگرن و رۆلین تاکتیف دلین.

ژن د ریکه راست ده دمه‌شن

د دهستانی کوردی ده دوور دیتنییا ژنان، چاوا د فان به‌ره‌مان ده دییار دبه، گه‌له‌ک تووژه. ژ به‌ر قی یه‌کی ده‌ژی، ئەو د ریکه راست ده دمه‌شن. پشتی دهستانا مه‌می ئالان و زینا زیدان دهستانا کو د ناقتی کوردان ده‌زیتر به‌لاف بوویه، دهستانا سییابه‌ند و خه‌جی یه. دهستان، ل سهر ئەقینا سییابه‌ندی سلیقی و خه‌جا ره‌سول ئا‌فا دبه. وه‌ک گه‌له‌ک دهستانی مایین، د قی دهستانی ده‌ژی سییابه‌ند و خه‌جی ناگه‌یتن مرازا خوه. لی به‌لی ئەو ئەقینا کو د قی دهستانی ده‌ پیل-پیل مه‌زن دبه، هه‌موو دژواری، خرابی و تشتین نه‌چی دین سییا خوه ده‌دهیله، وان دفه‌تسینه، بیروومه‌ت دکه. ده‌ما مرۆف قی دهستانی باش ئانالیز دکه، مرۆف تیدگه‌یی کو میرخاسا ژن-خه‌جی پیسه‌رۆژی ئانگوری سییابه‌ند باشتر دبینه و گاقین خوه ب پیقان داقتیه. د به‌شه‌که‌ قی دهستانی ده‌خه‌جی خه‌ونه‌کی دبینه و دکه‌نه، قی خه‌ونا خوه ژ سییابه‌ند ره‌ شرۆفه‌ دکه، سییابه‌ند بیسه‌به‌ب، قی خه‌ونتی شاشی فام دکه، په‌ی وان په‌زکو‌قییین کو خه‌جی د خه‌ونا خوه ده‌دیتنه، دکه‌فه. کهن و گۆتین خه‌جی شاش فام دکه، هل‌دده ل سهر خوه، دلته‌نگییا خوه زوو ئەشکه‌ره‌ دکه، قی کهنی ب که‌چه‌لییا خوه ره‌ گری دده، ژ ناقتی وان درر نز ده‌ها په‌رکو‌قییان یه‌کی دکه‌ر دکوژه، په‌ز کو‌قی ژی لیدخه‌ژی لیدخه‌وی که‌نداله‌کی ده‌ داقتیه، دکوژه، پاشی ناقتی

وی دبه. نیچیرفانی کوژ ئالییی نیچیرا خوه تی کوشتنی. ئەف بهشا داوین یا دهستانی، مهساژا دهستانی گهلهک ب څه کری رادخه ل بهرچاقان، سییابه‌ند خه‌له‌تییا خوه، ب زمانی خوه ئەشکهره دکه:

«چاوا من ژ هه‌ف قه‌تان‌دییه دهستی نیری و بزنی ئەوی وسا ژ هه‌ف قه‌تان‌دییه دهستی میڕ و ژنی»^(۱۸).

دهما سییابه‌ند دخوازه نیری بگره، وئ دەمی نیری و بزنی ل بال هه‌ف بوونه، زاراره‌که وان نه‌گه‌ه‌شتییه تو که‌سی. ئەف سه‌ره‌شکییا سییابه‌ند ژ کوو تی؟ چاوا ئەم ژ ده‌سپیکا دهستانی ده فیڕ دین، زاروکتییا وی قه‌ت باش ده‌ریاس نه‌بوویه، بی‌دی و بی‌باش مه‌زن بوویه، د زاروکتییا خوه ده که‌سه‌کی شه‌رووت بوویه، ب دۆربه‌ری خوه، ب هه‌ف‌الین خوه ره‌ زیده ب هه‌ف نه‌کرییه، وه‌ک می‌سال رییا ژنا گافانی گوند دگره ... ژ ئالییی دن ئەو که‌چه‌ل-گوری بوویه، بی‌گومان وی ئەف به‌کا وه‌ک کیماسیکی د خوه ده دیتییه و خواستییه فی کیماسییی ب ته‌حره‌کی مایین، ب ریکه دن تژی بکه. ب چ ته‌حری؟ سییابه‌ند چاوا ئەم دبین دبه که‌سه‌کی پروبله‌ماتیک، ئەف شاه‌سییه‌تا وی یا پارچه کری د داوییی ده دبه باعیسی مرنا وی ومرنا خه‌جی ژی. خه‌جی ناخوازه وه‌کی سییابه‌ند هه‌ره وی په‌زکوژیی بکوژه، گونجی وئ ب قان په‌زکوژییان تی، لی به‌لی سییابه‌ند وئ گوهدار ناکه، یا خوه دکه.

ئەف سه‌ره‌شکییا سییابه‌ند، د ده‌ستانا که‌ر کولک ده سه‌ره‌شکییا قان هه‌ردو برایان تینه بیرا مرو‌فان. د قی ده‌ستانی ده دبیا قان هه‌ر دو کوران ناخوازه وه‌کی کوری وئ هه‌رن ب هه‌ر هه‌فت براییین وئ ره شه‌ر بکن، لی به‌لی ئەو گوتننن دبیا خوه گوهدار ناکن، دچنه شه‌ر. چاوا تی زانین د داوییا ده‌ستانی ده کولک تی کوشتن، گوتننن دبیا وان وه‌رده‌کی راست

ده‌رده‌کفن. دووردیتنی، راستزانین و فامداریییا وه‌رده‌کی وه‌ک خه‌جی قی یه‌کی نیشانی مه‌ ددن وه‌کی د ده‌ستانن کوردی ده ژننن کورد هه‌رتم سه‌رده‌کفن، د ریکه راست ده دمه‌شن، رینیشاندان، ب شیره‌تین خوه‌فه پیتشه‌نگییا می‌رخاسین قان ده‌ستانان بین می‌رین دکن.

ژ ئالییی دن، هه‌م د ده‌ستانا سییابه‌ند و خه‌جی ده، هه‌م ژی د ده‌ستانا که‌ر و کولک ده زۆرده‌ستییه می‌رین عه‌ره‌بان ژی هه‌یه. خه‌جی به‌ری کو ب سییابه‌ند ره‌ بره‌فه، چاوا تی زانین ده‌رگستییا کوری می‌ری عه‌ره‌بان بوو. که‌ر و کولک ژی، بۆنا هه‌رن هه‌سپه‌کی ب نا‌قی بی‌جان ژی ره‌ بین، ژ ئالییی می‌رین عه‌ره‌ب ده تین سه‌فه‌ر به‌ر کرن، می‌رین عه‌ره‌بان قان هه‌ردو خۆرتان ل سه‌ر خالین وان دشینن وه‌کی ب خالان ره‌ بکه‌فن شه‌ر. لی به‌لی که‌ر ناخوازه دبیا وی ته‌نی بی‌خوه‌یی مینه، ژ به‌ر قی یه‌کی ژی کوشتنا هه‌فت خالین خوه ناکره، وئ چاخ‌ی دبیا وی دکاره بکه‌فه ده‌ستی می‌ری عه‌ره‌بان. ئانگۆری کولک، که‌ر چیت‌ر دفکره و گاقین خوه ب پیشان دا‌قیته. د داویا ده‌ستانی ده، چاوا ئەم دبین کو کولک تی کوشتن، که‌چا می‌ری عه‌ره‌بان-تیلی ره‌وشه‌ن خاتوون پاراکه‌ر دکه‌فه.

د ده‌سپیکا ده‌ستانا که‌ر و کولک ده، ده‌ما باقی وه‌رده‌کی ناخوازه که‌چا خوه بده سلیمان، سلیمان وه‌رده‌کی دره‌قینه. باف په‌ی که‌چا خوه دکه‌فه، وه‌رده‌ک که‌فره‌کی هل‌دده باقی ده، دکوژه^(۱۹).

ئەف یه‌کا ژی نیشانی مه‌ دده کو، ده‌ما که‌چا کورد دل کر، دلکه‌تییی خوه و مرازی خوه ژ سه‌ر هه‌ر تشتی ره‌ دگره، خوه دا‌قیته‌ نه‌ف ناگرتن مه‌زن، دکارن ل دژی بریارتین دی-باقی خوه ژی ده‌رکه‌فن، د قی واری ده گه‌له‌ک سه‌ره‌شکن وگه‌له‌ک جارن به‌رخوه ددن. د چهند ده‌ستانن مایین ده ژی، چاوا ئەم دبین ل دژی دی-باقین نه‌هه‌ق موخاله‌فه‌ته‌که مه‌زن هه‌یه.

ئەف دى-باقىن نەھق نايتن كوشتن ژى، نفرين مەزن ل وان تين كرن، ئەف نفران ئانگورى چەند دەستانان تين جيه ژى. د دەستانا فەرخ و ئاستى دە، فەرخ نفرين مەزن ل دى و باقى خوه دكه، د ناھ هەفتەكى دە هەم دى، هەم ژى باقى وى دمره^(۲۰) بسايا مۆتيفا نفران، مۆف فام دكه كو، كى دبه برايه، پيوستيه كەس نەكەفە ئورتا دو دلان و چار چاقان. ئەف باوهرى د دەستانين كوردى دە گەلەك خورته. چما پرانييا نفران ژ دەقى ژنان، ب تايه تى ژ دەقى دايبكان دەركەفن و ئەف نفران تين جيه؟ بەرسقا فى پرسى دچە دگهيتزه مەزنوونا نەھقىيا ل ژنان تى كرن. ژن هيرس، نەفرت و ركا خوه دپراتيكده نين به ژى، ب زار-زمان (قەريال) ديبار دكن، رەئاليتەكە ژيينى ئيفاده نەكن ژى، وەك رەئاليتەكە زمانى، گەلەك جاران راستى رەئاليتەين ژيينى ژى تين، دبن بوويه. ژ بەر كو كەسبن خرابيى دكن. د پيشەرۆژى دە چ وى بى سەرى وان، مۆف كيم - هندك، سەدى سەد نين به ژى، ژى دەرخه، ژن ب فى باوهرىيى قە نفران دكن. ژ بەر تەجروبه يين ژيينى، ژن دگهيتزن ئاقلەنديكە مەزن و تەنك.

د فى بابە تى دە سەرىپهاتيكە هەرە بالكيش ژى، سەرىپهاتىيا فليتى قتويه. ئانگورى فى سەرىپهاتىيى ل وەلاتى مامى ئەقمانىك خەلا هەبوويه، وان نكاربوونه دەبار-ئابوورا خوه بكن. ئەو ژ عەشىرا رەشكۆتابوويه. كارقانى خوه ئامادە دكه، دچە بازارى باتمانى وەكى ئابورى و دەبارا زارۆكين خوه بكه، لى بەلى ئەف ناچا دبن كۆنترۆلا فليتى قتو دە بوويه، باج و بەرتيل ژ كارقانى كو دەھاتنە فى ناچى دەستەند، ريبەركى ناھ و دەنگ بوويه. دەما دەهيسە كو مامى ئەقمانىك هاتىيه هيتلا باتمانى، مۆقتين خوه بەرەف دكه، دچە ل سەرى وى، شەركى مەزن دناھ وان دە دەست پى دكه، د داوييا فى شەرى دە هەم فليتى قتو، هەم ژى مامى

ئەقمانىك تين كوشتنى. پرانييا سترانين كول سەر فليتى قتو هاتنە گۆتن، ژ دەقى ديبا وى شەقى دەركەتنە، ئەف ژنك، كورى خوه نەھق ديبە، پشتا كورى ناكە. كرنين وى جيه دە نابينە، هەرچقاس كورى وى نين به ژى، ئەو پشتا مامى ئەقمانىك دگرە، فليتى قتو گورە نادە شيرەت و گازييين ديبا خوه، د داويى دە تى كوشتن و ديبا وى دلۆرينە: «فليتى لاوۆ، وەرە نەچە پيشييا فى كەرقانى ...!»^(۲۱).

ژ ئاليى دن ئەف دايبكا كورد ژ فى شەرى خوه خوه تىيى ژى نەراىى يە، ئەو زانە كو ئەف شەرىن نەھق تەنى كىفا هيتين دژمن، هيتين نەيار و دەولە تى تينە:

«... بتليسى دەرگەفانا دەرگە فەكر

دۆزده بەپراقى عەلى-ئوسمان شەدە، ئيسپات،

شەرى فليتى قتو، مەمى ئەقى تەماشەكر»^(۲۲)

ژ بۆ ميران دانينا چەند مەرج و ھۆيان

د دەستانين كوردى دە دەما كەسەك داخووزييا زەواجى دكه، ژ ئاليى ژنى دە چاوا ئەم ديبان ھن مەرج و ھۆى تين پيشكىش كرن، پيوستە مېر زيرەكى و ژيريتيكى نيشان بەدە، ئەو پيويسن يا ھەرن ل سەر دژمن ئان ژى كارەكى مەزن بەدەين. ئەگەر ئەو د قان سەفەران دە سەرنەكەفن، ژ وان رە ئيمكانا كەچدايىنى نامينە. چما ئەف دژوارى و زەحمە تى تين پيكتانين؟ بەرسيقا فى پرسى مۆف دكارە ب سى تەحرى شۆفەكە:

أ. ب پيكتانينا موجيزەيان قە دەستان تەمپۆكە بلند ب دەست دخە.

ب. ب قان پيشدانينان قە، دى-باھ دخوازن، زاقايين خوه يين نووھ، ژن

ژی دخوران دلکه تیبین خوه بجه ربین، باشبوون و قه نجیا وان ب چاقین خوه ببین.

ج. د هن کارین پراتیک ده ژ فان دلکه تیبین نووه ئیستیفاده بکن.

د دهستانا که پرو کولک ده، ژ بۆ که چا میری عه ره بان ژ خوه ره بخوازین، ئەو پیوستان، هه رن هه سپه کی ناقدار ژ ناڤ عه شیره کا مایین بره قبین بین. دیبا وان وهردهک ژی، ده ما دخوازه نامه کی ب ری بکه، دچه بال سوڤیکی، ب وی ره تو دبیتزی په یمانه کی گری دده، دبیتزه وی ئە گهر تو قی نامی بیی بگهینی خوه دانی وی، ئەزی ب ته ره میرکم^(۲۳). د دهستانا سیڤا حه جی ده، ئەو که سی دلج وی که تیبه سیڤا حه جی پیوسته هه ره جیه کی قه یانا مه موودی (د شاخه که قی دهستانه ده قه یانا هه مه دانی تی ناڤ کرن) بینه وه کی ژ باقی وی یی کۆز ره بیه ده رمان، ئیدی سیڤا حه جی یا وی به^(۲۴). د دهستانا ناسر و مالمال ده، قی جاری ئەم راستی هوی و مه رجین مایین تین، هه ردو که چ (تاو ره زی و ئە سمه ر) دخوازان وه کی ئەڤ هه ردو و خۆرت (ناسر و مالمال) هه رن به غدای چه ند سالا بمین، بین که سین مه زن، پاشی ب وان ره بزه جن. به ری کو ئەو ب ریکه قن، ئەڤ هه ر چار که چ و خۆرت د ناڤ خوه ده سوڤد دخون^(۲۵). د دهستانا شوڤر مه حموود و مه رزنگان ده ژی، باقی مه رزنگان ژ شوڤر مه حموود تشته کی مایین هیڤی دکه، ئە گهر ئەو هه ره دژمنی وی بنده ست بکه، ئەوی که چا خوه مه رزنگان بده شوڤر مه حموود ... وه ک فان میسلان گه له ک مه رج و هویین مایین ژی د دهستانان ده تین پیشکیش کرن. ب کورتی مرۆڤ دکاره بیتزه پیکه اتن و بجیه ئانینا فان مه رج و هویان جیهی قه له ند (نهخت) دگه ره. هه موو ئەڤ مه رج و هویان ب چ نییه تی هاتنه گۆتن؟ ژ ده قی کی ده رکه تنه؟ ئانگۆری قی ژی، ده ما میتر کارین خوه د قه دین تین، ئەو قی جاری دکارن راستی چه ند دژواریین

مایین ژی بین، قی جاری سه ر ئیشیین نووه د دهستانان ده په یدا دبن، هه رتم، هه ر تشت ب حه مدی خوه نامه شه.

چما میتر دکه قن رولا شقانان؟

د دهستانین کوردی ده چاوا ئەم دبین ستونین فان به هه رمان بین هه ره خورت ژ ئالییی ژنان ده هاتنه دایین. ژن میتر کرنین بیدل و ره فا زۆری تو وهخت قه بوول ناکن، سال ده ریاس بن ژی، ئەو نه دلشانه، دیسا ژی ریبا خه لاسییی دگه رن، تمی به نده واری ئاڤا کرنا ژ بینه که نووه ن. د دهستانا بنه فشا نارین و جه مبه لییی هه کاری ده ئەڤ ره ئالیئا گه له ک ئە شکه ره به. بنه فش، ژ ئالییی ده رویشی ئاغا ده ب دهستی زۆری تی ره قانندن. ژ بهر کو برایی بنه فشی ل دژی زه و اجا بیدل ده رکه قن، ئەو تین کوشتن. ده رویش ئاغا که سه کی زۆردار و کاله، تی گۆتن کو ئەو نوډ سالی به. بنه فش مرنی ژ مال، ملک دنیایی چیتر دبینه. ژ بهر کو بنه فش ئەوقاسی زیده ژ جه مبه لییی هه کاری هه زدکه، ناڤی کوری خوه یی ده رویش ئاغا بووی ژی، داتینه جه مبه لی، جه مبه لییی بچووک، ئەڤ ناڤ بیگومان نیشانا ئەقینا جه مبه لییی مه زنه. جه مبه لییی هه کاری دکه قه دلقی شقانان، کولاقی شقانان خوه دکه، وه کی هه ره بیه شقانن ده رویش ئاغا، ب دلکه تیبا خوه ره ده نگ بکه، وی ببینه و بره قینه. د داویا دهستانن ده ب خوه ووسان دبه، ئەو ب هه قرا دره قن. ب قی کرنا خوه قه بنه فشا نارین زه و اجین بیدل پرۆته ستۆ دکه و دگه یزه مرازی خوه.

د دهستانا بنه فشا نارین و جه مبه لییی هه کاری ده چاوا مه ل ژۆری ژی گۆت، ده ما جه مبه لییی هه کاری دخوازه هه ره بنه فشا نارین ببینه، دکه قه

دلقي شقانان. د چند دهستانين مابين ده ژي هم راستي قئ مۆتيفي تين. چما شقان، نه پيشهكي دن؟ ژبه ر كو د ناڅ كوردان، د ژيينا روژانه ده كه سي كو زيتر كوئتاك و پيوه نديبين وي ب ژنان ره هه نه شقان. ب تاييه تي دائي نيڅرو و بهر به ئيتقارئ ده ما په ز تي بيريبي. كه سي سه ري په ز دگره شقانه، ب بيريقانان ره كوئتاكتين وان بين ديره ك هه نه. مه سافا د ناقبه را وان ده گه لك هندكه، ئيمكانا هه ف دو ديتني، ب هه قرا خه بهر دائي گه لك زيده به، ژ ناليبي دن زيده شكئ ژي نابين ل سهر خوه، ژ بهر كو هه ف كارئ په زدوتني ژ دو كه سان پيټك تي (شقان و بيريقان) كه سي كو په ز داژو بيريبي، گه لك جارن زاروكن نان ژي په ز ب خوه ده هه ف ريز دبه، دكه فه دؤري، د دهستانا قهر و گوليزه ري ده، قهر دبه واليبي سؤندوزي، دلئ وي دكه فه كه چه كه ب ناقئ گوليزه ر، ده ما ميژه دكه باڅ كه چا خوه نادئ، ئه و دبه شقاني مالا باڅئ گوليزه ري^(٢٦).

به ري كو جه مبه ليبي هه كارئ خوه بگهينه دلكه تيبيا خوه ئه و درئ ده راستي كه سين مابين ژي تي. جاره كئ دلئ كه چا شتخه كي عه ربه بان دكه فه جه مبه لي. ناقئ قئ كه چكئ وه ديها بوويه^(٢٧). وه ديها ب دله كي نا هه زار دلئ دبه ئه قيندارئ جه مبه لي. ژ بو كو ئه و و جه مبه لي تمئ هه ف بين، هه ف شابن، ئه و ريكي د فكه ر، دچه بال باڅئ خوه وه كي جه مبه لي هلده سهر كاره كي، د مالا وان ده مبه نه. لي به لي جه مبه لي ژ قئ يه كي ره رازي نابه، چ دكه ناكه ژ ده ستئ قئ ژنكي نافلته. ده مه كي ب هه قرا دميين، شه فه كي جه مبه لي ب دزيكا فه ژ مالا قئ كه چكئ د ره فه، ته قئ تاريبا شه قئ دبه، په ي ريچا مالا باڅئ بنه فشا نارين دكه فه. ئه ف سه ريپه تيبيا د قئ ده ستاني ده وه ك به شه كه بنگه هين جيه ناگره، وه ك بوويه ره كه دووه مين دكاره بي حه سبين. لي به لي ئه ف به شا ده ستاني تشته كي نيشاني قئ

كه چا شتخه عه ربه بان دكه، وه كي ب زؤري دودل نابنه يه ك، ب هه قو د ديتنه كه ده رباژوك و ته سادووفئ مروف نكاره دلشاببه ئه ف به شا ده ستاني، بوويه رين كو د ده ستانا زه مبييل فرؤش ده ده رياس دين تينه بيرا مروفان وه ك هه فن. ژ بهر كيتفا خوه، ئه ف كه چا عه ربه بان و ئه و خاتوونا كو ناقئ وي د ده ستانا زه مبييل فرؤش ده ده رياس دبه، ژنين ده وله مه ند، تاريستؤكرات و خؤرتخا پينؤكن. دؤريه رين كو تي ده مه زن بوونه، دؤريه رين باژاري نه، گه لك ب سه ربه ستئ دژين.

سينؤرين ناموس و پيناموسيين

ده ستانه كه كو د ناڅ كوردان ده گه لك به لاث بوويه ژي، ده ستانا زه مبييل فرؤشه، زه مبييل فرؤش ده بارا خوه ته ني ب فرؤتنا زه مبييلان (سه لك) فه پيټك تينه، كه سه كي به له نغاز و كه سي به. ئه و تاخ-تاخ، كوچه-كوچه دگره، زه مبييلان دفرؤشه. كه سه كي چه له ننگ، سپه هي و خوه شك بوويه. ئانگؤري شاخه كه قئ ده ستاني زه مبييل فرؤش به ري مي ره ك بوويه، ده وله مه ند بوويه، پاشئ ژيينه كه ساده ژ خوه ره هلبژار تيبه و خزان كه تيبه. روژه كي تي باژاري سليقاني جيوار دبه، ل قرا خوه ره زه مبييلان دفرؤشه.^(٢٨) ژ بهر چه له نگبون، به ژن-بالا وي، روژه كي ده ما ئه و ديسا كوچه-كوچه دگره، راستي ژنا مي ري باژير تي، دلئ قئ ژنكي دكه فه زه مبييل فرؤش و پيسيرا وي به رناده. زه مبييل فرؤش ب خوه ژي كه سه كي خوه دي ژن و زارو كه، چاقئ وي ژ نين كه سي تونه يه، كه سه كي سه ريلند، خوه دي نه فسه. ژنا مي رچ دكه ناكه، نكاره وي ژ ري ده ربه، ب وي شابه، روژين خوه ش ب هه قرا ده رباش بكن. چاوا ئه م ژ ناقه رو كا

دهستانې و گوتنېن ژنا مير فام دکن. ټه و ميړي خوه دافېږه ټاليکي، دخوازه زهمبيل فروش کاشي ناف جي-نشينين خوه بکه. ههرچقاس ټه و ب گوتنېن خوه بيتن شه هوه تي ټه دنيا زهمبيل فروش سهړ-بنو دکه، ديسا ژي زهمبيل فروش ل بهر خوه دده، نيتزيکي وي نابه، زاروکين خوه دفرکه. دلپاقرې، حلالې و ناموس، چاوا ټه دبين کاکلي فلهسه فها يا ژيينا زهمبيل فروش پتيک تين.

د داويبا دهستانا زهمبيل فروش ده چ تي سهري زهمبيل فروش و خاتونې؟ بهرسيشا ټي پرسې ټانگوري شاخين ټي دهستانې ژ هه ټ گه لک جودانه:

ا. دهما خاتون پهي زهمبيل فروش دکه ټه دچه مالا وي، چاوا ټه دبين خاتون ژنا زهمبيل فروش دخاينه، دکه ټه ناف جيهي ميړي وي، له ميږ ټه دميرنه، زهمبيل فروش دهما تي دکه ټه ناف جيهي خوه وهکي رازي. خاتون ژ بير دکه خرخالن لنگي خوه دهرخه، زهمبيل فروش وي چاخن فام دکه کو ټه و نه ژنا وي يه، ټه و خاتونه، زهمبيل فروش دبه تيرهکي ژ کولهکي ره دفره دچه. خاتون ههفت سال ل پهي وي دگه ره، ل سهري چيباكي راستي شوپا وي تي، دبنه خووشک و برا، پشتي چندهکي، خاتون دمره (٢٩).

ب. ل سهر کانيکي راستي هه ټ تين، خاتون دخوازه زهمبيل فروش راموسه، دهما خاتون زمانې خوه دخه ده ټي زهمبيل فروش هردو ژي دمرن (٣٠).

ج. ناگر ده ټي خاتونې دهرده ټه، هردو ژي دشه وتن (٣١).

چ. دچن جهننه تي، دگه ټين مرازي خوه (٣٢).

د. مير دهما پي دحسه وهکي ژنا وي چوويه ل بال زهمبيل فروش، ليده

زهمبيل فروش دکوږه (٣٣).

ي. زهمبيل فروش خوه ژ قه سري ده دافېږه په رچه-په رچه دبه (٣٤).

ف. دهما مير دخوازه زهمبيل فروش بکوږه، خاتون دکه ټه ناقه ري، کيري ژ دهستي مير دگره، زکي مير ره دکه، ټه و تي کوشتن. پاشي خاتون، زهمبيل فروش و ژن-زاري وي ب ته فايي دچن، جيپهکي وسان دهنگي ناغا و ميران ل ورنايي (٣٥).

گ. ژنا زهمبيل فروش و خاتون دبنه هيتويين هه ټ، وهک ژنا مه زن و ژنا پچووک ب هه ټره دژين (٣٦).

ه. زهمبيل فروش و خاتون د ناف خوه ده په يمانهک گري ددن وهکي دست ژ پيسيرا هه ټ بهردن. پاشي زهمبيل فروش ژ بهر داخواريبا باټي، دچه باژاري ديياربه کري دبه مير (٣٧). ټه ټ شاخا داوين، نه شاخه که فولکلوريکه، وهک شاخه که ټه دهبې ژ ټاليبي مراد-خاني به يازيدي ده هاتيبه نقيسين.

چاوا تي ديتن هه تا مرنې، ل دنيا مايين ژي خاتون ل پهي زهمبيل فروش دکه ټه، پيسيرا وي بهرناده. دچند شاخين دهستانې ده چاوا تي خويان، زهمبيل فروش ههرچقاس ژ بهر خاتونې دره ټه ژي، وسان تي خوياني ب کيماني دبن خووشک-برا. ژ ټاليبي دن دهما ټه زورده ستيا ميړي خاتونې ددن بهر چاقان، ټه دبين کو هه ټکاربک و دستانه تيبک د ناقه را زهمبيل فروش و خاتونې ده ل دژي مير په يدا دبه، زهمبيل فروش و خاتونې نيتزيکي هه ټ دکه، ژ ټاليبي دن ژ بهر خزاني و به له نگانزيبي، ژنا زهمبيل فروش ژي، ل دژي خاتونې ستووخاره. ټه ټ يه کا ژي وهک فاکتوره کي، پيوهنديبين زهمبيل فروش، ژنا وي و خاتونې ژ دژمنتايي دپاريزه و وان دخاله کي ده د گهينه هه ټ، دژايه تيبا شان

هه‌رسی که سان کیمتر دکه. بئگومان هه‌موو ئەف باوه‌ریبێن مه‌ساژا ده‌ستانێ یێن ل سه‌ر حه‌لالیبی و دلپاقریبی ئاڤا دین، ناهه‌ژینه، ژ به‌ر کو ده‌ستانێ ده‌ ئەف مۆتییان گه‌له‌ک خورتن. لئ به‌لئ هه‌قباندوورییا بوویه‌ران بقی-نه‌قی چهند دژوارییان ژ بو‌زه‌مبیل فرۆش په‌یدا دکه‌ وه‌ک هه‌بوونا دو‌ژنان و نه‌وه‌که‌ه‌ف دیتنا خاتوون و می‌ری وئ ... ل دژی می‌ری خاتوونێ موخاله‌فه‌ته‌ک په‌یدا ده‌، وئ چاخێ خاتوون وه‌ک دژمنه‌که‌ یه‌که‌مین نایی حه‌سبێن. د هه‌ردو شاخێن داوین ده‌ چاوا ئەم دبیان زه‌مبیل فرۆش ژێ ئیدی هاتیبه‌ گوه‌ارتن.

ده‌ستانا زه‌مبیل فرۆش ژ ئالیکێ ده‌ ده‌ستانا ئوسف و زه‌لیخه‌ تینا بیرا مرو‌فان، خاتوونا کو ناڤی وئ د ده‌ستانا زه‌مبیل فرۆش ده‌ ده‌رباس ده‌ گه‌له‌کی ل زه‌لیخێ چوویه، درووقی وئ لئ دکه‌فه، وه‌ک هه‌فن. زه‌لیخه‌ ژێ وه‌ک خاتوونێ ژنا میره‌کی یه، میری مسری. ده‌ما ئوسف کورێ ئاقووب پیخه‌مه‌ر دین مسری دلێ زه‌لیخێ گه‌له‌ک دکه‌فه ئوسف. د شاخێن ئوسف و زه‌لیخێ یێن فۆلکلۆری ده‌، چاوا ئەم دبیان کو ده‌ما زه‌لیخه، ئوسف ژ خوه‌ ره‌ دکره، ده‌، ئوسف ریبا ره‌قی دگره، لئ به‌لئ ژ ده‌ستێ قی ژنکی خه‌لاس نابه^(۳۸). زه‌لیخه‌ تینه‌ قی جارێ ئوسف شکیاتێ می‌ری خوه‌ دکه، می‌ری تینه‌ وی دکه‌ زیندانی. ئەف ده‌ستانا د ناڤ کوردان ده‌ گه‌له‌ک به‌لاف بوویه، گه‌له‌ک شاخێن وئ یێن نه‌ده‌بی و فۆلکلۆریک هه‌نه‌.

ده‌ستانه‌که‌ کو د ناڤه‌رۆکا وئ ده‌ بابه‌تا ناموسێ جیهه‌کی بنگه‌هین دگره. ده‌ستانا مه‌م و عه‌یشی یه. کوره‌کی پی‌ره‌ژنه‌کی هه‌یه، ناڤی وی مه‌می یه، دیبا وی کورێ خوه‌ دزه‌وجینه، ناڤی بووکا وئ ژێ عه‌یشی یه. پشتی ده‌مه‌کی مه‌می دینه‌ له‌شکه‌ریبی، هه‌فت سالان ل له‌شکه‌ریبی دمینه. چاڤی قی داییکێ قی ل ری یه، ل بووکا خوه‌ خوه‌بی ده‌ر دکه‌فه. ژ به‌ر کو

ب سالان ئەف مالا بئیمیره، به‌رپرسیارییا مه‌زن دکه‌فه ل ستوویی قی پی‌ره‌ژنی، ئەو به‌رمالا کورێ خوه‌ دمینه، جیهی وی دگره. پشتی قی له‌شکه‌رییا دو‌رودریژ، ئیدی چاڤی وئ ل رینی‌ریبی دقه‌رمه، رۆژه‌کی ده‌ستوورا هه‌می ده‌ر دکه‌فه، نیقی شه‌قی لیدخه‌ تی مالا خوه، ئەو و ده‌رگستییا خوه‌ دکه‌فه ناڤ نفینان، ئەو دیبا خوه‌ هشیار ناکه. دیبا وی می‌زه‌ دکه، د ئۆدا ئەیشی ده‌ ده‌نگی می‌ران تی، دنیا قی داییکێ ته‌له‌ه‌ف ده‌، نزانه‌ کو کورێ وئ یه، له‌شکه‌ریبی هاتیبه. یه‌که‌ته‌ن. سه‌رۆ-بنۆ ده‌، ب نه‌زانی لئ دخه‌ کورێ خوه‌ دکوژه^(۳۹).

هه‌م د ده‌ستانێن زه‌مبیل فرۆش و هه‌م ژێ د ده‌ستانا مه‌م و عه‌یشی ده‌ هه‌ر چقاس بوویه‌رین کوشتن و مرنی په‌یدا دین، لئ به‌لئ ژ بو‌ناموسا خوه‌ بپارتین، یه‌ک ژنا خوه‌ دفکره، یان دن ژێ کورێ خوه‌ دفکره، ناخوازن ناڤی وان خراب ده‌رکه‌فه، مرنی ژ قی یه‌کی چیتر دبیان. هه‌ردو ده‌ستان ژێ، ل سه‌ر هیم-بنگه‌هین ناموسێ ئاڤا دین.

د سالیان که‌فن ده‌ ژ به‌ر درێژبوونا له‌شکه‌ریبی، چاوا ئەم دبیان ئەف سالیان درێژ بوونه سه‌ده‌مێن پارچه‌ بوونا گه‌له‌ک مالباتان، ژن-می‌ر، که‌چ-خورتین نووه‌ زه‌وجی ب سالان ژ هه‌ف دوورمانه. هه‌رچقاس داییکا مه‌می کورێ خوه‌ ژ بی‌ر نه‌که‌ به‌ ژێ، ئەف داییکا ب سالان هیتشیا هاتنا کورێ خوه‌ مایه، ژ ئالیکێ ده‌ که‌ر-گیش بوویه، مرو‌ف دکاره‌ بی‌زه‌ وه‌کی ئەو ژ بی‌ر کریه، هاتنا کورێ وئ ژ بو‌بوویه موجیزه‌کی، ئەف موجیزه‌ چاوا ئەم دبیان ل بال قی پی‌ره‌ژنی نه‌باوه‌ریبیک په‌یدا کریه، وئ باوه‌ر نه‌کریه رۆژه‌کی کورێ وئ و بووکا وئ ببن یه‌ک، تیکه‌فن ناڤ نفینان، د هشی وئ ده‌ هه‌رتم ئیماژا بووکه‌که‌ ته‌نیمایی جیوار بوویه، ئەو تابلۆیا نووه‌ ژ هشی خوه‌ ره‌ ده‌رباس نه‌کریه.

نه فته تا كوترا-میلتهر

چاوا ئەم دبیین گه لهك مالباتین كورد ژ بهر له شكه ربیی تمی روژین ترش و تال دهرباس كرنه. ژ بهر قی یه کی ژی د فولكلورا كوردی ده ئەله مهنه ت و مۆتیفین كوترا، میلتهر جیهه کی بنگه هین دگرن. ل وه لاتین بیانی، ل وه لاتین دوور، كرنا له شكه ربیی ژ بو ههر كورده کی وهك جه زاکي گران هاتیبه دیتن.

دهستانه كه كو تی ده ل دژی هیزین میلتهر پرۆته ستۆكه مه زن هه یه، دهستانا مه نشا عه لیبی سیلم - ئاغایه. كیکي پاشا، پاشای دهوله تی دخوازه كه چه كه چارده ه سالی (مه نشی) ژ خوه ره وه کی ژن بینه، لی به لی ده ما كه چك و هه فت برایی وئ قی یه کی قه بول ناكن، ئەف پاشا هه فت برایی مه نشی ب دارئ زۆری دخه گرتیگه ها دییاربه كری. هه تا مه نشی نه دنه وی، ئەو بریار دگره كو شان هه فت برایان د گرتیگه هئ ده گرتی بهیله، وهك لیستكه کی. ئەنتریکا و سانتاژه کی گرتنا شان هه فت بران ل دژی مه نشی ب كار تیبه. د ده ستانی ده چاوا ئەم دبیین مه نشی ستووی خوه ل دژی قی زۆرده ستییب خارناكه، ژ بو برایی خوه ئازاد بكه، ئەو دكه فه سه ر رئ دچه خه لاسییا وان. د داویبی ده سه ردكه فه، برایی قی كه چا مه ردینی تین بهردانی (٤٠).

سه ریپهاتییا مه نشی، سه ریپهاتییا سالحو تینه بيرا مرۆقان، چاوا مه نشی دخوازه هه فت برایی خوه ژ زیندانی دهرخه، ئازاد بكه، نووری ژی دخوازه دلکه تییبی خوه سالحو خه لاس بكه، دلکه تییبی وئ ژی وهك هه فت

برایی مه نشی د گرتیگه ها دییاربه كری ده هاتیبه گرتن. سالح هه ژده ه سالی یه، سه د سال جه زا دانئ. نووری، گه لهك بهرخوه دده وه کی سالحو وئ بی بهردانی، گازی ره ئیسی جومه ریبه تی كه مال پاشا و پیخه مبه ران دكه، ژ بهر دهرگه هئ كه لا دییاربه كری دوور ناكه فه، هه تا كو سالحو بی بهردانی:

نوری دبی: سالحو بزمامو، بهژنا من زرافه،

تیلهك ژ تیلا قی رحانی،

هیشین دكه سه ر خو پانا دییاربه كر،

پیشبه ری حه پسخانی.

..... (٤١).

ژنن كورد شه ری ل دژی هیزین دهوله تی و هه قالبه ندین دهوله تی ده تمی ل بال میزین خوه، لاوین خوه، جیه گرتنه، ب میران فه ته قایی ل دژی نه هه قی، زۆرده ستی و ل دژی ئیریشین دهوله تی شه ركرنه، د سه ریپهاتییا بشارئ چه تو ده، گۆزی، چاوا ئەم دبیین ل بال كوری خوه جیه دگره، ل دژی بشارئ چه تو دهردكه فه، ژ وان چه ند كه سان دكوژن. وهك تی زانین بشارئ چه تو هیزین دهوله تی بیین له شكه ری هلده بال خوه ل دژی عه می گۆزی شه ر دكه. هه قكارییا بشارئ چه تو ب دهوله تی ره وسان پیشتا دچه، ئەو دبه ئیریشكاره کی ناقدار. عه می گۆزی ب میرخاسی و ب دلسوزییا خوه فه تی ناس كر. ب كورتی ئەف سه ریپهاتییا وهك ده ستانه کی بوویه نیشانا شه ری پاکی-نه پاكییبی، هه قی-نه هه قییبی، قه نجی-خرابییبی. گۆزی، د قی شه ری ده تمی قه نجییبی دخوازه. ده ما گۆزی ل دژی هیزین دهوله تی كوری خوه دپاریزه، ئەو، نه فهر، له شكه ر و سه رۆكین وان بیین زابت ژ هه ف جودا دكه، گونی وئ ب شان نه فهران تی، پاشی شیرده تان كوری خوه دكه و گازی وی دكه، «چاشنی مالییا وان ل رییا وان» (٤٢). د د جیهه کی مایین ده ژی ئاوا دپیشه: «ده نه كوژه نه فهرا، نه فهر كوری خه لقی نه، نانخوری دهوله تی نه» (٤٣).

ئەف مەرقەزىيە گۆزى، ۋەك دىپاقىرىكى دىبە كاكلى دىنىناسىكە گەلەك پىشكەتى.

دەستانا كوتى دە زۆردەستى، ھۆقىتى و لىدانىن ل سەر ژنى زىتر دىن، دەستانا مەھر و ۋەفایە. ھىزىن لەشكەرى د قى دەستانى دە ب دارى زۆرى شاخسىيەتا وى كەچا ب ناقتى ۋەفا پىپەس دكن. قى كەچكى ۋەك دىل (ھىسىر) دگرن. ئانگۆرى دەستانى، كورەكى پادىشاھى موخرزەمىن ھەبوو، ناقتى ۋى مەھر بوو، دلى ۋى دكەقە كەچا بەردەستىيى پاتىشاھ، ناقتى ۋى ۋەفا بوو. ئەو ب ھەقەرە دچن دىستانى، د ناقتى ۋەفا ۋان دە ئەقىنا دل رۆژ ب رۆژ زىتر دە. رۆژەكى پادىشاھ كورى خوە مەھر دكە سەر لەشكەر، ۋى دىشەنە ھىجازى ۋەكى تەقى شەر بە. مەھر و ۋەفا ب ئالىكارىيا مامۆستەيى خوە ب ھەقرا نامان دىقىسن، خەبەرەن ژ ھەف دگرن. رۆژەكە ۋەفا خەنەنەكى دىبەنە، ۋەكى مەھر د شەر دە ھاتىيە بربىدار كرن. دەما ئەو ھىشار دىبە، تىقدارەكى خوە دكە، دچە ھەوارىيا دلكەتەيى خوە. ئەف كەچا دچە دەردكەقە ھزورا مەلىكشاھ، مەلىكشاھ قى كەچكى بەرنادە، ب خوە رە دىبە، دكە بووكا خوە. دوى دەمى مەھر ژى، ژ لەشكەرىيى ئەدگەرە تى مال. پاشى پى دىسە كە دلكەتەيى ۋى چوويە ھەوارىيا ۋى. مەھر جارەكە دن ئەدگەرە، پەى ۋەفایى دكەقە. دچە مالا ۋى پىرەژنا كە ۋەفایى خەبەر ل بال ھىشتىبو، پاشى فىر دىبە كە، مەلىكشاھ دلكەتەيى ۋى ۋەفا ژ كورى خوە رە بىيە. مەھر دەما دچە باژارى مەلىكشاھ، مەيزە دكە كە دىلان-دەواتا ۋەفایى تى كرن. ئەو دلكەتەيى خوە ژ ناقتى گۆقەندى درەقىنە. مەرقەزىيە مەلىكشاھ پەى ۋان دكەقەن. د رى دە ۋان ھەردوىان ژى دىن بەر گوللان، دكۆژن.

دەستانا كە، جەنگەۋارى، عەگىتى، ۋەلاتپارىزى و مەرخاسىيا ژنىن

كورد ب قەكرى پىشكىش دكە، دەستانا دم دەمە. ئەف دەستانا ب ناقتەكى مایىن دەستانا خانى لەپزىرىن ئان ژى دەستانا خانى چەنگزىرىن تى ناسىن. دەستانى دە ل دژى ئوردىيىن فارس د ناقتى كەلاكى دە بەرخوۋەدانا گەلى كورد تى زمىن. ئەف بوو ۋەرا ۋەك بوو ۋەرەكە دىرۆكى ل دۆربەرى كەلا دم دەمى د سالا ۱۶۰۸-۱۶۱۰ ئان دە قەومىيە. كوردان ل دژى ھىزىن شاھ عەباس شەر كرنە. دەما ئوردىيىن فارس ئىرىشى دىبە ل سەر قى كەلى، كورد د ھوندرى كەلى دە دىقش، ب مەھان ل بەرخوۋە دىن، تەسلىم نابىن، ھەتا كە كۆكا ۋان تى. د گەلەك شاخىن قى دەستانى دە ئەم راستى بەرخوۋەدان و تەكۆشىنا ژنىن كورد ژى تىن. ئەو دقتى بەرخوۋەدانى دە ب ئاكتىفى جىھ دگرن. ب تايىبەتى د داويىا دەستانى دە دىيا خانى لەپزىرىن، ژن، بووكىن ۋى و ژنىن مایىن ب جەنگەۋارىيا خوە قە چاقتى دژمىن گەلەك دىرسىن. ژ بۆ كە ئەو ب جان نەكەقەن دەستى ھىزىن نەبار، دەما دژمىن دىخاۋەزە بکەقە كەلى، ئەو ب دەستى خوە ئىگر بەرى خوە دىن، خوە دىشەوتىن. د شاخەكە قى دەستانى دە، ژنا خان ب قىرىنان قە گەل ھىشار دكە و دىبە پىشەنگ. د شاخەكە مایىن دە قى جارى دىيا خان ل مەرقەزىيە شىرەتان دكە، ناقتى ۋى گۆھەر خانم بوو، ئەو نىشان ددە كە مرن ژ تەسلىمىبونى چىترە^(۴۴). ئانگۆرى گۆتتىن گۆھەر خانمى ھەركەس تىقدارەكى خوە دكە و خوە نامادە دكە. دىسا د قى شاخى دە دەما ژنا خان مەيزە دكە ۋەكى دژمىن ھەول ددە، بکەقە ھوندرى كەلى، ئەو ئىگر بەرددە جەبىرخانا كەلى، كەلا ژنىشكىقا تەقە، د ناقتى دومانى دە دىمىنە، ناقتى ۋى ئانگۆرى قى شاخى دەستانى ئاسىمە خانم بوو^(۴۵). ژ ئالىيى دن بوو ۋەرا كەلا دم دەمى دەرهقا دىرۆكا تەقگەرە ژنىن كوردستانى دە ژى بوو ۋەرەكە گرنەگە. ژ بەر كە ئەف بوو ۋەرا ھەم ۋەك بەرھەمەكە فۆلكلورىك، ھەم ژى ۋەك

بوویه ره که دیرۆکی تی زانین.

جفاتا کورد تمی ژنین جه نکه وهر، بیترس و میرخاس فه سه ریلند بوویه،
ئه و هاتنه په سناندن د دهستانا رۆسته می زال ده، ئه م راستی چند ژنین
وسان هیزار تین، ژ قان ژنان یه ک ژی ئه و که چا ب ناچی رووده فه یه، تو
په له وانا پی نکار بوو. ئه و و باقی رۆسته م گولاش دگرن، ئه و زۆرا زال
دبه، پاشی زال ب وی ره دزه و جه. پاشی رووده فه دوه لده، رۆسته م ژ
دبه، د شاخه که مایین ده، ده ما رۆسته می زال دنیره، که چا وی ل پیشه بری
خولامی وی گورگین پوزی خوه خار دکه، دبیره ئه زی ته بکوژم. که چا وی
کنجی په له وانا خوه دکه، دچه دکه فه شکه فتی سه ری دیوه کی ژی دکه،
ئه وی دیوی کو به ری رۆسته م ب خوه جه ساره ت نه کریه سه ری وی ژی
بکه. پشتی قی بیترسییا که چا خوه، ئه و دبیره «حه یفا قی قیزی ئه ز
بکوژم»، پاشی ده ست ژ کوشتا که چا خوه به رده. د دهستانا رۆسته می
زال ده، ژن بووک و که چ هه رتم ب دهستی رۆسته م تین رزگار کرن، ده ما ئه و
دکه فن ته نگاسییی، جارا پیشین ئه و خوه دا قیژن ل بهر به ختی رۆسته م. ژ
بهر کو ئه و په له وانه، که س نکاره نیژیکی مالا وی به. ئه و دبه پارێزگاری
ژنین بنده ست، گه له ک جاران وان خه لاس دکه. ده ما دیوی فرنده ژنا یه کی
ده رفینه، خارزیی وی بیژه نگ، قی ژنی ژ ده ست دیو خه لاس دکه،
ته سلیمی میری وی دکه. د شاخه که مایین ده، رۆسته می زال دبه سه ر
ده واتییی کوری سه لمیبانی سند، تقداره کی خوه دکه، دچه ده واتی، خه بهر
تی کو دیوی هه فتسه ری (ته نی سه ربکی وی هه بوویه، سه ری دن ب
کنجان فه چیکر نه) بووک ره قان دییه، ژ خوه ره برییه. ناچی بوو کی ژ
شمکزیر بوویه. ئه و لی د خه دیوی هه فتسه ری دکوژه. بوو کی هلدده، فه دگه ره
تی دگه یژه جیهی ده واتی. د شاخه که مایین، خورت هک که چه کی دره قینه،

تینه مالا رۆسته می زال. پ زمامین که چکی دا قیژنه ل سه ر مالا رۆسته م.
رۆسته م ب وان ره دکه فه شه ر، لی به لی رۆسته م زۆرا وان دبه، ژ وان گه له ک
شوندا درهن. پاشی رۆسته می زال، خورت و که چکی د مالا خوه ده خویی
دکه. د گه له ک شاخین دهستانا رۆسته می زال ده ده ما رۆسته م په ی دژمنی
خوه دکه فه ئان ژی دخوازه یه کی / یه کی خه لاس بکه، جارا پیشین ئه و دچه
دبه میقانی پیره ژنه کی، ب وان دشپوره، گوتنن وان ژ خوه ره دکه شیر هت.
ئه و، گه له کی ئالیکاری و پشتگرییا رۆسته می زال دکن (۴۶).

وهلاتی شاهییی: ئه لدۆرادۆ

چاوا تی خوبان هه موو ئه ف دهستانین کوردی ب مرن کوشتن فه دقه دن،
هه م دهستانین ئه قیننی یین رۆمانتیک، هه م دهستانین ناموس-
حه لالییی، هه م ژی دهستانین جه نکه وارییی ل سه ر قان پیوه ندییین ترش
-تال و بوویه رین تراده ژیک ئا فا دبن. ژنین کورد ژی چاوا ئه م دبیین ژ قان
بوویه ران نه سییی دستین و زوو-زوو ناگه یژن مرازی خوه. ئه قینا ناچه را
دو که سان ژ بهر گه له ک دژوارییان ناچه سه ری و سه رناکه فه. دهستانا کو د
ناقه رۆکا وی ده مرۆف راستی ریچا مرن کوشتن و مال ویران کرنی نای،
دهستانا سیقا حه جی یه. د قی دهستانی ده دلنی که سی ژ بو تو که سی
نامینه، کیم - زیده هه رکه س دلشایه. وارین کو بوویه رین دهستانی تی ده
ده رباس دبن وهک جه ننه ته که ده ره وین-وهلاتی خوه شییی، شاهییی
(ئه لدۆرادۆ) تمی مرۆف ب مرازی خوه شا دبن، پشتی سه فه ره که دوور-
دریژ ب زه حمه ت، باف سیقا حه جی دده میر مه حموودی جندی، ئه و، ده ما
دلکه تییا خوه سیقا حه جی دبه وهلاتی خوه، د ری ده راستی شقانه کی

تین، ټو شقان شقانی مالا باقی سیفا حه جی بوویه، هفت سال شقانتیا وان کریه، نانگوری گوتنن سیفا حه جی باقی وی بریار گرتبو وهکی پستی ساله کی که چا خوه بده فی شقانی. بو فی یه کی زی گونی سیفا حه جی گه له کی ل فی شقانی تی، دلئی وی زی د سیفا حه جی ده هه بوویه. میر مه حمودئی جندی ژ بهر زانه بوونا نیش و ژانا دلان، دبیره ده رگستیا خوه وهکی راموسانه کی بده شقان و خاتری خوه ژئی بخوازه، ده مهک به زی سیفا حه جی و شقان هه ژ رادمووسن. چند سال ده ریاس دین، ژ سیفا حه جی ره که چهک دبه، ناقی وی داتین سیفا سیفی، ټو که چ مه زن دبه، دبه که چه که خاما. ټه شقانی کو بووو ټه فینداری سیفا حه جی، هی سیفا حه جی ژ بیر نه کر بوو. روژه کی دچه سیفا حه جی بره فینه. وی چاخن خه به ری هلده کو که چه که وی بوویه. فی جاری تین فی که چکی سیفا سیفی ددنه فی شقانی، ټو زی دگه پیره مرازی خوه. د شاخه که مایین یا فی ده ستانی ده چاوا ټم دینن، میر مه حمودئی جندی ب گولچیچه کا دلان ره زی دزه وجه، وی زی ب خوه ره دبه. گولچیچه کا دلان ژ دهر دیتنا قه یانا هه مه دانن (ژ بو چاقی باقی سیفا حه جی ببینه، وی نکار بوویا بدیتا)، که چه کی ژ باقی سیفا حه جی ره تینه. چاوا تی خوبان هه موو که سین کو د فی ده ستانی ده هه نه، هه موو زی دگه پیره مرازی خوه، دلشا دین، دلئی تو که سی ژ که سی نامینه، باقی سیفا حه جی، سیفا حه جی، که چا وی سیفا سیفی، میر مه حمودئی جندی، شقان، گولچیچه کا دلان هه موو به خته وارن، ده ستان ب تهره کی دلشا دقه ده. (٤٧)

ده ستانه که مایین کو ب شاهییی قه دقه ده زی، ده ستانا به هرام و گوله ندنامه. ده ما به هرام ژ راو و نیچیری تی، د ری ده راستی ده وریشه کی تی، ناقی وی شاه مه نسوره، ټو پادشاهی هه له بی بوویه. به هرام میزه

دکه، ره وشا مه نسور شاه قهت نه باشه. د بهر دلئی وی ده تی و سه ده مین به دحالییا وی زی دپرسه، ټو دبیره دهردی دلایه. پستی فان گوتنان ټو ژ بهریکا خوه دو سووره تان دهر دغه یهک گوله ندامه، یهک زی سووره تی فریدایی بوویه. گوله ندام و فریدا پزمانی هه ژ بوونه و گه له ک به ده و بوونه، ژ ههر دهری که س دهاتنه دیتنا وان. دلئی مه نسور د فریدایی ده هه بوویه. ده ما ټو فان سووره تان نیشانی به هرام دده، به هرام وی دبینه هشی سهری وی دچه و دبه ټه فینداری گوله ندامی. ب فی تهری به هرام و مه نسور شاه دینه هه فال، په ی ریچا گوله ندام و فریدایی دکه فن. پستی ریوتیکه دریژ و زه حمه تین مه زن، ټو دگه پیره مرازی خوه، گوله ندامی ددنه به هرام، ژ بهر کو گه له ک میرخاس بوویه، گوتنن وی تمی دهاتن قه بوول کرن، ل سهر داخواییا به هرام، فریدایی زی ددنه مه نسور شاه، چل روژان و چل شقان دیلان و شاهیی دکن (٤٨).

چافکانی

۱- قەناتى كوردۆ، بەیتىد كوردى (دەستنقىس، خەباتەكە نەچاپووی). قەناتى كوردۆ، ئەف بەرهەفۆكا دەستانىن كوردى بەرى مرنا خوە نامادە كرىبە؛ د ناڤ فى دەستنقىسى دە هەفت دەستانان جیه گرتیبە، ژ ئالییى دن بۆڤى خەباتى پېشگۆتنەك ژى نقىسىبە. د ناڤ فان دەستانان دە چار دەستان ژ زارافى سۆرانى وەرگەراندایە زارافى كورمانجى. ئەف هەر چار دەستان جارا پېشپىن، ژ ئالییى قادری فەتتاحتى قازى دە ل ئیرانى د ناڤ وەشانىن بونیشە رستیا تەبرىزى دە هاتنە وەشاندىن، وەك فەرخ و ئاستى، شۆر مەحمود و مەرزنگان، مەر و وەفا، بەهرام و گولەندام. قەناتى كوردۆ سى دەستانىن كو نەوەرگەرن، وەك عەلى شېر، زەمبیل فرۆش، هەسپى رەش ژى ئالییە د ناڤ فى بەرهەفۆكا ب ناڤى بەیتىد كوردى دە جیوار كرىبە. ئانگۆزى هەردەستانەكئ هەژمارا رووپەلان دایى، وەك پرتووك هەژمارا نەدانە رووپەلان.

۲- ئۆسكار مان، دپە موندارت دەر موكرى كوردان I-II، بەرلین، ۱۹۰۶-۱۹۰۹. ئۆسكارمان د جلدئ یەكەمىن دە چەند دەستانىن كو د ناڤ كوردین ئیرانى دە بەلاڤ بوونە، جفاندىبە، ب كوردى، ب تىپىن لاتىنى چاپ كرىبە. د جلدئ دوومىن دە ژى، ئالمانىیا فان دەستانان جیه گرتیبە. ۳۰۲-۴۷۸ رووپەل. ئەف خەباتا، د دەما خوە دە خەباتەكە هەرە فرە و پېشینه كول سەر دەستانىن كوردى هاتیبە ئامادەكرن.

۳- هەتا نەها چەند شاخىن لەیلا و مەجنونى بىن فۆلكلۆرىك هاتنە بەرەڤ كرن. حەجیبى جندى، كوردسكى ئەبچە سكى پەسن. سكاژكى (بەیت-سەرھاتىبىن كوردى بىن ئەپسكى)، مۆسكۆفا ۱۹۶۲، رووپەل ۱۶۳-۱۶۹ (د دڤى شاخى دە ناڤى دەستانى لەیلا و مەجنون دەرباس دبە). ئۆردىخاننى جەلیل، جەلیلنى جەلیل، زارگۆتتا كوردان، ئەرىقان، ۱۹۸۲، رووپەل ۱۳۲-۱۳۸ (د دڤى شاخى دە ناڤى دەستانى لەیلا و مەجنون دەرباس دبە). ژ ئالییى دن چەند شاخىن فى

دەستانى بىن ئەدەبى ژى هاتنە نقىسین. ژ فان شاخان یەك ژ ئالییى حارىسى بىتلىسى، د سالا ۱۷۵۸ ئان دە هاتیبە نقىسین. ئەف شاخا پاشى د سالا ۱۹۶۵ ئان ژ ئالییى م. ب. رودەنكوژ نووھ فە ل مۆسكۆفا چاپ بوویە. پاشى شاخەكە فى دەستانى یا ئەدەبى ب فرەھى ژ ئالییى شىخ مەحمەد جان دە، ل دۆرا سالا ۱۸۸۴، ئان دە هاتیبە نقىسین و ب تىپىن لاتىنى ژ نووھ فە ژ ئالییى زەینەلعابدىن زنار دە هاتیبە چاپ كرن. شىخ مەحمەد جان، لەیل و مەجنون، ستۆكھۆلم، ۱۹۹۳.

۴- م. ب. رودەنكو، “Literaturnaya i Folklorne Versii Kurdskey Yusu- fi Zelêxe” (شاخىن پۆما كوردى ئوسف و زەلیخە بىن ئەدەبى و فۆلكلۆرىك) مۆسكۆفا، ۱۹۸۶، رودەنكو، د فى لىكۆلینا خوە دە، شاخەكە فى دەستانى یا كەڤن كوژ ئالییى سەلیم سلەیمان دە هاتیبە نقىسین ب كوردى و رووسیا وئ فە تەڤایی چاپ كرىبە. و چەند شاخىن فۆلكلۆرىك ژى پىڤا كرىبە.

۵- حەجیبى جندى، شاخىن ئەپۆسا «روستەمى زالە» كوردى، ئەرىقان، ۱۹۷۷، حەجیبى جندى، د فى بەرهەفۆكى دە (۲۴) شاخىن دەستانا روستەمى زال وەشاندىبە.

۶- دەستانا فرەھات و شرین هەرچقاس د ناڤ كوردان دە زیدە بەلاڤ نەبوویە ژى، وەرگەرپىن فى دەستانى بىن كوردى هەنە، بنپىرە بەرھەم، هەژمارا (۲)، ۱۹۹۲ (ئەحمەد شەرىفى، حەكیم شىخ ئەلییاس نىزامىبى كوردى). ئەحمەد شەرىفى، د فى لىكۆلینا خوە دە چاوا دىيار دكە، نىزامى - نقىسكارى خوسرەو و شرین ژ ئالییى دئ دە كورد بوویە. چاوا ئەم ژ شەرەفنامى فیدرىن مېترخاسى فى دەستانى فرەھات ژى كورد بوویە، ژ كوردین كەلھور بوویە، شەرەفنامە، ئەستەمبول، ۱۹۷۱، رووپەل ۲۳.

۷- قەناتى كوردۆ، بەیتىد كوردى (دەستنقىسا وەرگەرپا شىخ فەرخ و خاتوون ئاستى، ژ ۳۰ رووپەلان پىك تى).

- ۸- جگه‌رخوبن، فۆلكلۆرا كوردی، ستۆكهۆلم، ۱۹۸۸، رووپه‌ل ۱۱۸ .
- ۹- م. ئاراتات. دهنگبیت كهره‌م، رۆژا نوو، هه‌ژمارا ۸ ، ۱۹۸۵ .
- ۱۰- ده‌ستانا مەمە ئالان، ئەستەمبۆل ، ۱۹۷۸ ، رووپه‌ل ۱۱۷ .
- ۱۱- ئانگۆری چەند شاخین مەمە ئالان و زینا زیدان، مەم ژ یەمەنی تی ژ بو دیتنییا زینتی، بنیره ئۆسكار مان، ۱۹۰۹ ، رووپه‌ل ۴۲ . ئانگۆری قی شاخی، مەم، كورپی پادشاهی یەمەنی ئیبراهیم بوویه .
- ۱۲- ئۆسكارمان، ناقتی وی وه‌کی خوه بیت نقیسین رووپه‌ل ۱۳۵-۱۶۵
12- Oskarmann, Die mundart der muki Kurden II , rü. 135-165.
- ۱۳- قەناتی كوردۆ، بەیتید كوردی (ده‌ستنیسا وه‌رگه‌را ده‌ستانا شو‌ر مه‌حموود و مه‌رزنگانی ژ ۲۷ رووپه‌لان پیتك تی).
۱۴- ئۆردیخانن جەلیل و جەلیلی جەلیل، زارگۆتتا كوردا، I، رووپه‌ل ۱۴۹ .
- ۱۵- حەجیبی جندی، بەیت - سەرھاتیید كوردی یین ئەپیک، رووپه‌ل ۱۵۳ .
- ۱۶- ئۆردیخانن جەلیل و جەلیلی جەلیل، زارگۆتتا كوردا، I، رووپه‌ل ۱۷۱ .
- ۱۷- قەناتی كوردۆ، بەیتید كوردی (ده‌ستنیسا وه‌رگه‌را ده‌ستانا مه‌هر و وه‌فا ۲۳ رووپه‌لان پیتك تی).
- ۱۸- ئۆردیخانن جەلیل و جەلیلی جەلیل، زارگۆتتا كوردا، رووپه‌ل ۱۴۷ ، ژ دەرشاخین ده‌ستانا سییابەند و خەجی یین فۆلكلۆریك، چەند شاخین قی ده‌ستانن یین ئەدەبی ژى هاتنه وه‌شاندن. سییابەندۆف سەمەند، سییابەند و خەجی، ئەرفشان، ۱۹۵۹ . زەینە‌لعابدین زنار، سییابەند و خەجی، ستۆكهۆلم، ۱۹۹۳ ، كۆپۆه‌رز، سییابەند و خەجا (ب زاراقی دملی)، ستۆكهۆلم ۱۹۹۳ .
- ۱۹- حەجیبی جندی، بەیت - سەرھاتیید كوردی یین ئەپیک، رووپه‌ل ۱۷۱ .
- ۲۰- قەناتی كوردۆ، بەیتید كوردی (ده‌ستانا شیخ فەرخ و خاتوون ئاستی رووپه‌ل ۸ .
- ۲۱- ئۆردیخانن جەلیل و جەلیلی جەلیل، سترانی زارگۆتتا كوردایه تاریقیی، ئەرفشان، ۱۹۷۷ ، رووپه‌ل ۲۷۱ .
- ۲۲- عەینی بەره‌م، رووپه‌ل ۲۴۹ .
- ۲۳- ئەحمەد ئاراس، ده‌ستانا كەر و كولك، ئەستانبول، ۱۹۹۳، رووپ. ۵۴ .
- ۲۴- ئۆردیخانن جەلیل و جەلیلی جەلیل، زارگۆتتا كوردا -I، رووپه‌ل ۱۶۰ (ناقتی قی قەیتانا هەمەدانن. د شاخەكە مایین یا قی ده‌ستانن ده‌هك قەیتانا مه‌موودن دەرپاس دبه، بنیره، حەجیبی جندی، ۱۹۶۲ ، رووپه‌ل ۱۵۴ .
- ۲۵- ئۆسكارمان، ۱۹۰۹، رووپه‌ل ۱۶۶، ۲۰۵ .
- ۲۶- عەینی بەره‌م، رووپه‌ل ۴۰۴-۴۲۹ .
- ۲۷- رۆجەر له‌سكو، بنەفشا نارین و جەمبەلییی هاکاری، هیتقی، هه‌ژمارا (۲)، ۱۹۸۴ .
- II ve Diyarbakir 28- Muhsine Helimoglu yavuz, Diarbakir Efsaneleri Üzerine Sekiz Bildiri, Ankara, 1990. rü. 142.
- ۲۹- ژ. س. موسالییان، زەمبیل فرۆش - كوردسکایا) زەمبیل فرۆش، پۆیه‌ما كوردی و شاخین وی یین فۆلكلۆریك) مۆسكۆفا، ۱۹۸۳، شاخ I .
- ۳۰- ژ. س. موسالییان، زەمبیل فرۆش، شاخ II ،
- ۳۱- ژ. س. موسالییان، زەمبیل فرۆش، شاخ IV ،
- ۳۲- ژ. س. موسالییان، زەمبیل فرۆش، شاخ VI ،
- ۳۳- ژ. س. موسالییان، زەمبیل فرۆش، شاخ VII ،
- ۳۴- ژ. س. موسالییان، زەمبیل فرۆش، شاخ IX ،
- ۳۵- شاخا ئەمینن عەبدال (د ناڤ پرتووكا موسالییان ده‌جیه‌گرتییە).
- ۳۶- قەناتی كوردۆ، بەیتید كوردی (ئەڤ ده‌ستنیسا شاخا زەمبیل فرۆش یا كو قەناتی كوردۆ خوه بەره‌ڤ کرییه ژ ۱۶ رووپه‌لان پیتك تی).
- ۳۷- ئەڤ شاخا ده‌ستانا زەمبیل فرۆش وه‌ك شاخەكە ئەدەبی هاتییه نامادەكرن، د ناڤ پرتووكا موسالییان ده‌جیه‌گرتییە. ژ ئالییی مراد خانن بەیازیدی ده‌هاتییه نقیسین. ل سەر قی شاخا ده‌ستانن لینگه‌رینه‌ك د كۆڤارا (پاله) ده‌هك دو به‌شان

- هاتیبه وهشانندن، بئییه ههژمارا ۳-۴، ۱۹۷۹ .
- ۳۸- م. ب. رۆدهنکۆ، شاخپین پۆهما کوردی ئوسف و زهلیخه بیین ئهدهبی و فۆلکلۆریک، رووپهل ۲۹۷ .
- ۳۹- ههجیبی جندی، بهیت و سههاتیبیید کوردی بیین ئهپیک، رووپهل ۱۳۹-۱۴۶ .
- ۴۰- جهلیلی جهلیل، زارگۆتنا کوردین سوریبایی، ئهریفان، ۱۹۸۵، رووپهل ۷۹-۹۵ .
- ۴۱- ئۆردیخانن جهلیل و جهلیلی جهلیل، سترانی زارگۆتنا کوردایه تاریقیبی، رووپهل ۲۳۸ .
- ۴۲- ر. دهنگیر، بهرخوهدانکاری گهردهن ئازادیسا عهمی گۆزی و دو گوتن ل سهه بشاری چهتۆ، رهوشه، ههژمار (۲۵)، ۱۹۹۰ .
- ۴۳- ئۆردیخانن جهلیل، سترانی زارگۆتنا کوردایه تاریقیبی، رووپهل ۳۰۴ .
- ۴۴- ئۆردیخانن جهلیل، «Kurdskiy Geoyiçeskiy Epos "Zlarorûkiy Xan"» (ئهپۆسا کوردی یا مێرخاسییبی (خانی لهپزیرین)، مۆسکۆفا، ۱۹۶۷، رووپهل ۷۴ . د قی بهرهفۆکی ده چهند شاخپین دهستانی هاتنه وهشانندن.
- ۴۵- عهینی بهرههه، رووپهل ۱۱۹ .
- ۴۶- ههجیبی جندی، شاخپید ئهپۆسا «روستهمی زاله» کوردی، ئهریفان ۱۹۷۲ .
- ۴۷- ههجیبی جندی، بهیت- سههاتیبیید کوردی بیین ئهپیک، رووپهل ۱۵۶ .
- ۴۸- قهناقی کوردۆ، بهیتید کوردی (دهستنقیسا وهرگهرا بههرام و گۆلهندامی ژ ۵۶ رووپهلان پیک تی).

دکه‌فنه زکئی هه‌ف، گازی هه‌ف دکن. هه‌ژمارا شان سترانین کول سه‌ر مه‌مکان شاخ فه‌دانه، د زارگوتنا کوردی ده دگه‌په‌ده‌ره‌جه‌که بلند-کیم-زیده هه‌ر سترانه‌که کوردی یا کول سه‌ر نه‌فینئ-قییانئ هاتیبه‌گوتن، تی ده‌قالا مه‌مکان تی کرن. نه‌ف سترانان د نا‌ف فۆلکلۆرا کوردی ده‌بنگه‌هین نه‌ده‌بییا‌ته‌که نه‌رو‌تیک پیک تینن. بیگومان نیشانین پیل و جه‌ره‌پانه‌که نه‌رو‌تیک ب‌ته‌حره‌کی باشت‌ترین د سترانین کوردی ده‌خوه‌نیشان ده‌د. د شان سترانان ده‌هه‌موو مو‌تیب و نیگارین ده‌رباره‌بی مه‌مکان ب‌زمانه‌کی گه‌له‌ک بلند، فۆلکلۆریک و گرانبه‌ها فه‌تین پیشکیش کرن، وه‌ک میسال، که‌چ تمئ دخوازه‌ دلکه‌تیب خوه‌ وه‌ک «دۆست» ببینه، که‌چ وی وه‌ک «میتان» ب‌نا‌ف دکه‌ و نه‌فینئ ل سه‌ر هه‌ر تشتی دبینه، مالی دنیا‌یی داقه‌په‌ده‌ه‌ نالیکی:

ها وهر ده‌لال
 نه‌مینۆ کورۆ، تو شه‌فکئ
 وهره‌ مالا باقی من میتانی،
 تو وهره‌ ته‌وفا جوتئ مه‌مکئ م زه‌ربیی،
 ژ ته‌رره‌ پر خوه‌شتره، ژ نا‌غاتیبیا ره‌مانیبیی.
 (۱)

چاشئ من ل رینگاته‌ قهرمی
 لاوکۆ، وهره‌ ده‌ تو وهره،
 برا سه‌رئ من قوربانا سه‌رئ ته‌به،
 شه‌فه‌ک شه‌فین شان پاییزان،
 میتانئ سینگ و به‌رئ دۆستا خوه‌ به.
 (۲)

د سترانین کوردی ده‌ نا‌چه‌که نه‌رو‌تیک: مه‌مک

د نا‌ف سه‌د سالیین بهوری دا جقاتا کوردی ب‌چ چاشئ پرسا ژنان نه‌په‌رییه؟ ب‌نالیکارییا مه‌ته‌ریالیین فۆلکلۆرا کوردی مرو‌ف دکاره به‌رسیفا قئ پرسئ ژئ بده. ژنا کورد هه‌تا ژ ده‌ستئ وئ هاتیبه، یا خوه‌ کریبه، ده‌ما خواستییه، ب‌دلکه‌تیب خوه‌ ره‌ ره‌قییه، ب‌قئ یه‌کئ فه‌ مرو‌ف دکاره بیژه‌ هه‌موو دژواری و ته‌نگاسییین ل پیشییا خوه‌ پرو‌ته‌ستۆ کریبه، نه‌ف مه‌ته‌لۆکا هان قئ دلسۆزییا ژنین کورد گه‌له‌ک باش نه‌شکه‌ره‌ و ئیسپات دکه: ره‌فا ژنئ عه‌ده‌تی دنئ، لی به‌لئ نه‌و دژگرنتا جفاکی، ئابۆری و پۆلیتیک تمئ ریپین خه‌لاسییی ژ وئ ره‌گرتنه، چه‌مه‌را ل دۆر وئ هه‌رچوویه ته‌نگ بوویه. ژ نالییی دن ژنا کورد تمئ ستوویین خوه‌ ل هه‌مه‌ری شان ئیریشان خار نه‌کریبه. ب‌تاییه‌تی ئیریشین فه‌ئودالی، نیف-فه‌ودالی قه‌ت نه‌به‌ ب‌سایا فۆلکلۆر، ستران، ده‌ستان، گۆتینین پیشییا و به‌ره‌مه‌ین مایین هاتنه‌ پرو‌ته‌ستۆکرن. ب‌کورتی ژنان ب‌کیمانی ژ خوه‌ ره‌ ته‌خته‌ک ئا‌فا کره، ده‌نگ و روومه‌تا خوه‌ بلند کره.

ده‌ما مرو‌ف نا‌فه‌رۆکا سترانین کوردی راجا‌ف دکه، مرو‌ف دبینه‌کو ته‌ما نه‌فینئ، ته‌ماکه‌ هه‌ره‌ خورته. د نا‌ف قئ ته‌ما نه‌فینئ ده‌ ژئ، مو‌تیبفا مه‌مکین ژنان جیهه‌کی ب‌تاییه‌تی پیک تینه. تو به‌شه‌که به‌ده‌نا ژنئ وه‌ک مه‌مکان مو‌تیبفه‌که خورت و ره‌نگین نبینه. د چه‌ند سترانان ده‌ نه‌م راستی مو‌تیبفا لیقان ژئ تین، لی به‌لئ لی‌ف وه‌ک مه‌مکان نه‌وقاس نه‌ بالکیشن، د پلانه‌که دووه‌مین ده‌دمین و گه‌له‌ک جاران ب‌په‌یفا رامووسانئ فه‌

ئەرۆتجسم ب تايبه تى د سترانين كوردى بيتن ئەقيني دە گەلەك خورته .
 د ناڤ ئان سترانان دە مرۆڤ نكاره راستى شوپ و رېچين فولگارسمى و
 دەرۆه قىيى بى ، ئەبەسۆر و پىخاس ، ئەفراندارى ئان سترانان نين ، گەل
 ب خويە . ژ ئاليى دن دەما مرۆڤ ئان سترانان باش ئاناليز دكە ، ئەو ژ
 سىنورى مۆتيفين پۆرئوگرافىك دوور دمىن . چاوا تى زانين ئارمانجا
 «ئەدەبىياتا پۆرئوگرافىك» قامجىكرنا هيسين خوندەفانان بيتن جىنسى
 نه . لى ئەڤ سترانين كوردى ، ب هېژابونا خوه ، ژ سىنورى قى ئەدەبىياتا
 پۆرئوگرافىك گەلەك دوور كەتنه . هەر چقاس جارنا سىنورى ناڤبەرا
 ئەفراندين ئەرۆتتىك و پۆرئوگرافىك دەم دەم زارڤ دىن ژى ، لى بەلى چاوا
 ئەم دىين ئان سترانان هېژاتىيا خويە ئەدەبى وەك تى خوبان ب درىژىيا
 سالان وندا نەكرنه ، ئەڤ يەكا ژى ب سەرى خوه پىڤانەكە . وەك مىسال د
 ناڤ مېتۆلۆژىيا كوردى دە ، مېرخاسا دەستانا مەم و زىن يا ژنېن-كەچا
 كورد زىن ، مرۆڤ چاوا لى دنېره مينا خوهداكە وەك ئەرۆسا يونانى و
 ئامۆرا رۆحانى بوويه نىشانان ئەقيني و ب سالان ل سەر زار-زمانى كوردان
 دگەرە ، ژ روومەتا خوه تو تىشتەك وندا نەكرىبە .

دەما گلى ژ مەم وزىن هاتىبە قەكرن ، د بەرھەما ئەحمەدى خانى دە ئەم
 راستى چەند ئىفادەيتن ل سەر مەمکان ژى تىن ، وەك «كەچىن مەمك
 ھنار» و «كەچىن مەمك گلۆڤەر» ... (۳) . ئەڤ يەكا ژى نىشان ددە كو ،
 تەما مەمکان ژ بەرى دە د ناڤ ئەدەبىياتا كوردى يا دەڤكى و نڤىسكى دە
 جىھ گرتىبە ، بوويه بابەتەكە ئەرۆتتىك . ژ ئاليى دن ، ئەڤ درووت
 لىخستىن ئەحمەدى خانى ، چاوا ئەمى پاشى ژى بىين ، د وارنى ئاڤكرنا
 فۆرمىن مەمکان دە جىھەكى بنگەھىن دگرن .

پەيشەكە ئەرۆتتىك: مەمك

مەمك نىشانان ، زاناف ، كىتتىيا (ھوقىبەت) ژنانە . ب سالان د ناڤ
 ھەر چقلى ھونەرىن جودا دە مەمك وەك نىشانان بەرەكەت و بەدەويىي
 ھاتىبە ھەسباندىن . ژ دەر فۆنكسىيونا مەمکان يا مژاندنا زارۆكان ،
 فۆنكسىيونا مەمکان يا ھەرە مەزن بېگومان ئەرۆتتىكە ، وەك باقە گولین
 كو دەما مرۆڤ سەرى خوه دخە ناڤ ، بىن دكە ، ب بىن و نەرمكىيا وان
 مەست و سەرخوھش دېە ، مەمك وسان د ژىينا مرۆڤى دە باندوور ھىشتن
 و رۆلەكە گەلەك مەزن دلېزن ، ب تايبە تى مەمكىن كەچان وەك
 دەولە مەندى و زەينەتەكى ھاتنە ھەسباندىن . ئەڤ بەدەويىيا مەمکان بوويه
 بابەتا مەتەلۆكە كوردى ژى : مەمكىن قىزا زەينەتن / كەلاخى پىرى
 رۆبەتن (۴) . د قى وارى دە بېژەبەندەكە كوردى ژى مە گەلەكى رۆنى دكە :
 مەمكى خاتونى . بېژەبەندا «مەمكى خاتونى» ب تايبە تى ژ بو زارۆكىن
 شرىن و تىشتىن خوھشك تى ب كار ئانېن (۵) . دىسا گۆتتەكە پىششىيا ، ئەڤ
 بەشى بەدەنى ، ھىژايى بەشى ھەرى بەدەو دىتتىبە ، وەك پىشان ھاتىبە
 ھەسبىن : دلې ترسۆنەك سىنگى گەور ناىبىنە . ژ بو بال و دىنا مىران
 بكىشىن ل سەرخوھ ، ژنان ھەرتم مەزىبونان «تاخما مەمکان» ژ خوه رە كرنە
 پىشان و نىشانەكە ژنېن . بساىا مەمكىن خوه بىن مەزن ، ژنان خواستنە
 ژىينا سەكسول ھن ژى سەكسولتر بكن . د چىرۆكا پىشكەتتا مرۆڤاتىبىي
 دە چاوا ئەم دىين نىشانداىينا مەمکان د سەد سالىن كەڤن دە گەلەك
 ھىسا بوويه و ئەڤ رەھەتتىيا ژنان تو وەخت نەبوويه سەدەمى سەرئىشكىكە
 چقاكى . ھەتا نھا ژى جارجار چاوا ئەم د تەلەڤزىون ، رۆژناما و كۆڤاران دە
 دىين ژنېن چەند ئېل-عەشېرىن ئاڤرىكى بىترس و بىشەرم مەمكىن خوه

دکارن نیشان بدن. گهلؤ بهرمایین و نیشانیین څی ټوله رانسا بهری هه زار سالان چقاس شوپ-ریچین خوه د ناڅ سترانیین کوردی ده هیشتنه؟ هه ر چقاس بهرسیفا څی پرسى نارمانجا لیکولینا مه نین به ژی، لی بهلی ټهښ لیکولینا قهت نه به بهرسیفا دایینا څی پرسى هیسانتر دکه ټان ژی دبه رهفرانسه که فولکلوریک.

د زمانى کوردی ده گه لهک په یقین کو جیهی مه مکان دگرن، هه نه. بکارټانینا څان په یقان، ټانگوری فونکسیوننا مه مکان ل گه لهک جهین کوردستانی دگورن. په یقا مه مک ژ په یقه که لاتینی تی: ټانگور په یقا ماما. د گه لهک زمانان ده ټهښ په یقا ل جیهی دئ/ داییک ژی تی بکارټانین، ده ما زاروک گازی داییکین خوه دکن، دبیتن «ماما»... ژ بهر کو مه مکین میران کور بوونه، پيشتا نه چوونه، پچووک و بټونکسیون مانه، چاوا ټهښ دبین پټوه ندیبین په یقا مه مک و میران قهت تونه نه. د هن زمانان ده خوارنیتن کو ژ بو زاروکان ټاماده بوونه، تین فرۆټانی ژی، ب «ماما» تین ب ناڅ کرن. ب کورتی بنگه ټین څان هه موو په یقان دچن دگیتنه په یقا «ماما» (دئ/ داییک). د زمانى کوردی ده چنه په یق هه نه کو گه لهک د شبین په یقا ماما، وهک ملک (زاراڅی کورمانجی). ماد (زاراڅی دملکی). ژ بهر کو زمانى کوردی، زمانه کی ټیندو-ټه وروپی یه، چاوا ټهښ دبین قهت نه به بکوکا څان هه موو په یقان وهک ههښ. د زمانى فارسی ده ژی، چاوا تی زانن ل شونا څی - دایک په یقا ماده تی ب کار ټانین، ټه ژی نټزیکى په یقا ماما یه. ټهښ په یقا لاتینی ټانگوری ټاڅا هییا زمانى کوردی، ب ټالیکارییا فورمی دمنوتف (ب سایا پاشپرتکا -ک) بوویه: مه مک د زمانى کوردی ده ل شونا مه مک جار جار ژی ټهښ په یقان تین ب کار ټانین: چچک، بستان، سینگ، پیسیر، پاشل، سینگهر،

گوهان، هنگل... په یقین گوهان و هنگل زیتر د زمانى ټارگوپی ده، د زمانى ټه به سوو و پیخاسان تی ب کار ټانین. ژ ټالیپی دن، چاوا تی زانین په یقا گوهان ب ټاییه تی ژ بو مه مکین حه یوانان تی ب کار ټانین، وهک گوهانین چټله کان. په یقین پیسیر و پاشل هه رچقاس ل شونا مه مک تین ب کار ټانین ژی، ټهښ په یقان زیتر وهک به شه که به ده نی ټان ژی بو نا کنجین ل دۆره ری مه مکان، ده رباس دبه، وهک «پیسیرا خوه بگره!» (ټانگو بشکوکین ل دۆره ری مه مکان بگره)، ټان ژی «په ری خوه تیخه پاشلا خوه!» (وهک جیهه کی پاراستنا تشتان).... د چنه سترانیین کوردی ده ټهښ چاوا پاشی ژی بینن وهک میسال مرۆڅ راستی ټیفادین وهک «پاشل تژی خورمه یه» و «پاشل تژی ټیمیشه» تین.... ل څرا په یقا «خورمه» و «ټیمیشه» ب ته حره کی سه میولیک مه مکین ټان ټیفاده دکن. ټانگوری جیه و ده ما کارټانینا څان په یقان مانه بینن و ان ژی تین گورین. ب څی ته حری مرۆڅ دکاره ژ بو میران ژی په یقین پیسیر و پاشل ب کار بینه. ل چنه جیهان میسال وهک دۆره ری قونیاپی ل شونا زاروک ده مشیر ژ مه مکین دییا خوه دمپزه، ټه و دبیتن «پیسیر دمزه»... د گه لهک سترانیین کوردی ده ټهښ راستی ټیفادا «سینگ و بهر» تین، ژ څی ټیفادی ټهښ ژی ده رخن کو قالا مه مکان تی کرن. په یقا سینگ ههښ ژ بو به شی به ده نی بی ژورین (ژ قرکی هه تا ناڅا مرۆڅان)، هه ژی، ژ بو جوتی مه مکان تی ب کارټانین. د گه لهک زمانان ده ههښ ژ بو څی به شا به ده نی، هه ژی ژ بو جوتی مه مکان ته نی په یقه ک تی ب کارټانین، لی به لی د کوردی ده گه لهک په یق هه نه. چاوا ټهښ دبین د زمانى کوردی ده جار جار ټهښ به شان ب دو په یقان څه تین ب ناڅ کرن: سینگ و مه مک، ټهښ په یقان وهک دو په یقین هه څنا څه روک (سینونیم) ژی تین ب کارټانین. ب

کورتي ب په يقين مه مک و سينگ وهک دو په يقين نه يقيني و نه روژتیک د سترانين کوردی ده زیتړه ریاس دبن. د گهلهک سترانين کوردی ده نه م راستی ئيفاده بين «سينگ و بهر» ژي تين. گهلو په يقا بهر ژ کو تي؟ د زمانتي کوردی ده په يقا بهر جار جار ژ بو فيقيايان و ژ بو «پيش» (وهک به شتي پيشين يي به ده ني!) تي ب کارنانين. ده ما مروژ مانه بين تي په يقی ب مه مکان فه گري دده، مروژ راستی شو بين هه فگریدانه کي تي د تي نافکرني ده مانته کي ژي دبينه. د زمانتي ده فکي ده هه رجقاس په يقا چچک ل شونا مه مک تي ب کارنانين ژي، د زمانتي نفيسکی ده نه م نه وقاسی راستی تي نايين. د سترانين کوردی ده قاسی مه مکان، نه م راستی ئيفادا سه ري مه مکان (ب لاتيني ماملان) ژي تين. سه ري مه مکان هه م ژ ئاليبي ته حر، رهنګ، تام، هه م ژي ب فونکسيو نين خوه فه د فان سترانان ده جيهه کي تايه تي دگرن. چاوا تي زانين ل دورا سه ري مه مکان به شه که وهک باخچه کي ژ گوپک و خالان پيک هاتي ژي هه يه، ژي ره ب لاتيني دبيزن «ئاره ولا ماماته» (باخچي خالان). د سترانه که کوردی ده قالا تي «باخچي گولان» تي کرن: «تاخمي سينگ و بهري عه يشانا من گيه شتنه / خالين زهر و سوژ که تني»^(۶). د چهند سترانان ده نه م راستی ئيفادا «خال و خه تي مه مکان» تين، نه ف ئيفادا وسان تي خوياني کو ژ بو فان گوپکين ل دورا سه ري مه مکان جيه دگرن، هاتييه ب کارنانين.

پيشکيشا مه مکان

د سترانين کوردی ده تشتي هه ري بالکيش، پرائييا سترانين کول سه ر مه مکان هاتنه گوتن، ژ ده قی ژنان ده رکه تنه . نه ف يه کا ده ربه ري شکاندنا چهند تابوويان، جيهي ژنان و ده ربه ري ئاکتيفبونان ژنان د پيوهنديين جينسي ده ئان ژي ده ربه ري رولا وان د جقاتي ده، مه گه له کي روئي دکن. د چهند جقاتين ئيسلامي ده ل سه ر مه مکان په يقين، ستران گوتن و په سنداينا وان نه وقاس هيسانه بوويه، وهک چاوا د زمانتي ترکي ده ژي تي خويان ته ما مه مکان، ته ما که نه وقاس به رپچاف، خورت نينه، وهک سترانين کوردی نه وقاس ب فه کري نه ف ته ما د سترانين ترکي ده جيه ناگه ر. گه لو مروژ ژ سه رده ميتن که فن هه تا نه ا تي يه کي وهک سه رده ستیکه ژنان دکاره به سبينه ئان ژي نيشان بده؟ به رسيقا تي پرسني بابه تا تي ليکولينا مه نين به ژي، لي به لي نه ف يه کا بابه ته که گه له ک بالکيش و هيترايي ليکوليني يه.

ده ما دلتي که چ / ژنه که کورد دکه فه يه کي، ل سه ر به نگين دبه جارا پيشين د فان سترانان ده، نه و مه مکين خوه پيشکيش لاوکي خوه دکه، ده ستووره کي ده رده خه، هه موو ترسي ژ سه رخواه داقيژه و مه مکين خوه پيشکيشي «هه لايبي جاني خوه» ئان ژي «خه لقي ده لال» و «خه لقي تيلي» دکه، ژن فان دلکه تيبان د کاته گوربکه تايه تي ده (خه لقي ده لال) (خه لقي تيلي) جيوار دکه، دلکه تيبني خوه ژ سه ر هه ر که سي ره دبينه:

ده رویشی عه قدی

.....

منی ده ستمالا سور گول-گولی ثانی،

چفتا زهر مه مکا ناڤدا گریدا

ئو بهر ده لالی دلی خوه پیشکیش دانی.

.....^(۷)

تأحمه دۆ روئی

.....

تأحمه دۆ روئی، چهیران ناڤی من به سنایه،

تلی، پیچیپی منه، مارموتی ئال شه مایه،

سینگ و بهری من عه قداالا خوه دۆ کۆشک سهرا و چیمایه،

سهری قرانی په زۆ خوه سهردا گیکه،

منی حه مدۆ خوه تهره ده ستوور دایه.

.....^(۸)

ژ بو کو ده لالی بیین خوه دلشا بکن، ژن هه موو ئیمکانین خوه پیشکیش دکن، پیشکیشا هه ره گرانبها، بیگومان د شان سترانان ده جوتی مه مکانه، ژ بهر قی یه کئی ژی گازیبین ژنان ته حری خوه دگوهیرین، رهنگه کی ئه رو تیک وهر دگرن. د قی سترانا ژیرین ده چ ژ دهستی ژنی تی پیشکیش دکه:

ههی لو لۆ ده لال

ده لی لو چهیران

وهزی ده لالی مالی بریکم،

وهزی تاشتیکی ژ ده لالی مالی ره چیکم

وهزی ته مامی روونی خنسان ژی ره لیکم.

ئه گهر قیما ده لالی مالی پی نه پی

وهزی جوتی مه مکان ژی ره پیشکیش کم.

ههی لو لۆ ده لال ...

ده لی لو چهیران،

به ریکا میردینی به ریکی دووزه.

پۆزی قهره جداغا شه وتی ل سهردا خووزه

ناڤا سینگی مه حبوبی من، عه قداالی

ته مام زیف و زیر-ئالتوونه.

.....^(۹)

ده ما که سهک مزگینیا هاتنا لاوکی (دلکه تیپی) که چه کئی ژی ره بیینه، که چک دکاره! ژ جوتی مه مکان یه کئی پیشکیشی که سی کو مزگین ثانییه، بکه. ئه ف یه کا بیگومان خورتبوونا ئه قین و حه زکرنا دلکه تیپان نیشان دده، میسالا که سی مزگین تیبه چاوا تی خوبان نه دلکه تیپی که چکئی یه، لی به لی ئه و دکاره مه مکه کی خوه پیشکیشی وی که سی بکه (بیگومان ته نی ب ریبا فولکلوری)، ئه ف یه کا ژی، د ره ئالیتی ده خورتبوونا ئه قینا ژنی ته میسل دکه:

لاو کو قوریا، گریداغا به ربی وه لات،

هه جی که سی بیژه-گه ده لاوکی ته هات،

ئەزى چەقى چەپ مەمكى راستى
بدم پيشكىش، خەلات
..... (۱۰)

د قى سترانا ژيرين دە، قى جارى كەچك ئامادەيە وەكى «راموسانا
روويى راستى» ژى پيشكىشى كەسى سالغدايى بکە»:
دەلالى بەريپى

.....

منى سۇندا مەزن خوارىپە
هەچى سالۆخەكى ژ دەلالى مالى ژ مە رە بينە
ئەزى بدم هەفت ئاشى مالا باقى خوه رەبەنى
ل بەر چەمى نسيپىنى.
ئەگەر پى رازى نەبوو، ئەزى راموسانا رووكتى راستى،
بدم ب مزگىنى.
هەى لۆ لۆ (۱۱)

جارجار د قان سترانان دە ژن بۆ حەزكريبى / دلکە تىپى خوه هەرتم
ئامادەيە وەكى لاوكتى وى، خوه بگهپىنە جۆتى مەمکان، مەرج و هۆيان ب
خوه ئامادە دكە، بيسەبرىپا ژنان جارجار سينوران دەرياس دپە. دەما ژ
ئالپى دى / باقان دە، ژ ئالپى مېرپىن خراب دە تەنگاسى و دژوارى پەيدا
دبن، ژن ژ بۆ دلکە تىپى وى، خوه بگهپىنە جۆتى مەمکان گەلەكى سەرى
خوه ل سەر پلانين جودا ديشينە. ژن ناخوازه كەس ژ قى هەقدودىتنى
ئاگاھدار بپە. دەما مروف راستىپى دگەرە ژنا كورد ئەقينا دو كەسان سەر
هەر تشتى رە دىتپىپە ئەف يەكا بوويه وەك هيمەكى فەلسەفېك. كەسى

ئورتا دو دلا و چار چاقان خەبەر ددە، برا خېرى-وايى قەت نەبينە. دەما
مروف ل سەر قان پەيشپىن زيرين دىفكەرە، مروف دىبنە كو ژنا كورد ژ ئالپى
سەربەستى و داخووزىپىن خوه دە چقاس رەحەت فەكريبە. لى ديسا ژن، ژ
بەر چەند دوارىيان مەجبور مېنە خوه دپاريزە، وەك ميسال ژن دەما
«هيف وندا بوو» دۆرە تارى بوو، وى چاخى دلشايە، «فتارا خوه»
دكە، خوه ئەمىن د حەسپىنە:

هيف گوندى مە دەرکە تىپە، هيف ساقا
هيف خەيدىپە، تەلا بەختى من و تە رە ناچە ئاقا،
لاوكتى قوربا، هيف چوو ئاقا، پاشى وەرە،
دە تو وەرە، سەر سېنگى من عەقدالا خوهدى قە كە،
فۆرما تويى پىز، ماستى مەداكا شەكر سەرە. (۱۲)

هەرى دە مېشان

.....

مېشان، قوربا هەركى تو پرسا تامى مالا باقى من دكى،
تامى هەرى پيشينە،
دو جىرگە ديوارى وى نە
چارگوشە دانينە.
پاشىپا تە ولا مالا باقى من قولە،
شەف نېقە شەقى تى دە وەرى خارى.
هەر كە دى و باقى من پى حسيان،

ئەزى بېتىم-نە مېئاننى سېنگ و بەرى منە ،
 قەرەولنى شەقى يە ،
 شاش بوويە .
 ھاتىبە ئاقى دگەرە ، تى يە .
 (۱۳)

د چەند سترانان دە ھەقدو دېتنا كەچ/خۆرتان ب سايا پېشكېش كرنا
 مەمەكان ، دېە عەدەتەكى نووژەن-ھەقدەم . چاوا تى خويان ، قى جارى كەچ
 ل دىيا خوە شىرەتان دكە و يا دلخ خوە قەناشېرە :
 وەرە مالا باقى من كەچكى ب شەقە ،
 ئەزى جىيا ژ خوە و دەلالى مالى رە داينم تەقل ھەقە ،
 ھەگەر دىيا م گۆ: «چ بوو ، چ چرىيا ؟»
 ئەزى بېتىم: «پۆركورئ ، عەدەتتى خۆرت و كەچى قى
 زەمانى يەك ژى ئەقە .

يادى ، ئىرۆ سى رۆ دەلالى دلنى من خەبىدىيە ،
 ئەزى جۆتى مەمەكا باقىم دەقە» (۱۴) .

د ناڧ سترانئىن كوردى دە پېشكېش كرنا مەمەكان ھەموو شك ،
 دژوارى و نەباوەرئىيىن ناڧبەرا ژن/مېران يەكتەن ژ ئۆرتى رادكە ، ئەقە
 ئىفادە بىن پېشكېش و خەلاتان مەرۆڧ دكارە بېتە ، د قان سترانان دا دېن
 مانىفەستۆيتىن ئەقىنى . ژ ئالىيى دن چاوا ئەم پاشى ژى د بىن ، ژن دكارن
 قان مانىفەستۆيان بقلېش و باقىژن ئالىكى ژى . ئەقە يەكا ژى د
 فۆلكلۆرا كوردى دە نىشانئىن دلسارى ، ھەزەنەكرن و بىدلىيى رابەرى مە
 دكن . ئەقە پەرۆتەستۆ و دژىدەرەكتەن دىسا دەربارەبى رۆلا ژنان دە مە
 گەلەكى ئاگاھدار دكن .

دەما ژن مەمەكىن خوە پېشكېش دكە ، نە تەنى پېشكېش كرنا ، جارجار
 قالا «تاپوكرن» ئى «تانزىم» ئى ژى دكە :
 باقى سەيرۆ

باقى سەيرۆ قوربا ! چما تو دەيناكى ؟

ھەر چار مالى ئالوجا ل قوونا دىپەر دەمام ناكى ؟
 سېنگ و بەرى من كەچكى وەكە باخچى زنارا مېردىنى
 ژ خوە رە تاپو ناكى
 (۱۵)

د شاخەكە قى سترانئى يا مایىن دە ئەق تاپوكرنا ، وەك «تاپو و تانزىم»
 دەرباس دېە . (۱۶) .

ل دۆرا مەمەكان بارىكاتىن ئەدەبى تىن كشاندىن

چاوا تى خويان ، دەما كەچەكى دل كر ، بېتىرس دكارە ب دلشاھى مەمەكىن
 خوە پېشكېشى دەلالىيى جانى خوە بكە . د مەرچ و ھۆيىن زەواجى بىدل دە ،
 ئىدى كەچ قى جۆمەردىيى نىشان نادن ، ئەوقاس «سېنگقەكرى» نىن .
 مەمەك پارا كى يە ؟ بەرسىقا قى پرسى ب داخووزىيا كەچى قە گرئىدايى يە .
 د سەرىپھاتىيا ھەجى موسا و گولا ئەرمەنى دە ، ھەجى موسا تى
 پەرۆتەستۆكرن ، گولئى تى رووسپى كر . ژ بەر كو گولئى ناخووزە بىە ژنا ھەجى
 موسا ، دلكە تىكى وئى ھەيە ، ناڧى وى مقسى يە . ئەقە كەچكا ئەرمەنى
 ئەتىشسىا خوە ژ زوودا كفش كرىيە : ھەتا ئەز ل دارى دنبايى ساخ
 بىم ، جۆتى مەمەكىن من ، وئى ژ مقسىيى لاوى ئاپى من رە بە

.....

حجی موسا به گئی بان کر:

ئەمان گولئ ئەف سبە یە ، خووش سبە یە ،

تو کەرەم کە ئەزئ بسکئ وەرەم حندا تە یە ،

ئەزئ ماچ کم جۆتئ مە مکتئ تە یە ،

مرن هە یە ، قە برا تارئ مالا مە یە ،

گولئ بان کر: ئەمان بە گۆ وەر مە بیژە ،

ژ دینئ باقئ من رە پر خرابە

قەشە رابوو ژ بەر راهبە ،

هە تا ئە زل دارئ دنیا یئ ساخ بم ،

جۆتئ مە مکتئ من وئ مە کسبئ لا وئ ئاپئ من رە بە .

..... (۱۷)

د چەند سترانان دە ، دەما دلکە تییبئ کە چە کئ ژ مەیدانئ قە دکشە ، بار
دکە ئان ژئ دچە دلۆقانیایا خوە ، کە چ سۆند دخوە وەکی ئیدی سینگ و بەرئ
خوە قەنە کە ، ژ بو بیرناینا دلکە تییبئ خوە ، ئەو مە جبوور دمینه قئ گاقئ
دافئژە : ... ئەزئ سینگئ خوە بکم حە پسخانە / دەستئ خەلقئ نە چە ناف
مە مکان^(۱۸) . قەنە کرنا مە مکان د داویبئ دە دبه بەشە کە شینئ :

.....

ئەز ئاد دکم ، پاشئ تە ئەز سینگ و بەران قە نامک ،

پۆر و گولیبان شە نامک ،

بسک و گولیبان درئژ نامک ژ بادانئ ،

چاقان کل نادم ژ کلدانئ ،

..... (۱۹)

د چەند سترانان دە چاوا پێشتا تئ ، ژن دکارن هە تا روژا مرنئ سینگ
و بەرئ خوە پەردەکن ، قە شپرن ، چارمە دۆرا سینگ بیارتین . ژ بو کو
کە سەکی مایین دەستئ خوە درئژئ سینگ و بەران نە کە ، دەری کولەکان
دگرن ، ئەو ، چە پەران ، هە سەران دکشینن دۆرا مە مکان ، وەک باخ و
بوستانەکی . لئ بەلئ دەما دل دکر ، وئ چاخئ هەر تشت دگۆهرە :

.....

کەرەم کە ژۆرئ ببە عەزیز مئفانە ،

ژ سە فەرئ هاتئ ، عەزیزەت دینە ، عەزەبئ گرانە ،

ئەمئ شەرمیبئ باقئژن بەر پیبانە ،

گەردانا من کویئ هنگفینە ،

شرین-شرین بمژینە .

پەردا ئە دەبئ ژ بەر هلینە ،

باخ و بوستانئ من گیهشتینە ،

هە سار کری بو تە من هیشتنە ،

بکە قە ناقە ، گول سۆسنان ژئ بچینە .

..... (۲۰)

د شان خەتان دە دەریاسبوننا «پەردا ئە دەبئ ژ بەر هلینە» و «ئەمئ
شەرمیبئ باقئژن ئالیکی بەر پیبانە» ، وەک دو نیشانین سەر بەستی و
رەحە تییا ژیبانا سە کسوەل گەلەک گرنگن ، هلدانا پەردا ئە دەبئ مرۆف
دکارە وەک چەند نیشانین ژیبانا ئە قینداربئ و ژیبانا سە کسوەل بئین هەرە
بنگە هین ، هەرە رادیکال بحە سبینە . دەما مرۆف ل سەر پیتوەندیبئین ژن-
میران بئین جینسی دکرە ، ئەف ئیفادان گەلەک هینکار و پەروەردە کارن .

فۆنكسىيۆنن مەمكەن يېتىن دووھەمىن

مەمكەن ۋەك دەستخاستنا ھەوجەدارىيېتىن سەكسۈھل ئۆرگانەكە بىنگەھىنە، ژ بۆكۈ ھەر دو ئالى (ژن-مىتر) د وارى سەكسۈھل دە تىر بن، خوە رەھەت بىھەسبىن، مەمكەن رۆلەكە مەزن دلېزن، ئەف يەكا ۋەك فۆنكسىيۆن مەمكەن يا يەكەمىن دكارە بى ناكىرن ب مەمكەن شاپوون، ماچكرنا وان، تەف دان، گەزكرن، برن-ئانېن و مزدا نا وان، رەھەتېكە مەزن ددە ھەردو ئالىبان. ژ دەرفى فۆنكسىيۆن مەمكەن، دەنگېتېژ چەند فۆنكسىيۆنن مایىن ژى سپارتىبە مەمكەن ئان ژى مەمكەن دېن نىشانېن ھەوجەدارىيېتىن مایىن، ۋەك دەرمان، خارن - قەخارن و مژوولى....

أ- **ۋەك دەرمان:** ژ بۆقەنجكرنا برىنېن مىترىن خوە، دلکەتېيېتىن خوە، د چەند سترانان دە چاوا ئەم دېيىن ژنان خواستىبە مەمكېن خوە بكن دەرمان و مەلھەم تېخن دەقى برىنان، ھەم مىتر، ھەم ژى ژن ھەر يەك ژ ئالىيې خوە دە گەھىشتىبە باوهرىكى: مەمكەن دەرمانە. ژ بۆكۈ بەر دلې برىندار دە بى، سترانىيژا ژنېن ژ سەر جۆتى مەمكېن خوە رە تو تىشتەكى گرانېھا نەدېتېبە ۋەكى پى بېرىنېن برىنداران بېيچە:

باقى فەخرۆ

ئەز چوومە بۆلندى سەبرىيې حەجى نە ل ماله،
دېيىن ل شەرى ترکا، ل پرا باتمانى برىنداره،
نزانم چ ستهقلالا شىخ سەعيد، فەرمانا كوردان رابوويه،
بەرى سەبرى تەف برنە دانە ئەلەمانە،
دترسم برىنا سەبرىيې حەجى ل بنيا خەتى،
بى حەكېم و بى دەرمانە،

منى جۆتى زەر مەمكەن خوە بقەلاشتا،

ژېرە بكرامېل، مەلھەم و سەر دەرمانە،
..... (۲۱).

ئەف سترانان ژ ئالىكى دە نىزىك سترانىن شىنى دېن، ھەرچقاس مرن-كوشتن تونە بە ژى، چاوا تى خويان شىن و گرىك ھەيە. د رەوشەكە ئاوا دە قالا مەمكەن كرن، ئەز باوهر دكم زىتر ب داخوازا قەنجبوونا برىندار قە گرېدايى يە، كەچك دخوازا ب مۆتىفا مەمكەن ھېشيا خەلاسبوونى ل بال برىندار زىتر بىكە، بىنا وى فرەھ بگرە، بۆقى يەكى ژى دچە بال حەكېمى فللەھ (ئەراكىل):

باقى فەخرىيا

.....

باقى فەخرىيا قوربا!

ژ ئىنى ھەتا ئىنى،

ئىرۆ سى رۆ باقى فەخرۆ برىنداره،

د ناڤ نقىيى. ۋەى ل منى!

ئەزى رابم داو دەلنگى خوە ھلگىقم،

ھەرم ھا دەھاكا خويان، مالا ئەراكىلى حەكېم،

ئەزى بېتم: ئەراكىلو قوربا! سىنگ و بەرى من كەچكى،

بىكە مەلھەما دەقى قى برىنى.

..... (۲۲).

د چەند سترانى مایىن دە ژى، ئەم راستى ئىفادا ۋەك «مەمكەن دەرمان» تېن. ب تايبەتى كەسى ژ دلکەتېيا خوە دوور بىكە قە، دچە غەرىستانى، گەلەك جارن بەدحال دكە قە، كەر-گېتېر دې، كەچك ژ بەر

قى دەردى دوورکه تىنى، ب سترانه كى به ژى، دچه هه واريبا وي، د بهر دلى
وى ده تى، دخوازه تى بينا لاوكتى خوه فراه بگره:
لاوكتو

دلى من ل سهر دلى من ره كاله-كاله،
ئيرۆ جابهك ژ من ره هاتيبه، دى لاوكتى ته،
ل وهلاتى غه ريبى نه خواشه، پر بهدحاله،
ل وهلاتى غه ريبى نه بالگى يه، نه دوشهك، نه پهرياله،
ئەزى ئيزنى ژ دى باقى خوه بخوازم،
ههرم وهلاتى غه ريب، خوه ژى ره بكم بالگى،
سىنگى خوه بكم پهرياله،
بلا لاوكتى من ب كيف به، ئيدى مه ناله.
..... (۲۳)

B. وهك ستار: مه مك هم ژ ئاليى نهرمبوننا خوه، هم ژى ب
گهرمبوننا خوه شه وهك ستاره كه گرانبها هاتيبه حسبانندن، وهك كوشك و
سهرابى هاتيبه ب ناڤ كرن، ئانگورى فان سترانان مروڤ تهنى د ناڤ
سىنگ و بهران ده دكاره بينا خوه دهرخه، ئان ژى د شهڤين زفستانى ده،
خوه د ناڤ ده گهرم بكه: خوه زلا شهڤه كى ژ شهڤين چلجى كانونا زفستانى د
بهر سىنگ و بهرى خهلكا تىلى ده بيووما ميڤقان (۲۴). ژ ئاليى
دن د چهند سترانان ده مه مك وهك بالگى ئان ژى وهك مهسكهن هاتنه ب
ناڤ كرن:

.....

چاڤيد خوه ژى ره بكم ساقى وهختى شه راب گهرانى،
سىنگى خوه ژى ره بكم بالگى وهختى پالقه دانى

..... (۲۵)

د سترانه كه مابين ده ژى، قى جارى كه چ سىنگى خوه دكه مهسكهن
وهك جيهه كى ستارى:

.....
سىنگى م ژ تهره باخچه يه،
گول و رحان تيدايه،
مهسكهنى من و ته يه
..... (۲۶)

هه مبيزكرن ژ ئاليى ژن-مير ده وهك ئافاهي كه ئەڤينى هاتيبه ديتن،
دهما مير دكه شه ناڤ سىنگ و بهران، ئەڤ ئافاهى هه موو شانا خوه د فان
سترانان ده نيشان ده:

حهسو

حهسو، ئيشهڤ شهڤه، شهڤ وى ب شلى يه،
گوهرىرا هوگه چى ته ئافه، ئافهه رى يه،
وهره تيكه شه ناڤ دهست ئورخان-دوشه كى قاستووكيبه،
هه رگه قيما ته دهست ئورخان-دوشه كى قاستووكى نايى،
به رسه رى ته جوتى زهر مه مكا سه رى سوورى، بنى سپى يه،
..... (۲۷)

ج. وهك روناهى: د چهند سترانان ده مه مك شه مال ددن، وهك
«شه مالا شه قى» (۲۸) هاتنه ديتن، روناهى و تيرىژين ل دوربه رى مه مكان

پهیدا دبه، نانگوری باوریهیا دهنگیژ تارییا شهقی بهلا ف دکه:
عهیشی

عهیشی قوربا، دلّی من قیز و بووکی فان کۆچهرا،
سینگ و بهری عهیشا من ئوسانه،
نؤلا هیقهرونا فان پاییزا سهری بیدهرا،
..... (۲۹)

گهلۆ سترانبیژ چاوا ئەف روهاهی و شهمالا مه‌مکان که‌فش کرییه؟ ب
باوریهیا مه، ئەف یه‌کا ب ئافاهیییا مه‌مکان فه دکاره بی شروقه کرن. ژ بهر
کو د شه‌قین تاری ده نانگوری به‌شین به‌دهنی بین مایین مه‌مک باشتر خوه
نیشان ددن (وه‌ک دو چیا‌بین مه‌زن) نانگوری به‌شین مایین، مه‌مک وه‌ک
بلند جیهه‌کی چیتتر خویا دبن ئان ژ ب په‌یقین سترانبیژ «شه‌مال ددن»،
وه‌ک «هیقه‌رونی» روهاهییبی دبارین.

چ. وه‌ک مژوولی: ده‌ما بینا لاوکی که‌چه‌کی ته‌نگ دبه، خه‌و ناکه‌فه
چا‌ف ئان ژ ل سه‌ر ری یه، دچه غه‌ریبیی ئان ژ شه‌قین دریژ ده‌ما وه‌خت
ده‌رباس نابه، که‌چ د گه‌له‌ک سترانان ده‌گازی لاوکی خوه دکه وه‌کی بی
تیکه‌فه نا‌ف سینگ و به‌ران، ژ خوه ره‌مژوول به، ب مه‌مکان شا به، پی
بلیزه. ب کورتی مه‌مک وه‌ک چا‌فکانیکه بینفره‌هییبی و چه‌ره‌زی
شه‌قبه‌وریی د فان سترانان ده‌ده‌رباس دبن:

شاهینۆ

شاهینۆ، دینۆ تو دینی، تونه م دستینی، نه دره‌قینی،

نه‌ختکی م گرانه، تی ژ کو بیینی،

تو ژ خوه‌دی ناترسی ئەتفا زیقی ل سه‌ر سینگ م ده‌ه‌ژینی،
سینگ م باخچی گولان و سیفانه، ده‌ما بینا ته‌ته‌نگ بی،
وه‌ره ده‌مه‌کی، دا تو خه‌مین دلّی خوه ژ بیره‌قینی.
دو زه‌ری

.....

جانئ جانئ،

دو زه‌ری به‌ر ده‌ریکی مالا باقی من ریژه،

خوبشکا مه‌زن یا پچووک ره‌دگۆت:

«ئیشه‌ف میفانه‌کی هاتییبه مالا باقی من و ته
ره‌به‌نی پر عه‌زیزه.

ئه‌زی نزانم ژ ره‌چ پیشکیش، چ لاییقی، چ جاییزه،

ئه‌زی ژ شه‌فه‌کی، نیقی شه‌فان

پیدا ژ ره‌ته‌سلیم بکم جوتی زه‌ر مه‌مکان،

شه‌فی چلان و کانوونان دوو فه‌دریژه،

راه، روونی و پی بلیزه» (۳۱).

ژ ئالییی دن ده‌ما دلکه‌تییی که‌چه‌کی دچه خه‌ریبییی، له‌شکرییی ئان

ژی وه‌لاتین دوور، وی ده‌می که‌چ مه‌مکین خوه پیشکیشی بینته‌نگان

دکه:

گۆنده‌را ره‌شی

.....

وه‌کی تی جارکه‌کی مالا باقی م بقی میفاننداری،

دەر فیککیان ئەم راستی ئیفا دە و خوارنن ژێ تین وەک تاشتی، فراقین، شیفت، پاشیفت، دمسی، پەرەز، تو، کەباب، هنگفت، وەک میسال: ئەزێ سەرێ مەمکی خوە بچلپینم / ژ کالان رە بکم تاشتی، ژ خورتان رە بکم فراقینتی (۳۵).

فۆنکسییۆنێن مەمکان یێن دووهمیی

د چەند سترانین کوردی و شاخین وان دە چاوا ئەم دبین، ژن ئەوقاس زەواج خوە دلشا نین، مێرین وان ئان ژێ دلکە تیپین وان «مێرین ژ هەقی مەمکان دەرناکەفن» تین ب ناڤ کرن. ئەڤ مێران ژ ئالیسی ژنان دە جار جار وەک مێر نایین حەسباندن، ناڤین مایین ل وان تین کرن، وەک مێرین چە پەر، شندۆ، شندۆنەک، کوند، کوندۆ، نە مێر، شلەک، مێرین کۆتی، مەلمە لەستی، سەرژنک، پنتی، سەر هەڤدە، مێرین کۆتی، دەوار، مێرین شل-شیت، مردار سە دەمێن ڤی دلسارییی گەلەکن، وەک ب دارێ ژۆری ڤە هاتن رەڤاندن، زەواج بیدل، هیوی ئانین، چاڤدەرییا مێران، ژ مێر تیپیی کەتن و گەلەک فاکتۆرین مایین د داوییی دە، ئەڤ سارتییا مالی د پێوەندیی جنسی دە دگهێژە دەرەجەکە بلند. ئیدی رەحەتی ژ ژنان رە نامینە:

یادی ناڤی من کەچکی بەسنا بەسنا بێ،
 وەبلا من پۆرسۆری پۆر بەلابی،
 تەنبییا موشی، هەشا حەلەبی ل خوە دابی،
 باڤی من خیری بکی ب چاڤی سەری خوە نەبینی.

ئەزێ جیھتی تە داينم يالی ئۆدی،
 ئەزێ جۆتی زەرمەمکا پێشکیشی نەفسا جانی تەکم،
 خوە رە تیر شابه، هەتانی سبی.
 (۳۲)

سترانیت، مەمک جار جار ژێ وەک بەستەکە گەری، سەیرانی حەسباندییە، مەرۆڤ دکارە تیدا بینا خوە دەرە، کینفا خوە بنیرە: سینگی من ژ خوە رە بکە باخە / ناڤ بگەرە تاخ ب تاخە (۳۳).
 ژ بۆ بەدەن مەست بیه، رەحەت بیه، مەمک وەک بەستەکە سپۆرتیف دکارن فۆنکسییۆنەکە مایین ژێ بلیزن: ... دەلالی دلێ من هاتبوون من ببینە / خوە د ناڤ باخ و بۆستانی من دە بڤە-بینە (۳۴). ئەڤ ئیمکانا پەیدا بوونا گەر، سەیران و سپۆری، ب باوەرییا مە، ژ هەبوونا زیدەبوون مەمکان تی، دلکە تیپیی مێرین یەک چەپ، یەک راست لی دخە، مەجبورە خوە بگەزینە، دەما دل بکە هەر دو مەمکان، ناڤمەمکان، سەری مەمکان بنیرە، ئەڤ یەکا ژێ حەرەکەت دخوازه، پێویستە خوە بلقینە ئان ژێ مەمکان یەک بلقینە. دەما دبیتژن «مەمک دەر یا خورتانە»، ، بنگەھی ڤی باوەرییی، ل سەر ڤی راستییا ژۆرین ئاڤا دە. دەما یەک ئاڤزەنی دکە، نکارە جیھتی خوە دە بسەکنە، ئەو پێویستە خوە بلقینە. سترانیت هەموو ئەڤ رووچکین ژینی و ئاڤاھییا مەمکان دایە ل بەرچاڤان، خوە گیھاندییە دنیا فانتازیان.

د. وەک چەرەز: د گەلەک سترانان دە مەمک وەک خوارنن جودا دەر باس دبن. ئەم ژ ڤان سترانان فام دکن کو تام و خوەشییا مەمکان ل سەر زاری دەنگبیتژ دەمەکە دریتژ مایە، ژێ تیر نەبوویە. چاوا ئەمی پاشی ژێ ببینن، د گەلەک سترانان دە مەمک وەک فیککیان هاتنە ناڤ کرن. ژ

چاوا نه دامه خۆرتەکی ژ مالا حەسەن ئاغا ئایپی بەهری،
سەبل سۆری سەر خانییبا، دەستمالا دەست لاوکا،
رۆژا داوەت و عەید و شاهییبا،
ئەز دامە ئیبراهیمی تەمە، هەرچە بووبیلانی،
کەرقۆلانی ریبیا نسیبینی،
هەق ژ سینگ و بەری من دەرنایی،
یادی رەبەنی، بەسی رەبەنی^(۳۶).

ژن، ژ میترین کو «شەقی هەتا سبێ پشتا خوە ددنه ژنان» حەز ناکن.
هەموو ئەف یەکان، ژ ژنان رە دیتنا ئیمکانا دلکە تییین نووھ پەیدا دکە،
وەک چاوا د سسترانەکی دە ژێ تێ خوبان، ژن گازی دلکە تییین خوە یی
نووھ دکە: وەرە تەرەسی کوچکی میتری من بکوژە د فان سسترانان دە
چاوا تێ خوبان ژن گەلک خەمگین و دلسارن:

دەریبی مالا باقی من یاتامی ب تۆز و مژە
دە رابە تەرەسی کوچکی میتری من بکوژە
تێ دەقی خوە تیخە خان و مان گەردەنی
جۆتی مەمکا ژ خوە رە بمژە^(۳۷).

خەلیلی غازی

.....

ئەزی دیباربە کرا شەوتی کە تم ب مەشمشە،
تۆف و بەنیبی م رەبەنی سەر بەژنا زراف خوشە خوشە،
برا باقی من خیری بکە، خیری نەبیینە،

چاوا ئەزی نەدام خەلیلی غازی، لاوکی کورمانج،
ئەزی دام کوم ب قولکی ژ فانی بازاریبا،
ژ ئیقاری هەتا سبێ ل سەر سینگی من دیوژە^(۳۸).

چاوا د فان سترانان دە ب قەکری تێ خوبان کو، ژن ژ میتری خوە رازی
نیینە. د سترانا خەرابۆ یا د ناف خەتین وی دە ل دژی میتری خراب
پروته ستۆکە گەلەک تووژ هەبە، مروف دکاره گەلەکی ب هیسانی قی
نەرازیوونی بیینە. ئەف سترانا ژ دقێ ژنەکە دل ب کەسەر تێ ستراندن،
چاوا ئەم ژ نافەرۆکا سترانی تیدگهین میتری ژنکی کەسەکی چاقدەرە،
ژنخاپینۆکە، د ناف مالان دگەرە، د سترانی دە مۆتیفا مەمکان گەلەک
خورتە، ژنک ب ئالیکاریبا قی مۆتیفی قەت نەبە ل شوندا قەگەرینا میتری
خوە هیقی دکە، گازن، لۆمە، شیرەت د سترانی دە تەقلههف دین، ژنک ب
قی تەحری هوندری خوە درپژە. ستران ب فان خەتان دەست پێ دکە: روھی
بزدۆنەک ب سینگی گەور شا نابە ئەف ئیفا د ناف سالان دە بوویە
گۆتەنەکە پیشیبا و د زمانی کوردی دە جیه گرتیبە.

دە خەرابۆ

.....

دە خەرابۆ، دەخەرابۆ تاخمی سینگ و بەری م کارا خەزالا،
ژ تە رە نۆلا قەسرا پیرۆتا ل میتردینا شەوتی، نووھ جامکری
نا وەللە نۆلا گوشیبەک تریبی چیلیکی عەلیبی رەمۆ
دکان و میوا خوە دە نووھ کەملین.

.....

خەرابۆ، مال شەوتیبۆ، ئەز ژ تە رە دبیم توهر شەفا خوهدی،
وەر تەوفا سینگ و بەرا، راموسانی جۆتی مەمکی م کارا خەزالان.

ژ ته ره نؤلا سېنېهک بهرديري بي ته ره.

ل ميگره ميرا ژورين ل قهره داغا شهوتی، تو بکه پارزونان و توربا،
تو بگوفشه ئاڅ ژي هره، ب کيري قهلم تراشي دو ديلم که،

داماري گهزا و شهکر ژ ناڅ هره.

ده خهراپو، نهز ژ ته ره دېيم تو ههر شهفا خوهدي،
وهره ل سهر رووني بخوه تهڅ مهگه ره.
..... (۳۹)

د چهند سترانان ژ بو سنيگتهفتانک و دهستپاشلکه کی قالا پارشه کرن

و نيقيکرنا سينگ و بهران ژي تي کرن:

کولمالي، بانگي نهلهگهزي

کولمالي، بانگي نهلهگهزي تي فيکه-فيکه،

ده تو وهره تهلهبهختي من ره،

فينو خارکه، قوتکي سهردا سي که.

ئاگري کولي بهيتا ئوجاخي باقي که تي،

وهره خال و خه تي سينگ و بهرا،

من و دهواري ميروي خوه نيڅي که (۴۰).

د سترانه که مابين ده ژنه که ميگره باحسا «کليتا جوتي مه مکان» دکه

و کليتي ته تسليمي دلکه تيبی نوه دکه:

سه بري

.....

لوؤ تاخما سينگ و بهري من ژ ته ره،

يهک گول و يهک سوسن و يهک چيچه که،

تو تهڅي سپسه د سيواري مهحه سه نا لي په يابه،

به رخو تو گوله کا خراب نه که.

کوټي ميسکيني ميروي من، فه ساد و دهووسي گوندا

خه بهردار نه که.

نهزي کليتا جوتي زهرمه مکا ته تسليمي ته کم، تول جيبا خوه که،

بيننا ته تنگ دبه، ره به نؤ روژي جاره کي دهري قه که (۴۱).

ناڅکرنا فورميتن مه مکان

د سترانين کوردي ده دهنگبيژ قالا مه مکان کريبه گه لهک تشتين مابين

ټانينه بهرچاقان، وهک هه بوونا مه مکان و څان تشتان ل سه ربنگه هين

مانتقي ئاڅا کرنه. د ناڅ څان پيتانان ده ته حر، رهنک و پرؤسه سبتن

گيهشتنا مه مکان جيهه کي فره دگرن.

۱- ته حرئ مه مکان: دهنگبيژ د گه لهک سترانان ده مه مک وهک

فيکيان ديتيبه و ناڅي فيکيان ل مه مکان کريبه. چما فيکي؟ نهز باوهر

دکم ژ ده رگولؤ قهر بوونا مه مکا و فيقيان، زيتر دهنگبيژ نهو تام و لهزه تا

دهمه کي د فيقيان ده تان کريبه، د مه مکان ده ژ نووه قه کفش کريبه ټان

ژي دخوازه که فش بکه، ژ بهر قي يه کي ژي هه گولؤ قهر بوون و هه م ژي

تام-لهزه تا مه مک و فيکيان د څان سترانان ده که تنه ناڅ هه څ. نهو

فيکي سبتن کو د سترانين کوردي ده وهک مه مکان هاتنه په ژراندن و

نیشانان و هک میسال ئەقن: سیف، خورمه، تری، پۆرتەقال، هێژیر، گوز، قاون، هنار، شه‌مه‌مۆک، و هک میسال: مه‌مکێ خه‌زالا مالخراب سۆر بوونه / مینا شه‌مۆکیت ده‌شتا هه‌سنا^(٤٢). ئانگۆری به‌شین کوردستانی یێن جودا، جیهی به‌لاقبوونا سترانان، ئەف دۆربه‌ران ل سه‌ر زیتەر بکار ئانینا جوۆری فیکیان ژێ ته‌ئسیر کریهه، و هک میسال د ناڤ کوردین سوربیهی ده، د ناڤ سترانه‌کی ده ده‌ره‌باسبوونا «پۆرتەقالی یافایێ» نۆرماله، ژ به‌ر کو، نیزیکیبوونا فان سینۆران ناڤداربیا پۆرتەقالین فی ناڤچێ ئەشکه‌ره کریهه:

.....

ل سه‌ر زلفی دانی،

خولامی جوۆتی مه‌مکان،

پۆرتەقالی یافایێ،

ده‌قی دکانا دانی.

.....^(٤٣)

فیکیهی باشترین ل کیژان باژار، ناڤچه ئان ژێ ل کیژان هه‌ریمی دگه‌یژن، سترانبیژ ناڤی فان جیهان و مه‌مک گیهانده‌نه هه‌ف، ب هه‌قرا ب کار ئانینه:

عه‌لی مه‌یری

.....

ئەزی سینگ و به‌ری مه‌یره‌ما خوه دبیترم

- خورمه‌ک خورمی فی به‌غدا یێ،

هێژیره‌ک هێژیری فی شه‌نگالی،

تربیک تربیهی بسندری،

قاونه‌ک قاونی دیباره‌کری،

خۆرت نزانیه، خوه ره بکه چه‌ره‌زی شه‌قبه‌یری

.....^(٤٤).

ژ ده‌ر تام-له‌زه‌تا فیکیهیان، ژ ئالییهی دن ئەو بینا خوه‌ش یا کو ژفیکیهیان تی، فی چاری ده‌نگیژ چاوا که‌فش دکه وه‌کی ژ مه‌مکان ژێ بینه‌که ئاوا خوه‌ش تی. د چهند سترانان ده ئەم راستی ئیفادییێن ده‌ره‌قا بینا مه‌مکان تین وه‌ک: بینا مه‌مکا ئەم کوشتن، بینا مه‌مکا ئەم خوارن ژ به‌ر کو مه‌مک دبن کنجنا ده زیده دمینه، ئەو خوه‌ی ددن، وه‌ک هیکان دسنجرن، گهرم دبن، د چهند سترانان ده فی جاری ئەم راستی ئیفاده «هلما مه‌مکان» تین: هلما مه‌مکا ئەم خوارن. ده‌ما ئەف بین و هلما مه‌مکان ته‌ف هه‌ف دبه، چاوا ئەم دبینه دنیا بوویه یا ده‌نگیژ. ده‌نگیژ مه‌مک نه ته‌نی وه‌ک فیکیهیان دیتییه، چاوا د چهند سترانان ده تی خویان ناڤی گه‌له‌ک تشتین مایین ژێ، ل مه‌مکان کریهه. ده‌ما مه‌مک و ئەف تشت دانه به‌ر هه‌ف، رووبه‌ری هه‌ف کهرنه، بی‌شک وه‌که‌قبوونا فان تشتان و مه‌مکان دابه به‌رچاقان، وه‌ک کانی، کولیلک، باخچه-بوستان، زیر-زیف، ماده‌ن، فنجان ...

چییه نیزیکییا د ناڤه‌را کانی و مه‌مکان؟ ئەز باوه‌ر دکم به‌رسیفا فی پرسێ دچه دگه‌یژه وه‌که‌قبوونا شیر و ناڤی، هه‌ردویان ژێ مرۆڤ فه‌دخوه، ده‌نگیژ مه‌مک وه‌ک جوۆت کانی دیتییه، کانیهی کول شونا ناڤی شیر ژێ دکشن. ئاڤا فان کانیهیان ئاگر و شه‌واتا د دلێ سترانبیژ چقاس دده سه‌کناندن؟ به‌رسیفا فی پرسێ ژێ دیسا د ناڤ فۆنکسییۆنیهی مه‌مکان یێن دووه‌مین ده فه‌شارتییه:

ئاغا و بەگان بوونه، ب سايا ڦي گرانبها بووني سترانبیژ خوهستییه
هیژابونا، گرانبها تیبیا مه مکین دلکه تیبیا خوه ژي نیشان بده:

حه سره تا من

.....

حه سره تا من ژ مالا باقی دهرکته،

ب من ره خه بهر ناده،

نزانم چرا؟

بهژن زرافه مینا هال-هالی ناف گه مان،

مه مک سپی. مینانی فینجانن دهست حاکمان.

- که چی، کولمال باقی،

ته گۆشتی من هه لاندییه،

ب واقی، ب دهره ما

هه ستووی من هه لاندییه

کریه شما

..... (۴۹).

سترانبیژ ژ بو کو به دهوی و خوه شیبیا مه مکان ب ته حره کی باشتیرین
بینه زمین، هه موو ری و ئیمکانین هونه ری جه ریاننده، جار جار سینگ
وهک باخچه کی، د ناڤ ڦی باخچه یی ده مه مک ژي وهک «باقی گولان»
ب ناڤ کریه. د سترانا عه یشانی ده ئاوا تی گۆتن:

عه یشانی

.....

سینگی گه وری باخچه یه، عه یشانی،

باقی گولا د ناڤدایه، عه یشانی

هه ی لی، لی

هه ی لی، لی، هه ی قه مه ری!

گوندی دۆدۆ دو گه لی نه،

جۆتی زهرمه مکا جۆت کانی نه،

وهی مالینۆ، هوونی قهت دهی ناکن،

ئه زی دهستی چاڤ-برووی به له کا دمرم،

هوونی باوهر ناکن (۴۵).

لی گه وری

.....

من سه ری مه مکا گفاشت

سی فینجان ناڤ ژي هاتن خوار،

من فینجانهک ژي قه خوار،

ئو ئه ز بوومه وهک زیقه ئال

ئه ز بوومه وهک مه ره کی ته یار.

..... (۴۶).

د چند ستران ده مه مک وهک فینجانان ب تاییه تی وهک فینجانین
فهرفوری هاتنه هه سباندن. ژ ئالیکی ده ته حری فینجانان (گلوڤه ربوونا
وان، خوهشکبوونا وان)، ژ ئالیی دن فونکسییونا (موتیفا قه خوارنی)
فینجانان و مه مکان ژ هه ڦ نه دوورن. جار جار ئه م راستی ئیفاده یین
«فینجانین دهست حاکمان (۴۷)» و «فینجانن دهست ئاغه لهران (۴۸)» تین.
چاوا د ڦان سترانان ده ژي تی خویان، د سالیین که ڦن ده فینجانین حاکم،

مرۆڤ ل فِرا باش تیدگهیی کو باقی گولان مه مکن، د چند سترانی کوردی ده جارجار په یقین سینگ و مه مک ب هه فِرا تین ب کار تانین، د فان سترانان دا سینگ وهک دهشت ، زۆزان، بوستان و باخچه کی فرهه تی نه خش کرن، مه مک ژئی د ناڤ فی ئهردی فرهه ده جیه دگرن. ل فِرا ئیدی سینگ ل شونا مه مکان ده ریاس نابن، ژ بهر کو قالا مه مکان خوه تی کرن. لی به لی جارنا ژئی ده ما قالا مه مکان نایی کرن، مرۆڤ فی چاخ تی تیدگهیی کو په یقا سینگ مه مکان ئیفا ده دکه.

ب. رهنگین مه مکان: د سترانان ده رهنگی مه مکان ژ هه فِرا جودا دبن. ژ ئالییی دن به شین مه مکان (سه ری، بنی، خالین مه مکان) ژئی، ب رهنگین جودا جارنا تین نیشان کرن. د گه له ک سترانان ده مه مک وهک به رفا سپی نه. سه ده میتن فی په کی ئانگوری به شی به ده نی بین مایین، مه مک زیده هاتنه پاراستن، رووی روژی نه دیتنه، زیده سپی مانه، هه چقاس په یقا گهور نه وهک په یقا سپی به ژئی، ل شونا په یقا سپی جارجار ئه م راستی په یقا گهور ژئی تین. زیتتر د سترانین کوردی ده مه مک ب رهنگی زه هاتنه نیشانندن. ده ما مه مک دگه یژن، فی جاری ئه م راستی په یقا سوژ تین: مه مک خه زالا مالخراب سوژ بوونه / مینا شه مه مۆکیت دهشتا هه سینا ... ئه فِ سوژ بوون ژ ئالیکی ده بوئا سه ری مه مکان ده ریاس دبه. ده ما مه مک دگه یژن، خالین ل دۆر به ری سه ری مه مکان چاوا تی زانین رهنگ دگور بن:

عه یشان

.....

تاخمی سینگ و به ری عه یشانا من گیه شتنه،

ژ ئالییی دن، د چند سترانان ده سترانین رهنگی سه ری مه مکان و بنی مه مکان، کوکا وان ژ هه فِ جودا کرییه، سه ری ب تاییه تی سوژه بنی و کوک ژئی، ب تاییه تی ب رهنگی زه و سپی شه بو باغ کرییه، ژ تۆن تار ی بهر بی تۆن شه کری چوویه. ب راستی ژئی، ئانگوری بن و کوکا مه مکان، سه ری وان زیتتر ب تۆن تار ی نه، سوژ، قاوه رهنگ و قه مه رن. سترانین ژ بو کو فی جودا تیبیا رهنگان زه لالتر ژ هه فِ جودا بکه، چاوا ئه م دیین ژ خوه ره مۆتيفا سییی په یقا کرییه، چاوا تی زانین جیهی کوسی لی دکه شه، ئانگوری به شین مایین زیتتر د ناڤ تارینی ده دینه، ئه فِ به شا ژئی سه ری مه مکانه:

.....

که زیزه ری که زی زه ر،

خولاما مه مک گولۆفه ر،

سه ری سوژه، بنی زه ر،

مینا به رفا نه والا،

سییا دارا تم ل سه ر.

.....(۵۲).

تشته کی مایین ژئی هه یه، ده ما د سترانین کوردی ده به حسا ته حر و رهنگی مه مکان تی کرن، مه مک و تشتین هه ره گران بها د ناڤ هه فِدا هاتنه هوناندنی، وهک زیر، زیف، مادهن، فینجان فرفووری

تیلی

تیلی چه بران، ل زۆزانی سه رحه دی دلئ من ب خه مه، ب برینه،

ئیشه فِ سه ری برینی من گرتییه ته مام ئاڤ و خونه،

مالا تیلیبی چوویه زۆزانی تهقلی ژۆرینه ،

ههسپی من رهوان بوویه ، شۆیا تیلیبی د گهرینه ،

که تم پیرۆ ، قه ندیل ، بینگۆلی ، سیپانی ، شه ره فدی نی ،

به رب خه لاتتی ، شوشانی ، ته کمانی ، هاتم وه لاتتی ژۆرینه ،

م خوه بهردا بنیا کۆسه داخی ، چهند کۆن فه گرتینه ،

سی زهری من دی وی ده سه ری کانیی روونشتینه ،

من گۆ ، گه لی هه قال ، یا مه زن تیلی یه ،

ههردی دن ژئی ره خزمه تچینه ،

گشتا گۆ ، ده ره وا مه که ، چاقتی ته چاوا ژ دوورقه دبینه ،

من گۆ ، نیشانی تیلییا من به للی نه

یه که ئه سمه ره خوین شری نه ،

چاقتی ره شه کل کرینه ،

تلیبی وی ئارمووری نه ،

چه نه توپ ، پۆز به له توژینه ،

لیف ته نک کاختینه ،

زمان جه لخی قه له مینه ،

درانی هووره سه ده فی نه ،

گه رده نی سپینه جه مبه لینه .

مه مکی تیلیبی فینجانی فه رفوورینه ،

سه ری مه مکا ته مامی زیقی چارجارینه ،

کۆکا مه مکا ته مام زیری ره شادینه ،

تیلی ، قی سبه نگنی ئه زی تشته کی بیژم ، بلا دلای ته نه مینه ،

قه ده را کو به ری ژ باقان ده هاتیبه نقیساندن تۆره لینه ،

چقا زه ربیین مینا تیلی هه نه ، پارا میترکی کۆتینه (۵۳) .

گیهشتنا مه مکان و سه رهلدانا وان

د سترانی کوردی ده مه مکی هه ره باشترب مه مکی کو ب هه مدی
خوه دگه یژن ، مه مکی کو زیده پی نه هاتنه لیستن ، مه مکی هه ره جیوانتر
تین هه سباندن . مه مکی کو ده ست پی نه کتنه د فان سترانان ده مه مکی
که چین چاره سالی نه : «خوه زیبا من تی ل وی خورتی / د چاره سالییا
خوه ده ده ست باقیژه جۆتی زه ره مه مکان» . مه مکی نوو گیهشتی ، مه مکی
که چین عازه پخانا ئانگۆری مه مکی ژنین میترکی و پرزارۆک گه له ک
هشکن و ژ گولۆقه ربوونا خوه تشته ک زیده وندا نه کرنه ، تمی گلۆک و
گولۆقه ره مانه . د چهند سترانان ده ژ بو کو قی هشکبوون و سه رتیبیا
مه مکان بینه زمین ، سترانیی مه مک وه ک سیقان دیتنه و په یفا «ته ری» ب
کار ئانییه ، چاوا تی زانین تشتی ته ره گه له ک هشکن ، ناته ون ، فۆرمی
خوه ب جاره کی وندا ناکن ، وه ک دارین ته ری :

.....

تول کودا دچی یه ک سه ربیا ل من فه گه ره ،

ئه ف هه ردو مه مکی من مینا سیقین پاییزی ،

سه ری دارا بینه هی ته ره .

مالی مه دانینه گوندی قونتاری ،

خوازگینچی ل مالا باقی من روونشتی ،

قه له ندی من دگۆت ، خه لاتتی من دبری ،

خزیمای پۆزی من مینا چه رخا فه له کی ل هه ف دزقزی .

لاوکی من بوئا راموسانه کی ،

گولئی گولئی

.....

دهستی خوه کر پاشلی،

چ پاشلهک خوهیدایی،

سه ری مه مکان هلدایه،

مه مک پارا خورتایه..

..... (۵۷)

ئهف سه رهلدانا مه مکان چاوا ئه م دبین د چهند سترانین کوردی ده، ب

سه ری خوه بوویه رهک هاتیییه حسبانندن، مه مک سلاشان ددن، دهنگ دکن

و ب لهز-بهز رهنگ دگوه رینن، سۆز-زه ر دبن...

ئه مان، ئه مان دۆتقام

.....

قی که ری په زی چهندی قایه،

نیرییی نا ف ده نوتلا گایه،

لاوکی من قه ستا سینگ به ری من کرییه،

جوئی مه مکان ژئی ره سلاف دایه (۵۸).

دلیبه ر

.....

جوئی مه مک م که چکی، مینا دو که وی گۆزل،

ب سارییا سبه هی ره،

ل پاشلکا م که چکی دکن شیره-شیرۆ (۵۹).

هاته سه سینگی زه رییی، شیر تونه بوو، دیسا پارا زقری (۵۴).

د خه تا داوین یا قی سترانی ده ده ریاسیونا «شیر تونه بوو» بیگومان

تونه بوونا مه جین هه قودو دیتنی ئان ژئی قی ره وشا نه باش نیشان دده.

مه مکین کو د وهختی خوه ده دگه یژن، د سترانین کوردی ده وهک

ئا فاهیکی، کۆشک-سه راکه روژ ب روژ بلند دبه، هاتنه حسبانندن، ئیفادا

«تاخمی مه مکان» پچه کی ژئی، مروّف دکاره بیژه کول سه ر قی سازییی

هاتییه ئه فراندن:

خه رابۆ

.....

سه ری مه مک مین خاتوونی،

مینا ترییی چیلیکی عه لییی ره مو

د چاخ و به نگا خوه ده دگهییا،

ئو د میوا خوه ده دکه ملی،

مینا قه سرا پیروتا،

سه ری محه لا مه شکینا،

ل باژاری میردینی ئافاگری (۵۵).

مه زنیوون و گه یشتتا مه مکان د سترانین کوردی ده وهک «سه رهلدانا

مه مکان» هاتییه حسبانندن. مه مک، چاوا تی زانین د کۆنتاکت و

نیزیکیا به دهنی ده ته ئسیره که گه لهک زوو نیشان ددن، ب تاییه تی سه ری

مه مکان گه لهک ژیندارن: سه ری مه مک ته تووژن/ وه که سه ری

ده رزییا (۵۶).

گوهاستنا فۆرمى مەمکان

ئەو بەدەۋى، گولۆقەرىبون، ھشكېبون و رەنگىنىيا مەمکان چاۋا ئەم دىيىن د چەند سترانىن دەۋندا دىن. د قان سترانان دە ئەم راستى پەيقتىن مەزدا، تەقدان، گەزكەن، گفاشتى تىن، پىرانييا قان سترانان ژ دەقتى مىران دەردكەقن. ئەف يەكا ژى نىشان ددە، مىرل دژى گوھرىنا فۆرمى مەمکان نەرازىبوننا خوە ل ھەمبەرى ژنى نىشان ددە: مەمكى قى تۆلباقى سستىبونە ژ مزدانى^(۶۴). ئان ژى چاۋا د سترانەكە مایىن دە تى خويان قى جارى مىر ژ زىدە تەقدانا مەمکان گازنى خوە دكە: ئەزى ئورتا سىنگ و بەرى كەۋا خوە دىنېرم / گشتە خرته-خالە ب نىشان تەقدانى^(۶۵). جارجار ژى چاۋا ئەم دىيىن ژ بەر چەند سەدەمان ۋەك ژ ھەف دووركەتن و دلسارىيى مەمكىن ژنى «بى تىمار» دەيىن:

سى مالى گوندۆ

ئەز چوومە دەرى چەمان، چەمى سارن،
 زۆزانى باقى تە بلندن،
 بەرف و باران لى دبارن،
 ئىسال سالا ھەفتايە،
 بەرى لاۋكى من كەتايە،
 ۋەلاتى غەرىب و غورىبەتى،
 سىنگى و بەرى من فادلى!
 بى مھاس و بى تىمارن.
 يار، يار خۇپانۆ گوندۆ
^(۶۶)

مەمكىن كەچىن نووگىھشتى ئان ژى مەمكىن كو زىدە نەبوونە «دەستمالا دەست خورتان» چاۋا مە ل ژۆرى ژى گوتتو ھشك و گولۆقەرن، ۋەك سىقەكى نە: مەمكى دۆستا من سىقى سۆرن / ھىدى بدنە بەر وان گەزانه^(۶۰). چاۋا تى زانين تىشتى ھشك و سەرتىن گەزكەن، ژ بەر قى يەكى ژى دەنگبىژ مەمكى و سىق ۋەكەھف دىتايە، ئان ژى تىشتەكى مایىن ئانىيە ل بەر چاقىن خوە: سىنگى قى تەرەسباقى ھشك بوو / مينا ھەلاۋا ئەنتايى / ب چاكوچ و تەقشويى / دەستى نە جارن و مەرەنگۆزان نە دكشىيا^(۶۱). ژ ئالىيى دن دەنگبىژ ۋەك فىكىيى كو دگھىژە و ژ چقلى دارى دكەقە، دەما گىھشتنا مەمکان ژى تەسپىت كرىبە:

بەدەۋى

.....

گرىداخا بەر ب دونى،
 سورەت سۆربوونە خال كەتنى،
 پار قى چاخى مەمكى كەۋا من تونەبوو،
 ئىسال قى چاخى ھاتنە بەر كەتنى.
^(۶۲)

د ھن سترانان دە ۋەك كولىك، گولپىن داران چاۋا قە دىن، مەمكى ژى وسان دىشكقن ئان ژى دپەقن. دەما مەمكى مەزن دىن، ئەو دكارىن ئانگۆرى دەنگبىژ كراسىن كەچا ژى بدرىن:
 ... مەمكى تە ل دو جى كراسى ددرى^(۶۳).

ژ بهر ته‌فدان، مزدان و گه‌زان ئان ژى سه‌ده‌مىن مابين چاوا تى خوبان د
قان سترانان ده مه‌مک ئىدى وه‌ک مه‌مکين که‌فنه‌ژنان ژ هه‌ف چونه،
وه‌ک گوشتى که‌لاخن، چلمسىنه و فنى ره‌وشى بالا ده‌نگبىژ گه‌له‌ک
کشاندييه .

دزىن مه‌مکان و موجيزه‌يا فه‌بوونا بشکۆکان

د ناف سترانين کول سهر مه‌مکان ده هاتنه گوټنى، په‌يشا کو زیتير بالا
مرۆشان دکشینه، بىگومان په‌يشا بشکۆکه . چ پتوه‌ندیين مه‌مک و
بشکۆکان هه‌نه؟ د سه‌رده‌مىن که‌فن ده ژنيتن کورد مه‌مکين خوه ب
پتسىردانک (به‌رپتسىر، چکبه‌ند) نه دپاراستن، ته‌نى مه‌مکين خوه د
بن کنجین بشکۆکرى ده فه‌دشارتن، لى به‌لى ديسا ژى ريسکى خويا
بوونا مه‌مکان هه‌رم زیتير بوو. ژ به‌رفان سه‌ده‌مان د گه‌له‌ک سترانان ده
موتيفا بشکۆکان وه‌ک موتيفه‌که شير-ده‌و ده‌رياس ده. ژ تالیين ميران ده
کيمبون ئان ژى تونه بوونا بشکۆکان شاهيکه هه‌ره مه‌زن هاتيبه‌هه‌سپين.
د سترانان ده ئەم راستى فه‌کرنا بشکۆکان (ب ده‌ستى ميران) نايين. ئەف
يه‌کا ژى نيشان ده‌ده کو ته‌نى ئيرادا ميران رۆله‌که ئەوقاس مه‌زن نالييه.
داخوازا ژنى زیتير گرنگتره. ژ بهر هه‌قدو فامکرن و هه‌قدو هه‌زکرنى چاوا
ئەم ديبين بشکۆکين پتسىران جار نا ب خوه ژى فه‌دبن: ده‌ما بشکۆک
فه‌دبن، مه‌مک ب خوه دفرن ده‌رفا. د بن فه‌بوونا قان بشکۆکان ده
بىگومان داخواز و ئەفينا ژنى رۆله‌که مه‌زن دلپزه. ژ بهر فنى يه‌کى ژى
دزىن مه‌مکان هه‌رم ناگه‌پژن ئارمانج و خوازيبين خوه.
ژنا هه‌بوونا مه‌مکين خوه ئانگۆرى مه‌مکين ميران (بين کۆربويى،

شوندا مايى) هه‌رم وه‌ک سه‌رده‌ستیکه مه‌زن ديتيبه. بوټى يه‌کى ژى
پاراستنا مه‌مکين خوه و پرسا پيشکيشکرنا وان، د قان سترانين ليربکى
ده جيهه‌کى فره‌ه دگره.

ئانگۆرى داخوازى ئان ژى بیدلييا ژنى ده‌مىن فه‌بوون / په‌فخستنا
بشکۆکان ژ هه‌ف جودا دبن. بريار ديسا د ده‌ستى ژنان ده‌يه. ژ بهر فنى
يه‌کى ژى دزى مه‌مکان هه‌رم ب هيسانى ناگه‌پژن ئارمانجین خوه: ئەزى
دکم هه‌رم دزييا جوټى زهر مه‌مکان / ده‌ستى من که‌ته مۆريين لنگان (٦٧).
دزىن مه‌مکان هه‌ر رى و ئيمکانان ده‌جهرين وه‌کى خوه بگه‌پين جوټى
مه‌مکان:

ئای ئای ل من، کوبارى دینى!

ده‌رى مه‌شکينا خوڤان ب شه‌وتى، نه تو ده‌ره،

پۆزى که‌لا مپردينى بشه‌وتى، تم راسه‌ره.

خوه‌زييا ئەز ببووما زيره‌کى مه‌حموودى،

ژ خانبوخازا قرکى خوه به‌ردا،

ناقا جوټى سينگ و به‌را!

سينگ و به‌رى خه‌لکا تىلى کاله بۆزه سپى نه،

مينا باخچه‌کى سولتان عه‌قلحه‌ميد

ب شه‌ف و رۆزى قه‌ره‌قۆل و نه‌وبه‌ت تم ل به‌رتى!

ده ئای ئاخ ل من، ئۆف ئۆف ل من!

ده ئاخ ئاخ ل من، ته‌نگه‌زارم خوه دپوو (٦٨).

لى ده‌ما ژنه‌کى دل کر، وى چاخى بشکۆک ئىدى خوه فه‌دبن. چما خوه

فه‌دبن؟ ژ ناقه‌رۆکا سترانان ئەم فام دکن کو، ئىدى هه‌رتشت ب حه‌مدى

خوه، ب قامى خوه ده‌مه‌شه، دو دل بوونه يه‌ک، ده‌ما دو که‌سان هه‌ف هه‌ز

کر، بیگومان بشکوک ئیدی خوه فه دبن، کەس پشکۆکان فهناکه، د قان سترانان ده بشکوک یا دقه تن، یا دفلتن ...! چاتییا لیکه ران (فه رب) تمی پاسیفن، ئەف هلبژارتنا گراماتیکی، ژ ئالیکی ده. رۆلا زۆری ژ ئورتی رادکه. چاوا د سترانه کی ده تی دییار کرن ئیدی «سی و شەش بشکۆکین زیفین» هاتنه فه کرنی، کی فه کرنه؟ ئەف یهک نایی زانین وهک موجیزه کی ئەفینی تی خوبان:

ده لالۆ، م بیتری کر، ته بیتری کر،

رییا مه ندارا شه وتی ل نه والی مه ل هه ف هیفی کر

بشکۆکی م ره به نی خوه دی فلتی، سینگا گهور سپی کر (٦٩).

فی زناری ل مه سی کر

بشکۆک فه تیبا، سینگ سپی کر،

عه مرئ منی سه د سالی هه بو،

منی ته ره ته ف نیفی کر (٧٠).

د سترانی زهری دۆمامی و مه ردینی ده چاوا ئەم دیبن د ناچه را لاوک و که چه کی ده ل سه ر مه مکان تی دهنگ دکن، شه ر - ده وهک هه یه، دیتننن جودا داخیژن بهر هه ف. ئانگۆری ناچه رۆکا قان سترانی د ریژ، میسال وهک سترانا زهری دۆمامی، ده ما که چ په ی میبیتن خوه دچه، ئەردی دکه فه «سیسه د و شیست و شەش بشکۆکین» که چکی دقه تن، لاوک وی چاخنی مه مکین که چکی دیبنه. لی به لی جارا پیشین که چک قان باوهری و دیتننن لاوک فه بوول ناکه، خوه ل دژی قان «ئیفتیران» و «بیبه ختییان» دپاریزه ژ لاوک دپرسه:

زهری دۆمامی

کورۆ کومالۆ، یا بیبه ختی سه ردا هاتۆ،

ته وه ختی سه ری زهرمه مکی دینه،

ناف و نیشانی وان چیه، چ نینه؟

.....

- کورۆ کومالۆ، ته وه ختا چفته زهر مه مکی منه زهر

دیبون شه ده، شودی ته کی، کی بوون؟

.....

پاشنی د ناچه را که چ و خورت ده ئەف دیسالۆگا ژتیرین ده ریاس دبه. که چک د داوییی ده تیدگه نی کوب راستی لاوک مه مکی وی دیتنه، که سه کی ناسه:

- که چی، کومالی، وه ختی من چفته زهرمه مکی ته زهر دیبون،

نه ه هه به ل ویده ری هه زره سه کنییوون:

سی هه فه جه لالی بوون،

سی هه فه رۆژه کی بوون

سسیه سپیکی بوون.

- کورۆ، کومالۆ، هه رسیکی جه لالی قاچاخنی چیبابوون،

هه رسیکی رۆژه کیبه فه که ده ره وین بوون،

هه رسیکه سپیکی رازگۆنه، جیناری مالا باقی من بوون،

وسانه ته چفته زهرمه مکی من زهر دینه

..... (٧١).

هه م د سترانا زهری دۆمامی ده، هه م ژی د سترانا مه ردینی ده چاوا تی خوبان ب راستی لاوکان مه مکین قان که چکان دیتنه، ژ بهر فی یه کی ژی

که چک جۆتی زەر مه مەکان خوه پيشکيشی «حەلالی جانی خوه» دکه .
چاوا د سترانه که مابین ده ژى تی خویان، هەرتم کلیت د دەستی ژنی دایه :
هه گەر تو پرسا کلیتا جهی مه مکین دکی / قفل و مفتە دەستی منه (۷۲) . د
گه له ک سترانان ده بهری کو بشکۆک فه بن، جارا پیشین دەست ل سەر
مۆری و زیرین ل ستوو-گه رده نی تین-دچن، هەرچقاس فۆنکسییونا
مۆری-مرجان و زیران جودا به ژى، د هەر سینگنه قدانه کی ده ئەو تین
قه تاندن. ب کورتی د سترانین کوردی بین ئەقینی ده مۆری-مرجان، زیر-
زیشین گه رده نی و بشکۆک وه ک مۆتیف، به ده ویکه مه زن پیک تین،
خەمل-نەخشە که بیهه مپا ددن قان سترانان.

دهما ژنه ک دل ناکه یه ک دەست باقیژه جۆتی مه مەکان ئیدی ده رگه تین
گرتن. ژنا کورد د قی واری ده گه له ک سه رهشکه، گافه کی پاشتا نا قیژه.
دهما زین ژ سەر مەمی ره تو که سه کی ناحه بینه، ههفت ده رگه هی مالا باقی
وی بین پولا قی گرتی د مین:

مه می و زینی

زینی گۆت:

- ههفت ده رگی مالا باقی من، ههفت ژى پولا نه،

ته مام قه ره باشی په له وانه،

هه قی باقی کی هه یه،

قی ئیقارۆ ده قی خوه بگهینه خالا سینگ و بهرانه.

..... (۷۳)

هەرتم نه ته نی میر ل په ی ژنانن، جارنا ژى ژن په ی میرانن، قایده
قانونان دا قیژن ئالیکى. ئانگۆری عه رف-عه ده تین کوردان ئەف ژنان،
خۆرتخاپینۆک، «ژنن نا مالا» تین ب نا فکرن. د ده ستانا زه مبیل

فرۆش ده، ده ما خاتوون دل دکه وه کی زه مبیل فرۆش بیه دۆستی وی
زه مبیل فرۆش قی یه کی ناخوازه، لی دیسا ژى ئەف خاتوونا ده له مه مند،
خۆرتخاپینۆک و پرۆفاکاتیف سینگ و بهری خوه فه دکه، دخوازه وی ژری
ده رخه: ده ری دادایه / سه ر سینگ و بهری خوه فه ده یا (۷۴). ده ما
ژنه ک سینگ و بهری خوه یه کتهن، نیشکیقا ل پیشبه ری میره کی فه که،
بیگومان ئەف تابلۆیا نوو پیکهاتی دکاره هس و میژووی ستران بیژ
ته قلیههف بکه، چۆکین ستران بیژ بله رزینه، وان وه لات وه لات بگه رینه:

سینه م ده لالی چاخى من و ته،

ل چه می میرا ل هه ف سه بران کر،

من سه ری خوه دانى بوو ل سه ر چۆکا ژیلیل،

ته ماشه یی خالان و بسکان کر.

ده ما چاقى من ل سینگ و بهری سینه ما من دکه تن،

مسر، به یروت و شامى تیرا خویا کر (۷۵).

جهنگی ل سه ر مه مەکان

د چه ند سترانان ده ژنا کورد زیده بوونا هه ژمارتین دلکه تییان وه ک
ته لوکه که ل دژی مه مکین خوه دیتیه، ل دژی قان ئیریشان پاراستنا
مه مکین خوه دهن سترانان ده دکه پرسه که سه ره که. ل سه ر مه مەکان
جهنگی میران، وه ک ئیریشین پۆلیتیک ب نا ف کریه، جار جار ژى ره وشا
کوردستانی و ئەف ئیریشین ل دژی مه مەکان روو به ری هه ف کریه.
جهنگی ل سه ر کوردستانی وه ک جهنگی ل سه ر مه مکین خوه دیتیه. ئەف
مۆتیفین پۆلیتیک و ئەقینی د قان سترانان ده که تنه زکی هه ف:

چەند مۆتيفيتىن دىنى و مەمك

ژ دەر مۆتيفيتىن پۆلېتېك، د چەند سترانان دە هن مۆتيفيتىن دىنى (ئۆلى) ژى، ب تەما مەمكەن قە تەقايى دەرياس دىن. ژنا كورد د قان سترانان دە زىتر پەسنى مەمكەن خوە ددە، ب ئاليكارىيا ئيفادەيتىن دىنى «ئەدەبىياتەكە مەمكەن» د ئافرىنە، د قان سترانان دە وەك مىسال ئەم راستى ئيفادەيتىن فتر، زەكات، مەلەك، خوەدى، رۆژى، پاشيف، حەج، تەبەرك، شىخ-مەلە، مەككە... تىن ژ بەر كود ناڤ هەر جقاتەكى دە بىر-باوەرى، مۆتيف-نەخشىن ئۆلپەرەستى (دىنى) تى ب روومەت بوونە، سترانېژ خواستىيە ژ قى روومەتى بەرەكە گرى بدە، ژى ئىستىفادە بکە. لى بەلى چاوا ئەم دىينى، سترانېژ هېژابوون و گرانبھايى يا مەمكەن ل سەر قان خەملىن ئۆلپەرەستى رە گرتىيە، جىھەكى هن ژى روومەتتر داىە مەمكەن. د قان سترانان دە مەمك بوونە زىر-زىڤ، مادەن و وەك بەھوشتەكە دەرەوين، رەنگىن و شەنگە شوخ بن:

.....

وہللە سىنگ و بەرى من ئەڤدالا خوەدى،

مىنانى باخچەكى زنارا مېردىنى،

سەرى سالى سى جارا زەكاتى مالا خوەدى لى دكەڤە،

لۆ!

..... (۷۸)

د سترانەكە ماين دە يا كو ئەقىنا ل سەر كەچەكە ترك تىدا دەرياس دېە، مەمك وەك فتارا ئىڤارى ھاتىيە ب ناڤكرن:

بەژنا من

بەژنا من، نازكە، تا رحانا شەنگە،

شورەتى من ئوسا نە، نۆتلا ھەرمووشى پەنگە،

سىنگ و بەرى من ئوسا نن،

نۆتلا تەخت و پايى كوردستانى،

ئىسال ھەفت سالە، دانزەھ قارالا ل سەر قال و جەنگە (۷۶).

د سترانەكە ماين دە ژى، دەما ل سەر مەمكەن تى سەكنىن، ئەم راستى ئيفادەكە وەك قى ئيفادى تىن: ناوہللەھ نۆلا سولتان رەشىد، شەرت و قايشى ھەفت دووہلى ئەجنەبى ل سەرە... د قان سترانان دە دەرياسوونا قان ئيفادەيتىن پۆلېتېك و دىرۆكى رەنگەكى گەلەك ھونەرى تەقى قان سترانان دكە. ژ ئاليكى دە ژى، ژنى ھەم ھەبوونا خوە يا ژنېن و ھەم ژى تەلوکەيتىن ل دژى ھەبوونا وەلاتى خوە خواستىيە بىنە زمىتن. د سترانەكە ماين دە، سترانېژ ژنېن ھېژا بوونا مەمكەن خوە وەك «پايتەختى مېرى كوردستانى» دىينە:

دەردۆ

كورۆم ژ تە رە نەگۆ

زمانى تە قەلەمە، سىنگى م دەفتەرە،

سەرى سبەھى، مىناكى مەلايى دوانزەدە عەلىم،

تو دخوينى ل ئەزبەرە

سىنگ و بەرى م ئەتىما خوەدى،

مىنانى پايتەختى كوردستانى،

سالى دوانزەدە مەھ،

شەپ و قەوخەيى دوانزەدە،

دەولەتى ئەجنەبى، دايم ل سەرە (۷۷).

کهچی دینی

.....

لی گورئی، لی خه زالی،
کانی رندا ناف مالی،
وهیلام مه مک خواری،
مه مک فتارا ئیشاری،
کهچی دینی تو زانی،
ته نهز کوشتم، ته نهز هلاندم،
تو بکورمانجی نزانی،
ئاسکر ئولدوم په یاده،
ته لیم بلمه نه چاره.
..... (۷۹)

د سترانا دن ده ژئی، چاوا ئەم دبیین ئی جاری ل سهر مه مکئی عهیشی
«جۆتهک مه لهک» د خوین^(۸۰). ده ما مه مک تین خوبانی موجیزه بیین
نه دیتی، بووبه رین نه هیثیکری دکارن په یدا بن، مه مک دبن بایسی
ئنته رمه ززویین نووه، وهک «ئه گهر فه کم بشکۆکی سینگ و بهرۆکی
مه مکان / هه جیبی فه گهرن ژ ریبا مه کانه^(۸۱)»، «ئه گهر هوون بشکۆکید
سینگ و بهرۆکان فه کن / وی میریبین گۆرا زیندی بکن^(۸۲)». ده ما
مه مک فه دبن، سترانبیژ ژ خوه دی ره حورمه تان دشینه و شکران
دکه: سینگ و بهری وی گولبارانه / نه زئی بیهن کم، ژ خودا بکم
شکرانه^(۸۳). د سترانه که مایین ده، مۆتیفین ئۆلپه رستهی و ته ما مه مکان
ب ته مامی که تنه زکی هه ف:

وه ره مالا باقی من ده ری فه که، بی بسملا،

گاڤا تو که تی جه م من، ته لهیث بلندکر،

بی یا ره بی، سه د ماساللا،

ده گاڤا ده فی خوه ئاقتیت خه بخره با چیناخی،

قرکا منی پۆشناقی،

ته ده فی خوه قرکا من ده رتانی، بی یا ره بی، همدوللا،

سینگ و بهری من ته ره بۆزی-به یازی،

مینا به یار کاختا دهستی خۆجه و مه لا^(۸۴).

چاوا د سترانه که مایین ده ژئی ئەم دبیین، ئی جاری جۆتی مه مکان ژ بۆ

خیر-خوهشییی بینه، بۆنا ده رگه کی خیری ل پیشییا خیرخوازان فه که،

وهک ته بهررک تی پیشکیش کرن:

ده گدیانو

.....

ده گدیانو! ده گدیانو!

ناقبه ینا من و به ژنا زراف ب دیواره،

ئالی کلس، یهک نکاره.

جۆتی مه مکئی من خانم خاتوونی،

یهک سیف، یهک پۆرته قاله.

که چکی گازی دکر دگۆ: لۆ... لۆ لۆکو،

شه فکی ژ نیقبه ندا شه فا و پی فه،

وه ره ته و افا سینگ و بهری من که چکی،

ژ ته ره خوه شتره،

ژ ته بهرکا مالا شیخی کاله.

ژ گریډانا پشتی بهر ژور ده،
 توج دخوازی نه ز منیکارم،
 ژ گریډانا پشتی و بهر ژیره ده،
 نه ز مریدا شیخی کالم،
 چ بخوازی نه ز نکارم (۸۵).

د داویبا فی سترانی ده، تشته کی گلهک بالکیش ژی، که چک بهدنا
 خوه ژ پشتی (ناقی) فه دکه دو بهشا: بهشا ژور، بهشا ژیر، د ناقبهرا
 هردو بهشان ده بهسا گریډانه کی ژی دکه، به شی ژور سینگ و بهر تهف ده
 پیشکیشی لاوکی خوه دکه، بهشا ژیر ته حره کی گلهک نازک پورده دکه.
 نهف بهکا ژی نیشان دده کو، د سترانین کوردی ده ناقچا هره نه روتیک
 مه مکن، ژ ناخی بهر ب ژور. موتیفین ل سهر بهشین بهدنه بیین مایین (ژ
 ناخی بهر ب ژیر) وهک ناقچین نه روتیک نه وقاس بالکیش نین.

پدیدابونا تهما «ژنین مه مگفروش»

تهما «ژنین مه مگفروش» زیتیر د ناف سترانین کو ژ ده فی میران
 ده رکه تی، جیه دگره. میرین کو نه فینداربونه ههرتم چاوا د فان سترانان
 ده تی خویان، نه گیه شته داخو زین خوه، هیقی بیین وان نه هاتنه جیه. ژ
 بهر فی یه کی ژی، فان میران د هه مبیژا خه م-خه یلان ده ژ خوه ره نیمکان
 و مه جالین نووه پیداکرنه، وان د زه ریا خه ونه روژان ده ب ته حره کی
 هونه ری ناقره نی کرنه، چوونه-هاتنه، بوئا کو ژ خوه ره جوته مه مک ده ست
 بخن. هم د چند سترانان ده راستی په یقی دکان، سوک-بازار،
 مشته ری، کرین-فروتانی ... تین. ژ بهر چند دژواری، بیگافی و
 بیه جالی بیین ژین، سترانین خوه ناقتیبه بهر به ختی خه م-خه یلان. د

فان سترانان ده که چ ههرتم د رولا مه مگفروشک، خورت ژی رولا
 مشته ربکی ده یه:

هه لیمجانی
 ده ب جان به، هه لیمجانی
 ئی لی هه لیمجانی،
 هه یران نه ز نه تی مه،
 نو نه ز نه برچی مه،
 نه ز ل بهر سیهکا بتلیسا خویان روونشتیمه.
 ئی لی هه لیمجانی،
 هه که تو نا فکشینی، نه ز گلهک تی مه،
 هه که تو نانپیتی، نه ز گلهک برچی مه،
 هه که تو سینگفروشی، نه ز مشته ری مه
 هه که تو نافروشی،
 روژ هزورا هه ق،
 نه ز ل سهر په لا سه لاتی،
 ده ستی من و ده واته
 نه ز ل هه لیمجانا خوه ده، وه چی مه.
 (۸۶)

د فان سترانان ده دهریاسبوننا په یقی سینگفروش-مشته ری، ژ
 نالیکی ده نه فینداربیا میر چقاس ب شهواته، گلهک باش نه شکره دکه.
 بیگومان نهف په یقان ژ کرینا مه مکان زیتیر، ده ستختنا مه مکان ئیفاده
 دکن، ب گوتنه که مایین هیقی بیین هه قدودیتنی، نه فینی نه شکره دکن، ل
 فرا مروث نکاره پیوه ندی بیین نه کونومیک-بازرگانی بینه بیرا خوه، وهک
 میسال:- کهوا من مه شییا دکانی / مه مک برن فروتانی (۸۷). د فی

سترانې ده تشتی مړوڅ ژې د درده نه کړین- فرۆتانا مه مکانه، مه به ست هیڅییا ده ستختستا مه مکانه، ته نې د ناف سینوړې داخوازه کې ده دمینه. چاوا مه بهرې ژې گوټیوو، ده نگبېژ د ناقبه را فیکې- ټیمیش و مه مکان ده تو جوداییه که نه دیتیه، وهک پاشل تږی ټیمیشه^(۸۸). قرا په یفا ټیمیش ل شونا مه مک هاتیه ب کار نانین، جیپې کو فیکې- ټیمیش ل تې کړین و فرۆتانی، نانگوړی ده نگبېژ میړین و فانتازیبین وی، ل ورا مړوڅ دکاره مه مکان ژې، ژ خوه ره پیدا بکه، ژ بهر قې په کې ژې په ی ریبا سووکې (بازارې) که تیه و ژ که چکې پرس کړیه: زهر مه مکا نافرۆشی؟^(۸۹).

ژ بو کړینا مه مکان چ ژ ده ستی میړ تې، دده، یهک- دو نابېژه، تماتی و چکووسیپې داڅی ټالیکې:

سهیران
.....

سهیرانې، من خولاما ته ل وی ده قې،
گونډو، لو مالینو، نه زې به ختی وه که تمه،
گازن- لو ما ژ من نه کن،
نه زې ته رکا چاڅ- بروویږ سهیرانا مه له موسا ناکم.

هه تانی سهیرې قهره شداغا خوږان،
رانه به میړگ و زه قې.

سهیرانې منې سوند خاریه-
گه ره سوورده تې ته سوړ بدم بهر قې ده قې
سهیرانې من خولامې ته وی ده قې، خه بهردانې،
گونډو، لو مالینو، نه زې به ختی وه که تمه،
هونې گازن- لو ما من نه کن،

مه مکې سهیرانا من وسانن:
سهیرې سوړن کوکې وان سپی نه،
نوټلی سیڅید خه لاتی نه،
نوټلی خورمې عه ره بی نه،
نا وه لله، نوټلی تریبې ره وانې سنجرینه،
وې نانینه هه فا مالا فرۆتانی،
هه رکه خه لقی رابه بده مال- حالې دنې،
نه ز سیفیلې خادې رابم بدم،
هه رچار منگې خوه تین بهر دۆتنې،
ده باقې، سهیران خه دیدیه ب من ره نایې
.....^(۹۰).

گه له ک جارن مه مک د سترانان ده وهک سیڅین فرۆتانی هاتنه
نیشانندن. چاوا مه ل ژور ژې گوټیوو، هه م ژ ټالیپې ته حر، تام- له زهت و
هشکپیا خوه فه، درووقې مه مکان نانگوړی ده نگبېژ گه له ک ل سیڅان
که تیه، وهک هه هت هاتنه هه سین. نه و به د حالې کو جوتې مه مکان وهک
دهرمان دیتیه، چاوا د سترانه کې تې خوبان، دیسا ریبا دکانې دگه ره:
..... مه مک سیڅه ل دکانې^(۹۱).

ب کورتی مړوڅ دکاره بیژه، د هه موو فان سترانان ده نه ف موټیفین ل
دورا ته ما مه مکان به ره ف دین، نیشان ددن کو، مه مک ب سالان وهک
نیشانه که مه زن یا شاخسییه تا ژنان هاتیه په ژراندن. ب کیمانی نه ف
ماتهریالین فولکلوریک قې راستیې ژ مه ره پیڅکیش دکن. ژ ټالیپې دن
ل سهیر ژینا سه کسوهل یا ژنین کورد، سپې، د پیڅه روژې ده، نه ف سترانان
وهک ره فرانس دکارن گه له ک زانیاریبین کپهاتی رابه ری مه بکن.

چاڤكاني

- ۱- رۆژا نوو، ههژمار: ۲۷. ئەڤ كۆڤارا كۆب كوردی و ب فرانسى دو زمانان هاتیبه وهشاندن، د ناقبهره سالین ۱۹۴۳-۱۹۴۶ ل بهیرووتی دهرکه تییه، چا نوو: ئوپسالا، ۱۹۸۶ .
- ۲- هه جیبی جندی، کلامید جماعه تا کوردایه لیریکیبی، ئه ریفان، ۱۹۷۲، رووپ. ۳۹ .
- ۳- ئەحمه دی خانى، مەم و زین، ئەسته نبۆل (وه رگەر: م. ئە. بۆزئهرسلان) ۱۹۷۵، رووپ. ۱۹۳، ۱۰۸ .
- ۴- هه جیبی جندی، مەسه له و خه به رۆکیید جماعه تا کورد، ئه ریفان، ۱۹۸۵، س. ۳۴۴ .
- ۵- م. و. خامۆیان، فەرهنگا کوردی- روسییه فرازیۆلۆگی، ئه ریفان، ۱۹۷۹، رووپ. ۱۶۰ .
- ۶- نورا جهواری، سترانی کوردایه جماعه تییه، ئه ریفان، ۱۹۸۳، رووپ. ۱۲۸ .
- ۷- نورا جهواری، رووپ. ۱۶۶ .
- ۸- نورا جهواری، رووپ. ۱۳۷ .
- ۹- Kürt Halk Türküleri (کلام و سترانین کورد)، ئانکارا، ۱۹۹۱، رووپ. ۱۷۸ .
ناماده کار: مهحمهت بايراک .
- ۱۰- هه جیبی جندی، رووپ. ۷۱ .
- ۱۱- جگه رخواين، فۆلكلۆرا کوردی، ستۆکهۆلم، ۱۹۸۸، رووپ. ۱۳۳ .
- ۱۲- ئۆردیخانى جهليل و جهليلی جهليل، زارگۆتتا کوردا، مۆسکۆڤ، ۱۹۷۸، جيلت: ۱، رووپ. ۳۷۳ .
- ۱۳- هه جیبی جندی، رووپ. ۱۱۰ .
- ۱۴- جهليلی جهليل، زارگۆتتا کوردی سوریی، ئه ریفان، ۱۹۸۵، رووپ. ۲۴۱ .
- ۱۵- جگه رخواين، رووپ. ۱۱۲ .
- ۱۶- زهینه له بادین زنار، خوهنچه ۷، رووپ. ۴۸ .
- ۱۷- رۆژا نوو، ههژمار: ۱۸ .
- ۱۸- قه ناتى کوردۆ، به يتید کوردی (ئەڤ خه باتا قه ناتى کوردۆ بهری مرنا وی وهک

دهستنیس هاتییه ناماده کرن، هین چاپ نه بوویه .

- ۱۹- قه ناتى کوردۆ، به يتید کوردی، د ناڤ ئی خه باتا نه چایبووی ده، قه ناتى کوردۆ چهند دهستانین کو د ناڤ کوردین ئیرانی ده به لاف بوونه، قولباندییه زارافی کورمانجی. ژ ئالیسی دن چهند دهستانین زارافی کورمانجی ژى، یین وی خوه به رهڤ کره، د ناڤ ئی دهستنیسی ده جیه گرتنه .
- ۲۰- قه ناتى کوردۆ، به يتید کوردی (دهستنیس). .
- ۲۱- مهحمه د بايراک، رووپ. ۱۰۱ .
- ۲۲- جهليلی جهليل، رووپ. ۲۲۳ .
- ۲۳- جگه رخواين، رووپ. ۱۱۶ .
- ۲۴- جگه رخواين، رووپ. ۱۶۴ .
- ۲۵- قه ناتى کوردۆ، به يتید کوردی (دهستنیس). .
- ۲۶- قه ناتى کوردۆ، به يتید کوردی (دهستنیس). .
- ۲۷- هه جیبی جندی، رووپ. ۷۳ .
- ۲۸- فەرہات، گۆڤه ند - Kürleri Türkülerinden öğrenmek, کۆلن، ۱۹۹۰، رووپ. ۱۳ .
- ۲۹- ئۆردیخانى جهليل و جهليلی جهليل، زارگۆتتا کوردا، جيلت ۱، ۴۱۱ .
- ۳۰- هاوار، ههژمار: ۳۷ .
- ۳۱- هه جیبی جندی، رووپ. ۳۳ .
- ۳۲- نورا جهواری، رووپ. ۱۴۵ .
- ۳۳- قه ناتى کوردۆ، به يتید کوردی، (دهستنیس). .
- ۳۴- قه ناتى کوردۆ، به يتید کوردی، (دهستنیس). .
- ۳۵- هاوار، ههژمارا: ۳۸ .
- ۳۶- جگه رخواين، ۱۵۱ .
- ۳۷- جهليلی جهليل، رووپ. ۲۴۵ .
- ۳۸- جهليلی جهليل، رووپ. ۲۱۶ .
- ۳۹- رۆژا نوو، ههژمار: ۳۶ .
- ۴۰- هه جیبی جندی، رووپ. ۷۱ .

- ٤١- ژ ئارشيفقا م. ئارات .
- ٤٢- سهگشان عهبدوخلهكيم، مهحمه عارفى جزيرى -كهوى رياده، ستۆكهۆلم، ١٩٩٠، رووپ. ٣٠ .
- ٤٣- رۆژا نوو، ههژمار: ٥٦ .
- ٤٤- نورا جهواري، رووپ. ١٤٩ .
- ٤٥- ههجيبي جندى، رووپ. ١٢٢ .
- ٤٦- رۆژا نوو، ههژمار: ٦ .
- ٤٧- ههجيبي جندى، رووپ. ٢٠١ .
- ٤٨- ههجيبي جندى، رووپ. ١٩٨ .
- ٤٩- ههجيبي جندى، رووپ. ٢٠١ .
- ٥٠- جهليلي جهليل، رووپ. ٢٧٠ .
- ٥١- نورا جهواري، رووپ. ١٢٨ .
- ٥٢- رۆژا نوو، ههژمار: ٥٥ .
- ٥٣- ژ ئارشيفقا م. ئارات .
- ٥٤- ژ ئارشيفقا م. ئارات .
- ٥٥- رۆژا نوو، ههژمار: ٢٧ .
- ٥٦- زهينهلعابدين زنار، خونهچه III، ستۆكهۆلم، ١٩٩١، رووپ. ٤٥ .
- ٥٧- رۆژا نوو، ههژمار: ٥٥ .
- ٥٨- ههجيبي جندى، رووپ. ١١٥ .
- ٥٩- رۆژا نوو، ههژمار: ٤٥ .
- ٦٠- ههجيبي جندى، رووپ. ١١٥ .
- ٦١- زهينهلعابدين زنار، خونهچه II، ستۆكهۆلم، ١٩٩٠، رووپ. ١٠٩ .
- ٦٢- ههجيبي جندى، رووپ. ٣٠ .
- ٦٣- قه ناتي كوردۆ، بهيتيد كوردى (دهستنقيس)
- ٦٤- ههجيبي جندى، رووپ. ٧٦ .
- ٦٥- ههجيبي جندى، رووپ. ٤٧ .
- ٦٦- هاوار، ههژمار: ٦ .
- ٦٧- ههجيبي جندى، رووپ. ١٠٨ .
- ٦٨- جگه رخوين، رووپ. ١٤٦ .
- ٦٩- جهليلي جهليل، رووپ. ٢٤٥ .
- ٧٠- ئوردىخانى جهليل و جهليلي جهليل، جيلت I، رووپ. ٣٥٣ .
- ٧١- ههجيبي جندى، رووپ. ٨٨ .
- ٧٢- هاوار، ههژمار: ٢٨ .
- ٧٣- نورا جهواري، رووپ. ١٦٢ .
- ٧٤- ژ. س. موسائهلين، زه ميبيل فرۆش - دهستانا كوردى و شاخين وي، مۆسكۆف، ١٩٨٣، رووپ. ١٣٨ .
- ٧٥- مهله مهحمود ديرههوى، مشتاخا چيبا - ژ گۆنتين پيشيبا، ستۆكهۆلم، ١٩٨٩، رووپ. ١٣٧ .
- ٧٦- ههجيبي جندى، رووپ. ١٦٣ .
- ٧٧- رۆژا نوو، ههژمار: ١١ .
- ٧٨- جگه رخوين، رووپ. ١٤٧ .
- ٧٩- رۆژا نوو، ههژمار: ٥٧ .
- ٨٠- ئوردىخانى جهليل و جهليلي جهليل، رووپ. ٤١١ .
- ٨١- قه ناتي كوردۆ، بهيتيد كوردى (دهستنقيس).
- ٨٢- قه ناتي كوردۆ، بهيتيد كوردى (دهستنقيس).
- ٨٣- قه ناتي كوردۆ، بهيتيد كوردى (دهستنقيس).
- ٨٤- جهليلي جهليل، رووپ. ٢٥٠ .
- ٨٥- رۆژا نوو، ههژمار: ٨ .
- ٨٦- رۆژا نوو، ههژمار: ٢٢ .
- ٨٧- ههجيبي جندى، رووپ. ١٤٥ .
- ٨٨- نورا جهواري، كلاميد جماعه تا كوردابه گۆقه ندى، ئهريشان، ١٩٦٤، رووپ. ٦٤ .
- ٨٩- جهميلا جهليل، ستراني جماعه تا كوردا، ئهريشان، ١٩٧٧، رووپ. ٣٤ .
- ٩٠- ههجيبي جندى، رووپ. ٤١ .
- ٩١- جهليلي جهليل، رووپ. ٢٥٥ .

جەرباندنەکه بیبلیۆگرافیا فۆلکلۆرا کوردی

(د قح) جەرباندنا بیبلیۆگرافیک دا ۱۲۵ چاڤکانیبییتن کول سەر فۆلکلۆرا کوردی هاتنە وەشاندن، جیه گرتنە.)

. Abbas, Hilmi, Altkurdiche Kampf und Liebeslieder, München, 1964.

. عەبدوڵحەکیم، سەگقان، محەمەد عارفی جزیری - کەووی ربا، ستۆکھۆلم، ۱۹۹۰ .
 . ئاکرەیی، عەزیز رەشید، چیرۆک و سەرھاتییبی کوردی، دەن هاگ، ۱۹۸۲ .

. ئاراس، ئەحمەد، کەر و کولک - میتۆلۆژییا کوردی دە دەستانەک، ئیستەنبۆل، ۱۹۹۳ .

. ئاراس، ئەحمەد، سییابەند و خەجی - میتۆلۆژییا کوردی دە دەستانەکە ئەقینی، ئیزمیر، ۱۹۹۳ .

. بالی، ئا.، گۆنتین پێشیاان ئین کوردی، ئیستەنبۆل، ۱۹۹۳ .
 . بایراک، محەمەد، Kürt Halk Türküleri، (کلام و سترانین کوردی)، ئانکارا، ۱۹۹۱ .

. بەرز، کۆیۆ، سییامەند و خەجی (شاخەکە ئەدەبی)، ستۆکھۆلم، ۱۹۹۳ .

. Berz, Koyo, Na Xumxuma a, Uppsala, 1989.

. Blau, Joyce & Hakem, Helkewt, Perlcs d'un collier, Paris, 1981.

. Blau Joyce, Mémoire du Kurdistan, Paris, 1984.

(رووپەلین ۱۵-۱۰ ژ نمونەبیین فۆلکلۆرا کوردی پێک هاتییه)

. Blau Joyce, Contes Kurdes, Paris, 1986.

. Bois, Tomas, Kurdische Volkichtung, Bonn, 1985.

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، میر زۆرۆ - مەسەلۆکیید لاوران I، بۆراس، ۱۹۸۱ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، گوری بلورقان - مەسەلۆکیین لاوران II، بۆراس، ۱۹۸۲ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، کیتێ خاتوون - مەسەلۆکیین لاوران III، بۆراس، ۱۹۸۲ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، سەرکەتتا مشکان - مەسەلۆکیین لاوران IV، ئویسالا، ۱۹۸۴ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، پەپوک - مەسەلۆکیین لاوران V، ئویسالا، ۱۹۸۵ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، مەلایێ مەشهور - پێکەنۆکیین مەلایێ مەشهور، ئویسالا، ۱۹۸۶ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، ماسییین بەژی - پێکەنۆکیین گەلی I، ئویسالا، ۱۹۸۷ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، ژ دینا دینتر - پێکەنۆکیین گەلی II، ئویسالا، ۱۹۸۸ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، ئیلمێ توورک - پێکەنۆکیین گەلی III، ئویسالا، ۱۹۸۹ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، بووکا گولسوون - پێکەنۆکیین گەلی IV، ئویسالا، ۱۹۹۰ .

. بۆژنارسلان، م. ئەمین، مەلا کولی - پێکەنۆکیین گەلی V، ئویسالا، ۱۹۹۱ .

. Brunel, A., Gulusar, Contes et Legendes du Kurdistan, Paris, 1946 .

. جانکورت، زەمبیل فرۆش - هۆژانا چیرۆکی یا ب ناڤ دەنگ ب دەرختنەکە نوو، بۆن، ۱۹۸۷ .

. جەلیل، جەلیلی، زارگۆتتا کوردی سوریا، ئەریشان، ۱۹۸۵ .

. جەلیل، جەمیلا، کلامێد جماعەتا کوردا، ئەریشان، ۱۹۶۴ .

. جەلیل، جەمیلا، کلام و مقامێد جماعەتا کوردا I، مۆسکۆڤ، ۱۹۷۳ .

. جەلیل، جەمیلا، سترانێ جماعەتا کوردا، ئەریشان، ۱۹۷۷ .

. جەلیل، جەمیلا، کلام و مقامێد جماعەتا کوردا II، مۆسکۆڤ، ۱۹۸۶ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ، دلۆکیید جماعەتا کوردا، ئەریشان، ۱۹۶۴ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ، مەسەلە و مەتەلۆکیید جماعەتا کوردا II، ئەریشان، ۱۹۷۱ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ، دەستانا کوردی یا مێرخاسیی «خانێ لەپزێرین»، مۆسکۆڤ، ۱۹۶۷ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ، مەسەلە و مەتەلۆکیید جماعەتا کوردا I، ئەریشان، ۱۹۶۹ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ، سترانێ زارگۆتتا کوردا یە تاریقیین، ئەریشان، ۱۹۷۵ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ و جەلیل، جەلیلی، مەسەلە و مەتەلۆکیید جماعەتا کوردا (ب رووسی)، مۆسکۆڤ، ۱۹۷۲ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ و جەلیل، جەلیلی، چیرۆکی جماعەتا کوردا، ئەریشان، ۱۹۷۴ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ و جەلیل، جەلیلی، زارگۆتتا کوردا I-II، مۆسکۆڤ، ۱۹۷۸ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ و جەلیل، جەلیلی، گولانچکزییرین (نمونه بیین فۆلکلۆرا کوردا)، ئەریشان، ۱۹۸۴ .

. جەلیل، ئۆردیخانێ و جەلیلی، جەلیل و جەلیل، زینا، چیرۆک، ئەفسانە و ریفایەتین کوردی (ب رووسی)، مۆسکۆڤ، ۱۹۸۹ .

- . نه‌دهم، حوسه‌هین، سییابه‌ند و خه‌جی (ب ئالمانی و ترکی)، نه‌سه‌ن، ۱۹۸۵ .
 . نه‌قدال، نه‌مین، مه‌می و زینج، نه‌ریقان، ۱۹۵۸ .
 . فارزوف، ئی. و روده‌نکو، م. ، چیرۆکتین کوردی (ب رووسی)، مۆسکۆف، ۱۹۵۹ .
 . Ferhat, Govend - Kürtleri Türklerinden Ögrenmek, .
 . (ب ترکی و ئالمانی)، کۆلن، ۱۹۹۰ .
 . فه‌تتاحتی قازی، قادری، مه‌هر و وه‌فا، ته‌بریز، ۱۹۶۶ .
 . فه‌تتاحتی قازی، قادری، شیخ‌سه‌نعان، ته‌بریز، ۱۹۶۷ .
 . فه‌تتاحتی قازی، قادری، به‌هرام و گوله‌ندام، ته‌بریز، ۱۹۶۸ .
 . فه‌تتاحتی قازی، قادری، شو‌ر مه‌حموود و مه‌رزنگان، ته‌بریز، ۱۹۶۹ .
 . فه‌تتاحتی قازی، قادری، شیخ‌فه‌رخ و خاتوون ئاستی، ته‌بریز، ۱۹۷۲ .
 . فه‌تتاحتی قازی، قادری، سه‌ید و میر سه‌یفوددین به‌گ، ته‌بریز، ۱۹۷۶ .
 . فه‌تتاحتی قازی، قادری، ئامسال شاهه‌کام - ه‌ کوردی، ته‌بریز، ۱۹۸۵ .
 . Helimoglu, Muhsine, Cigaramin Üstünde Bir Topal Karınca
 Ankara, 1992 . (پرانیبیا فان چیرۆکان ل گه‌له‌ک هه‌ریم و ده‌قه‌رین کوردستانه‌ی
 هاتینه‌ به‌ره‌ف کرن).
 . حه‌قی شه‌وه‌یس، ئیسماعیل، قسه‌ی پیشینان، به‌غدا، ۱۹۳۳ .
 . Hugo, Makas, Kurdische Texte im Kurmanci - Dialekte aus der Ge-
 gend Von Mardin, Leningrad, 1926 .
 . کوردۆ، قه‌ناتج، به‌یتید کوردی (ده‌ستنیسه‌).
 . Le Coq, Albert Von, Kurdische Texte, Berlin, 1903. . Lerx, Peter,
 Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer I-
 II, St, Petersburg, 1857-1858.
 . Lescot, Roger, Textes Kurdes I-II, Paris-Beyrut, 1940-1942.
 . لیسکو، رۆجه‌ر، چیرۆکتین کوردی، ستۆکهۆلم، ۱۹۸۷ .
 . له‌قه‌ندی، مه‌حموود، مالا خوه‌دی (پیکه‌ن)، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۲ .
 . Mackenzie, D. N., Kurdish Dialect Studies II,
 London, 1962. (ته‌کستین فۆلکلۆریک)
 . مالیسانژ، فۆلکلۆری مارا چه‌ند نوموونه‌ی، ئوپسالا، ۱۹۹۱ .
 . Mam und Zin - Kurdische Volksepos in der Fassung Von Roger Les-
 cot und L. Ch. Wentzel, Zurich, 1980.

- . جه‌لیل، زینا و ئالهنس، ئا.، چیرۆکتین کوردی یین گه‌لی (ب زمانج لیستقانی)،
 بیلینوس، ۱۹۷۷ .
 . جه‌واری، نورا، کلایمید کوردایه‌ گۆقه‌ندی، نه‌ریقان، ۱۹۶۴ .
 . جه‌واری، نورا، نه‌فراندریبا کوردا یا سترانین گه‌لی (ب رووسی)، نه‌ریقان، ۱۹۷۱ .
 . جه‌واری، نورا، سترانج کوردایه‌ جمه‌تیج، نه‌ریقان، ۱۹۸۳ .
 . Chaliand, Gerard, poesie populaire des Turcs et des
 Kurdes, Paris, 1961 .
 . جگه‌رخوین، فۆلکلۆرا کوردی، ستۆکهۆلم، ۱۹۸۸ .
 . جگه‌رخوین، گۆتنج پیشییا، شام، ۱۹۵۷ .
 . جندی، حه‌جیبی و نه‌قدال، نه‌مینج، فۆلکلۆرا کورمانجا، نه‌ریقان، ۱۹۳۶ .
 . جندی، حه‌جیبی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیج، کتیبیا I، نه‌ریقان، ۱۹۶۱ .
 . جندی، حه‌جیبی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیج، کتیبیا II، نه‌ریقان، ۱۹۶۲ .
 . جندی، حه‌جیبی، ستران و چیرۆکتید کوردی یین نه‌پیک، مۆسکۆف، ۱۹۶۲ .
 . جندی، حه‌جیبی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیج، کتیبیا III، نه‌ریقان، ۱۹۶۹ .
 . جندی، حه‌جیبی، کلایمید جماعه‌تا کوردایه‌ لیریکیج، نه‌ریقان، ۱۹۷۲ .
 . جندی، حه‌جیبی، شاخید نه‌پۆسا «رۆسته‌می زاله» کوردی (ب رووسی)، نه‌ریقان،
 ۱۹۷۷ .
 . جندی، حه‌جیبی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیج، کتیبیا IV، نه‌ریقان، ۱۹۸۰ .
 . جندی، حه‌جیبی، مه‌سه‌له و خه‌به‌رۆکتید جماعه‌تا کوردا، نه‌ریقان، ۱۹۸۵ .
 . جندی، حه‌جیبی، حکیاتید جماعه‌تا کوردیج، کتیبیا V، نه‌ریقان، ۱۹۸۶ .
 . چه‌م موونزوور، تایج کلایم دیرسم، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۳ .
 . ده‌نز، حوسه‌هین، گۆتنج پیشیج کوردا، ئیسته‌نۆل، ۱۹۹۱ .
 . Der Löwe des Daroghas und andere Kurdische Fa
 beln. (ژ ئالیج کوردی ئاووستورج ب ئالمانی هاتیه و ه‌شاندن)، Polten & wien,
 1992.
 . دیرشه‌وی، مه‌له مه‌حموود، مشتاخا چیا - ژ گۆتنج پیشییا، ستۆکهۆلم، ۱۹۸۹ .
 . ده‌ستانا مه‌می ئالان، ئیسته‌نۆل، ۱۹۷۸ .
 . دژوار، عه‌گید، یه‌کتیبیا چوکان - چیرۆکتین کوردی، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۰ .
 . Düzgün, Mustafa, Dersim Türküleri, Enqere, 1992 .

- . Sabar, Yona, The Folk Literature of the kurdistani Jews, Michigan, 1992.
- . شارباژیری، ئو، گه وهه ری گۆرانیه کانی حه سه ن زیره ک، به غدا، ۱۹۸۱ .
- . سه جادی، عه لانه دین، رشته ی مرواری I-XIII به غدا، ۱۹۵۶ - ۱۹۸۳ .
- . سوئانه، ئه، ونکتن، ب، چیرۆکا سوتو و تاتۆ (چاپه که تهزه، ب کوردی و ئینگیلیزی)، لۆندۆن، ۱۹۸۸ .
- شه مۆ، عه ره بی، -
- . Die drei Glatzköpfe- kurdische volksmärchen, Berlin, 1977.
- . تیگریس، نامه د و مۆتکی، رۆمان، که ن و گرین (پیکه نین) ستۆکهۆلم، ۱۹۸۹ .
- خال، م، پهنه ی پیشینان، به غدا، ۱۹۵۷ .
- . yavuz, Muhsine Helimoglu, Diyarbakir Efsaneleri, Istanbul, 1993.
- هه ردو جلد ب هه قرا (جلد ۱: ۱۹۸۹، جلد II: ۱۹۹۰).
- . Wentzel, Luise charlotte, Kurdische Marchen, Düsseldorf 1978.
- . Wikander, Stik, Recueil de textes Kourmandji, Uppsala, 1958.
- . Zaza Nureddine, Contes et Poemes Kurdes 1974.
- . زنار، زهینه لعابه دین، خونه چه I (گۆتتین پیشینان، کلام- دیالۆک و چیرۆک)، ستۆکهۆلم، ۱۹۸۹ .
- . زنار، زهینه لعابه دین، خونه چه II (کلام- دیالۆک و چیرۆک)، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۰ .
- . زنار، زهینه لعابه دین، خونه چه IV (کلام، لاوژا مه سی P، مه سه لۆک و چیرۆک)، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۰ .
- . زنار زهینه لعابه دین، خونه چه V (کلام، سه ریپهاتی، مه سه لۆک و چیرۆک)، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۱ .
- . زنار زهینه لعابه دین، خه جی و سیبایه ند (شاخه که ئه ده بی)، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۲ .
- . زنار زهینه لعابه دین، خونه چه VI (کلام، سه ریپهاتی، مه سه لۆک و چیرۆک) ستۆکهۆلم، ۱۹۹۳ .
- . زنار زهینه لعابه دین، خونه چه III (کلام، مه ته لۆک و چیرۆک) ستۆکهۆلم، ۱۹۹۱ .

- . Mann, Oskar, Kurdische- Persische Forschungen, Abt. IV : Die Mundart der Mukri Kurden I-II, Berlin, 1906-1909.
- . Mem and Zin, Kurdistan's national epic, Amsterdam, 1968.
- . Mem och Zin, Helsingfors, 1980.
- . مه تی، حه سه نی، ئاردوو (کورته چیرۆکین گه لیتری)، ستۆکهۆلم، ۱۹۹۰ .
- . مهۆتولی، سه لاهه ددین، چیرۆکین کوردان، ئیسه ته نیۆل، ۱۹۹۱ .
- . موکری، موحه ممه د، گورانبیا تاراناها یا کۆردی، ته هه ران، ۱۹۵۱ .
- . موکری، موحه ممه د، لاله گه نده ده بزبان - و مانژا، پاريس، ۱۹۶۶ .
- . موسائه لیان، ژ-س، سترانین کوردی بێن گه له ری (ب رووسی)، مۆسکۆف، ۱۹۸۵ .
- . موسائه لیان، ژ، س، زه مبیله فرۆش- پۆمه ما کوردی و شاخین و بی بی ئه ده بی و فۆلکلۆریک، مۆسکۆف، ۱۹۸۳ .
- . Nebez, cemel, sprichwörter und Redensrten aus Kurdistan, München, 1970
- . Nebez, cemel, kurdishe Märchen und Volkserzäh Lungen, München, 1972.
- . ئۆره لی، ئی، ئا، ل موکسیبی ژبین و فۆلکلۆر (ب رووسی)، مۆسکۆف، ۱۹۸۲ .
- . Paul- Marguerite, Lucy and Bedirxan, Kamuran, Proverbes Kurdes, Paris, 1936.
- . پیره مێرد، دوانزه سیبایه مهربوان، سوله یمانیه، ۱۹۳۵ .
- . Prym, E. and Socin, A., Kurdische sammlungen, st. Peters-burg I- II, 1887-1890.
- . ره سوول عیبه دین موستافا، ئه ده ب- ی فۆلکلۆری کوردی، به غدا، ۱۹۷۰ .
- . ره سوول ئیبراهیم، شوکریه، په ندی پیشینیان و قسه ی نه سه ته قی کوردی ناوه رۆکی فکری - و- ئه ده بی، به غدا، ۱۹۸۴ .
- . ره ش، کۆنی، ژ زار گۆتتا کوردی- سه ریپهاتی بێن میران، به یرووت، ۱۹۹۱ .
- . روده نکۆ، م. ب.، چیرۆکین کوردی بێن گه لی (ب رووسی)، مۆسکۆف، ۱۹۷۰ .
- . روده نکۆ، م. ب.، پۆه زیبا کوردی یا شینین (ب رووسی)، مۆسکۆف، ۱۹۸۲ .
- . روده نکۆ، م. ب.، شاخین ئه ده بی و فۆلکلۆریک بێن پۆمه ما کوردی «یوسف و زه لیخا» (ب رووسی)، مۆسکۆف، ۱۹۸۶ .